

T.C.
KADIR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME BİLİM DALI

**KIBRIS – AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ
ÇERÇEVESİNDE KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ
EKONOMİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

MELİH ÜNSAL

İstanbul, 2008

**T.C.
KADIR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME BİLİM DALI**

**KIBRIS – AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ
ÇERÇEVESİNDE KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ
EKONOMİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

MELİH ÜNSAL

Danışman : Yrd.Doç.Dr. Uğur ÖZGÖKER

İstanbul, 2008

ÖNSÖZ

Kıbrıs, son dönemde sadece üzerinde yaşayan halkları değil, içinde bulunduğu bölgeyi, hatta uluslararası arenayı da etkileyen çok boyutlu sorunların yaşandığı bir ada olmuştur. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Ada'nın bütününe temsilen, Avrupa Birliği saflarına katılması, soruna farklı bir boyut getirmiştir. Birleşmiş Milletler gözetiminde iki eşit toplum ekseninde devam eden görüşmelerin akıbeti, küresel bir güç olma yolunda ilerleyen AB'nin dahil olması ile seyir değiştirmiş, taraflardan biri meşru muhatap kabul edilirken, diğeri ambargolar ve siyasi yaptırımlarla uluslararası toplumdan izole eder duruma getirilmiştir. Bu çalışmanın amacı, uzun süre gerek Türkiye gerek KKTC'nin gündemini işgal edecek olan Kıbrıs-AB ilişkilerinin gelişimi ve KKTC ekonomisi açısından değerlendirilmesi konusunu siyasi ve ekonomik boyutları ile ele almaktır. Bu çalışmayı tamamlamamda görüşleri ile katkıda bulunan değerli hocam Yar. Doç. Dr. Uğur ÖZGÖKER'e ve desteklerini esirgemeyen sevgili aileme çok teşekkür eder, tüm ilgililere yararlı olmasını dilerim.

İstanbul, 2008

Hüseyin Melih ÜNSAL

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
TABLO LİSTESİ	<i>vi</i>
ŞEKİL LİSTESİ	<i>vii</i>
KISALTMALAR	<i>viii</i>
ÖZET.....	<i>ix</i>
1. GİRİŞ	1
2. KIBRIS'IN SİYASAL VE EKONOMİK AÇIDAN GELİŞİMİ.....	7
2.1. Osmanlı Sonrası Kıbrıs Tarihi.....	7
2.2. Garanti ve İttifak Antlaşması	9
2.3. Kıbrıs Türk Federe Devletinin Kurulması	13
2.4. Bağımsızlık ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)	13
2.5. Kıbrıs – Avrupa Birliği İlişkilerinin Gelişimi	14
2.6. Ortaklık Antlaşması	17
2.7. Gümrük Birliği Antlaşması	17
3. GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ'NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE TAM ÜYELİK BAŞVURUSU VE SONRAKİ GELİŞMELER	19
3.1. Çifte Standart	19
3.2. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Topluluğu Üyelik Başvurusu	21
3.3. Dublin Deklarasyonu ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı'nın Cevabi Mesajı	24

3.4. Avrupa Birliği Komisyonu'nun Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Başvurusuna İlişkin Görüşü	24
3.5. Avrupa Birliği'nin Kıbrıs Sorunu Çözümünde Gözlemci Atama Kararı	26
3.6. Ambargo ve Avrupa Topluluğu Adalet Divanı'nın Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Mahreçli Tarım rnlerinin Avrupa Birliği lkelerine Yasaklanmasına İlişkin Kararı	27
3.7. Müzakere Sürecinin Garanti Altına Alınması	30
3.8. Planlı Diyalog	31
3.9. Lüksemburg Zirvesi Kararlarının Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği yeliğine ve Kıbrıs Sorununa Etkileri	33
3.10. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Loizidou Davasına İlişkin Kararı	37
3.11. Helsinki Zirvesi Kararlarının Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği yeliğine ve Kıbrıs Sorununa Etkileri	39
3.12. Nice Zirvesi	40
3.13. Ortak Savunma Doktrini ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği Temel Hedefine Katılımı	41
3.14. Rum Yönetiminin Olumsuz Yaklaşımaları	42
3.15. 2001 Yılı İlerleme Raporu ve Laeken Zirvesi	43
3.16. Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi'nde Avrupa Birliği'nin Kıbrıs Sorununa Yaklaşımı	44
3.17. Annan Planı	47
3.18. 17 Aralık Brüksel Zirvesi, Kıbrıs ve Türkiye'nin Avrupa Birliği yeliği.....	52

4. KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ EKONOMİSİ VE ÖNÜNDEKİ SORUNLAR

4.1. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Ekonomisinin Genel Görünümü	55
4.1.1. Nüfus	57
4.1.2. Genel Denge ve Ekonomik Büyüme	58
4.1.3. İstihdam ve İşsizlik	61
4.1.4. Enflasyon	63
4.1.5. Kamu Kesimi Dengesi	64
4.1.6. Finansal Sektör	67
4.1.6.1. Off-Shore Bankacılık	68
4.1.7. Dış Ticaret, Turizm ve Ödemeler Dengesi	69
4.1.8. Türkiye ile Protokol	71
4.1.9. 1999 Yılında Yaşanan Ekonomik Sorunlar ve “Ekonomik İstikrar Programı”	73
4.2. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Ekonomisinin Önündeki Sorunlar	75
4.2.1. Özelleştirme	75
4.2.2. Tasarruf ve Yatırım	76
4.2.3. Parasal Sektör	77
4.2.4. Şirketler Kesimi	77
4.2.5. Teşvikler	78
4.2.6. Tarım	79
4.2.7. Enerji	80
4.2.8. Uluslararası Ticaret	81
4.2.9. Turizm	82

4.2.10. Su Sorunu	83
5. KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ EKONOMİSİ İÇİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ VE GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ'NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE TAM ÜYELİĞİNİN KUZEY EKONOMİSİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	85
5.1. Genel Bir Bakış	85
5.2. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Ekonomisi İçin Çözüm Önerileri	86
5.2.1. Yapısal Reformlar	86
5.2.2. Altyapı ve Sektörel Gelişme İçin Alınması Gereken Önlemler	87
5.2.3. Türkiye-Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Arasında Ekonomik İşbirliğinin Geliştirilmesi	89
5.3. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyeliğinin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Ekonomisi Açısından Değerlendirilmesi	92
5.3.1. Kıbrıs Sorunu Çözümüne Kavuşmadan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği'ne Üyeliği.....	92
5.3.2. Kıbrıs'ın Güçlü Federasyon Halinde Avrupa Birliği'ne Üyeliği	93
5.3.3. Kıbrıs'ın Gevşek Bir Federasyon Halinde Avrupa Birliği'ne Üyeliği.....	94
6. SONUÇ	97
KAYNAKÇA	101

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1 : Temel Ekonomik Sosyal Göstergeler.....	57
Tablo 2 : GSMH'nin Sektörel Dağılımı.....	59
Tablo 3 : Enflasyona Göre Memur Maaş Artışları.....	63
Tablo 4 : Türkiye İle Dış Ticaret.....	72
Tablo 5 : KKTC'nin Yıllar ve Ülke Gruplarına Göre İthalatı.....	81
Tablo 6 : KKTC'nin Yıllar ve Ülke Gruplarına Göre İhracatı.....	82

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1 : Bankaların Yıllara Göre Mevduat Artışları	68

KISALTMALAR

AA	Anadolu Ajansı
AB	Avrupa Birliği
AET	Avrupa Ekonomi Topluluğu
AGSP	Avrupa Güvenlik Savunma Politikası
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AT	Avrupa Topluluğu
ATAD	Avrupa Topluluğu Adalet Divanı
BM	Birleşmiş Milletler
BMGS	Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri
böl.	Bölüm
bs.	Basım
c.	cilt
ĐİE	Devlet İstatistik Kurumu
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EU	European Union
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KİT	Kamu İktisadi Teşekkülleri
RA	Roma Anlaşması
TAIEX	Teknik Yardım ve Enformasyon Değişim Bürosu

ÖZET

Kıbrıs-Avrupa Birliği ilişkileri 1960'larda başlamıştır. İngiltere'nin 1961'de Avrupa Birliği'ne (o tarihlerde AET) tam üyelik için başvurmasına paralel olarak, Kıbrıs da AET ile bir Ortaklık Anlaşması yapmak için 1962 yılında başvuruda bulunmuştur. Kıbrıs'ın başvurusu Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının ortak rızası sonucu yapılmıştı ve amacı da Kıbrıs'ın en önemli ihracat pazarı olan İngiltere pazarını kaybetmemektir. Kıbrıs Türk Toplumunun 1963 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nden dışlanmaları sonucunda, Ortaklık Anlaşması 19 Aralık 1972 tarihinde AET ve Kıbrıs Rum Toplumları arasında imzalanmıştır. Bu tarihten itibaren Kıbrıs-AB ilişkileri Kıbrıs Türk Toplumunu kapsamamış, sadece Kıbrıs Rum Toplumları ve AB arasında gerçekleşmiştir. Ortaklık Anlaşması'na göre gerçekleşecek olan Gümrük Birliği, Mayıs 1987 tarihinde içinde sadece Kıbrıs Rum Toplumlarının bulunduğu Kıbrıs Cumhuriyeti ve AT arasında imzalanmıştır.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi(GKRY) 1990 yılında daha da ileri giderek AB'ye tam üyelik başvurusunu bulunmuştur. GKRY'nin bu başvurusu AT Komisyonu tarafından değerlendirilmeye alınmış ve Komisyon bu başvuruyu ilgili görüşünü 1993 yılında açıklamıştır. Daha sonra AB Konseyi 6 Mart 1995'te aldığı bir kararla, GKRY'nin AB'ye katılım müzakerelerinin, 1996 yılındaki Hükümetlerarası Konferanstan 6 ay sonra başlayacağını belirtmiştir. GKRY, 1998 yılında tam üyelik müzakerelerine başlamış ve 2003 yılı Nisan ayında Kıbrıs Cumhuriyeti sıfatıyla AB'ye katılım anlaşmasını imzalamıştır.

Çok boyutlu bir yapıya sahip olan Kıbrıs sorunu, sadece bölgeyi ve adadaki toplumları değil uluslararası toplumu ve Türkiye'yi de etkilemektedir. Bu Çalışma Kıbrıs-AB ilişkilerinin siyasi boyutunu ve Türkiye-AB ilişkilerine etkilerini incelemiştir. AB'nin Dublin, Korfú, Essen, Lüksemburg, Cardiff, Helsinki, Nice, Laeken ve Kopenhag zirveleri de bu kapsamda ele alınmıştır.

Sonuç olarak, Türkiye de AB üyelik sürecinde olan bir ülkedir. Bundan dolayı da Kıbrıs Rum kesimi ve AB üyesi olan Yunanistan sürekli olarak Kıbrıs konusunu AB

gündemine taşımaya çalışmıştır. Nitekim, bunun sonucunda da Kıbrıs, Türkiye'nin AB üyelik sürecinde, Türkiye-AB ilişkilerinin odak noktası olmuştur. Bu yüzden, konunun siyasi yönleri Türkiye ve KKTC'nin AB ile ilişkilerinde belirleyici bir role sahiptir. Kıbrıs'ın AB'ye tam üyeliği, iki tarafı da tatmin eden adil bir çözüm gerçekleştikten sonra olmalıdır. Aksi halde, adadaki bölünmüşlük daha da derinleşecektir. Böyle bir durumda da, şüphesiz Türkiye ve KKTC yeni çözüm arayışlarına girecektir.

ABSTRACT

History of EU-Cyprus relations starts form 1960's. United Kingdom applied EC(EU) for full membership in 1961. Paralel to United Kingdom's application to EC(EU), Cyprus had also applied to EC(EU) for Association Agreement in 1962. This application was made with the objective of not loosing one of its most important export markets, United Kingdom, and with the common will of both Turkish and Greek Cypriot Communities. The Association Agreement was signed on December 19, 1972 between EC and the Grek Cypriot Community. The Association Agreement was signed between the Greek Cypriot Community and EC, because Turkish Cypriot Community had been isolated from the government of the Republic of Cyprus by the Greek Cypriot Community in 1963. Starting from that date EC(EU)-Cyprus relations include only EU and Greek Cypriot Communities, not the Turkish Cypriot Community. In accordance with the Association Agreement, a Customs Union Agreement had been signed on May 1987, between the EEC and the government of Cyprus which involved only the Greek Cypriot Community.

A further step was taken by Greek Cypriot authorities with the application of full membership for EC in 1990. This application was evaluated by Commission of EC and the Commision announced its views regarding the application in 1993. Later, the European Union's Council of Miniters have taken the decision of March 6 in 1995 and stated that the negotiations regarding the full membership of Cyprus should start six months after the intergovernmental conferences of EU in 1996. Therefore, the negotiations between EU and the Greek Cypriot community started in 1998 and Southern Cyprus Greek Administration signed the Accession Agreement for EU, as "Republic of Cyprus", in April 2003.

The multi-dimensional characteristic of Cyprus problem have affected not only the communities of the island and the region, but also international community and Turkey as well. This study have analysed the political aspects and effects of the Cyprus-EU relations with regard to the Turkey-EU relations. The decisions of EU Dublin, Corfu, Essen, Luxemburg, Cardiff, Helsinki, Nice, Leaken and Copenhagen summits have been analyzed in this context.

As a conclusion, apart from SCGA-EU relations, Turkey is in the membership process with EU and SCGA and Greece, as an EU member, spent their efforts on taking the Cyprus issue to EU agenda. Therefore, Cyprus issue has become the center point of Turkey-EU relations in the EU membership process of Turkey. The political aspects of this issue becomes more important for Turkey and TRNC and plays a determinant role in relations with EU. Full membership of Cyprus to the EU must take place after a political resolution of the Cyprus problem which satisfies both parties. Otherwise, the division of the island will be deep rooted. In such a case, Turkey and TRNC will, doubtless, search for new solutions.

1. GİRİŞ

Akdeniz'in üçüncü büyük Adası olan Kıbrıs; Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'i, Süveyş Kanalını, bu bölgeden geçen bütün deniz ve hava yollarını kontrol edebilecek çok önemli jeopolitik ve stratejik bir konuma sahiptir.

Ada'nın bu konumu, siyasi ve askeri açıdan Akdeniz'de üstünlüğü elinde tutmak isteyen güçlerin, tarihin her döneminde Kıbrıs üzerinde hakimiyet kurma mücadelesi yürütmelerine yol açmıştır. Yaklaşık 500 yıldır insanı, kültürü ve eseriyle Türk varlığının ayrılmaz bir parçası olan Kıbrıs'ta yaşayan Türk toplumu, Osmanlı idaresinden sonra da uzun yıllar iç içe yaşadıkları yabancı idare ve kültürlerle karşı kendi benliğini kaybetmemiştir.

Kıbrıs, son dönemde sadece üzerinde yaşayan halkları değil, içinde bulunduğu bölgeyi, hatta uluslararası arenayı da etkileyen çok boyutlu sorunların yaşandığı bir ada olmuştur. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin halen 'Kıbrıs Cumhuriyeti' olarak kabul edilmesi, Kıbrıs sorununun çözüme kavuşturulmamasında en büyük etkindir.

Kıbrıs'taki ihtilafın tohumları, yirminci yüzyılın başlarında Britanya sömürge yönetimi döneminde atıldı. 1920'li yıllarda, Yunanistan tarafından desteklenen Kıbrıs Rum Toplumu'nun Britanya yönetimine karşı duyduğu hoşnutsuzluk giderek arttı. Ancak, yirminci yüzyıldaki diğer sömürgecilikten kurtulma hareketlerinden farklı olarak, Kıbrıslı Rumların özgürlük arzuları bir bağımsızlık talebine dönüşmedi. Yunanistan anakarasındaki halkla kendilerini bir sayan Kıbrıslı Rumlar, kendi kaderlerini tayin etme noktasında 'Enosis' talebini gündeme getirdiler. 1950'li yıllara gelindiğinde, Kıbrıslı Rumların hoşnutsuzluğu artarak, Britanya yönetimine karşı bir gerilla mücadelesine dönüşmüştür. Türk tarafının talebi ise Türkiye ve belirli ölçüde Britanya'nın desteği ile 'Taksim' talebi ile sonlanmıştır.

1959 yılında Britanya, tutumunu değiştirerek Kıbrıs üzerindeki egemenlik haklarından vazgeçince, bir uzlaşma fırsatı doğmuştur. 1959 yılında imzalanan Londra ve Zürih Antlaşmaları ile taraflar, yeni ve bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temel yapısı üzerinde anlaştilar; bu yeni devlet, hem Enosis'i hem de Taksim'i açıkça reddediyordu. 16 Ağustos 1960 yılında kurulan Kıbrıs Devleti iki toplumlu bir devlet

olarak öngörülüyordu. İki kurucu toplumun temsil edilmesi ve iktidarı paylaşması için etkin bir zemin sağlanmıştı. Taraflar aynı zamanda Kuruluş, Garanti ve İttifak Antlaşmaları imzalamışdılar. Garanti Antlaşması'nda Birleşik Krallık, Yunanistan ve Türkiye'ye, Ada'daki anayasal düzenin korumak için tek taraflı müdahale hakkı verilmiştir.

Çoğu Kıbrıslı Rum, daha başından itibaren bu antlaşmaları olumsuz karşıladılar; bunları Enosis davasına ihanet olarak gördüler ve Kıbrıslı Türklere aşırı taviz verildiğini ileri sürerek, bunlara karşı çıktılar. 1963 Aralık ayında Kıbrıslı Rumların liderleri Anayasa'da bir dizi değişiklik yapılmasını istediler; bu değişiklikler, Cumhuriyet'in iki toplumlu niteliğini ortadan kaldıracak ve Kıbrıslı Türklerin azınlık haklarına sahip olduğu merkezi bir üniter devlet kurulmasına giden yolu açacaktı. Beklendiği üzere, Ankara ile Kıbrıslı Türklerin liderleri bu önerileri reddetmiş; bunun ardından Kıbrıslı Türk yetkililer bütün kamu görevlerinden ayrılmışlardır. İki toplum arasında şiddet olayları yeniden başlamış, binlerce kişi ölmüş ve 30.000'i aşkın Kıbrıslı Türk, iki halkın birlikte yaşadığı yerlerden ayrılmak ve 'anklav' olarak anılan, dışarıya kapalı küçük bölgelere geçmek zorunda kalmıştır. 1964 yılında adada bir BM barış gücü görevlendirildi, bu kuvvetin asli amacı Kıbrıslı Türkleri korumaktı; koşulların değişmiş olmasına karşın bu barış gücü bugünde görev yapmaktadır. 1967 yılında Yunanistan'da askeri bir diktatörlük kurulması ve Yunanistan'ın Ada'nın içişlerine giderek daha fazla karışır hale gelmesi yüzünden sorun daha da büyüdü. 15 Temmuz 1974 tarihinde, başında kötü şöhretli Nikos SAMPSON bulunan Kıbrıs Rum Ulusal Muhafız Birliği'nin Kıbrıs'ı da Yunanistan'daki askeri yönetime bağlamak amacıyla Kıbrıs Rum Hükümeti'ne karşı darbe yapmasıyla olaylar son noktaya erişti.

Bu noktada Türkiye Garanti ve İttifak Antlaşması'ndaki haklarına dayanarak askeri müdahalede bulundu ve Girne ile Lefkoşa arasındaki bölgenin çevresini denetimi altına aldı. Bunun ardından, Ağustos ayının ortasında, Kuzey Kesimde Ada topraklarının %37'sini kontrol altına aldı. Kıbrıs'taki savaş sırasında, darbeyi teşvik eden ama yeterince destek veremeyen Yunan askeri diktatörlüğü çöktü ve Yunanistan'da tekrar parlamenter demokrasiye geçildi.

Türkiye'nin müdahalesinden sonra, Türk birlikleri Kıbrıs'ta kaldı. 1960 yılındaki anayasal düzene bir daha geri dönülemedi. Ada fiilen iki bölgeye bölündü. Kuzeyde Kıbrıslı Türkler, güneyde ise Kıbrıslı Rumlar yerleşti. Ara bölgede ise BM denetiminde olan Yeşil Hat olarak nitelendirilen bir tampon bölge oluşturuldu. 1975'te Viyana'da imzalanan geçici nüfus mübadelesi antlaşmasının ardından, Kuzey Kesimdeki 140.000 Kıbrıslı Rum Güneye, Güney Kesimdeki 60.000 Kıbrıslı Türk de Kuzey'e geçti. Bölünmeden bu yana Türkiye, anakaradan Kıbrıs'a göçü teşvik etmiştir. Bugün Kuzey Kesimdeki yaklaşık 200.000 kişilik toplam nüfusun içerisindeki göçmenlerin sayısı 55.000 ile 115.000 arasındadır. 1975 yılında Kuzey Kesimdeki Kıbrıslı Türkler, Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni kurdular. 1983 yılında ise Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti adında bağımsız bir devlet kurduklarını ilan ettiler. KKTC, bir tek Türkiye hariç uluslararası toplum tarafından tanınmadığı gibi BM'ler tarafından da kınandı. Güney Kesimdeki Kıbrıslı Rumlar kendilerini, uluslararası düzeyde tanınan 'Kıbrıs Cumhuriyeti' olarak tarif etme hakkını korudular. Devlet kurumlarında Kıbrıslı Türklerin yer almamasına karşın, 'Kıbrıs Cumhuriyeti' uluslararası toplum tarafından Ada'daki tek yasal otorite olarak kabul edilmektedir. Diğer taraftan Türkiye mevcut 'Kıbrıs Cumhuriyeti'nin meşrutiyetini kabul etmemektedir.

İki tarafın bu olayları yorumlayışı tamamen farklıdır. Kıbrıslı Türkler açısından ihtilaf 1963 yılında, 1960 yılında oluşturulan iktidar paylaşım mekanizmalarının çökmesiyle başlamıştır. Bu durum şiddet olaylarına neden olmuş, önde gelen Kıbrıslı Rum siyasetçiler bu olayları desteklemiş, bu süreçte açıkça belgelenmiş zulüm olayları yaşanmıştır.

Kıbrıslı Rumlara göre ise ihtilaf Türk Ordusunun 1974 yılında Ada'yı işgal etmesiyle başlamıştır. Bu süreç Ada'nın bölünmesine, topraklarının %37'sinin işgal edilmesine, 140.000 Kıbrıslı Rum'un evlerinden ayrılmak zorunda kalmasına, Anadolu anakarasından getirilen 115.000 Türkün işgal edilen topraklara yerleştirilmesine ve 35.000 kişilik bir Türk askeri kuvvetinin Ada'ya kalıcı olarak yerleşmesine yol açmıştır. Kıbrıslı Rumlar tarihi ele alırken, 1963 ile 1974 arasındaki dönemi kabul etmemekte; bu da o dönemde etnik toplulukların uyum içerisinde bir arada yaşadığı izlenimine yol açmaktadır.

Bu gelişmeleri takip eden yıllar içerisinde Kuzey ile Güney kesimleri arasındaki ekonomik eşitsizlik giderek büyüdü. 2003 yılına gelindiğinde, kişi başına GSYİH Güney’de 15.600 euro, Kuzey Kesimde ise 5.240 euro idi. Kuzey kesimdeki emek verimliliği Güney Kesiminin %40’ı kadardır. 1974’ten sonra Kıbrıslı Rumların küçük ekonomisi hızlı bir büyüme yaşadı; hükümetin uluslararası toplum tarafından Ada’da kabul gören tek devlet olmasının da bu sürece katkısı oldu. Güney Kesim, ticaret ve yatırımlardan faydalandı; hafif imalat ürünlerine, turizme off-shore finans hizmetlerine odaklandı. Aynı zamanda hem Arap Dünyası hem de İsrail ile iyi ilişkilere sahip olmanın faydalarını gördü. Kıbrıslı Türklerin ekonomisi ise çok daha durgun bir niteliğe sahip oldu. Uluslararası alanda izole edilmiş olmaları, ticaret ve turizm alanında engeller çıkardı. Kuzey Kıbrıs’ın tanınmaması ve bunun sonucunda emlak piyasalarında oluşan belirsizlik doğrudan yabancı yatırımları ve özel sektörün gelişmesini olumsuz etkiledi. Kuzey Kıbrıs, ekonomik bağımlılığı nedeniyle, Türkiye’de ki yüksek enflasyon oranlarından ve makro ekonomik istikrarsızlıktan etkilendi. Bunlara ek olarak Kuzey Kesimdeki ekonomiye hakim olan büyük ve verimsiz kamu sektörü mali dengesizlikleri daha da şiddetlendirdi. Kuzey Kıbrıs’ın ekonomisi, Türkiye’nin bütçeye doğrudan yardımları ile desteklenmektedir.

1974’ten bu yana iki toplum arasında arka arkaya gerçekleştirilen pek çok müzakere sonucunda birkaç kısmi başarının yanı sıra çok büyük sayıda başarısızlık elde edildi. Değişik tarihlerde tarafların biri ve ya ötekisi, uluslararası düzeyde geliştirilen teklifleri reddettiler. Buna rağmen, BM Genel Sekreteri aracılığıyla hareket eden uluslararası toplum, bir anlaşmanın ana hatlarının nasıl olması gerektiğine dair giderek daha kesin fikirler geliştirdi. Geliştirilen uluslararası teklifler hem 1960 Antlaşmalarına hem de 1974 sonrasındaki dönemin başlarında iki toplum arasında ilk olarak sağlanan ve bir daha yakalanamayan ortak yaklaşımlara dayanıyordu. 1977 ve 1979 Doruk Anlaşmaları, gelecekte sağlanacak bir çözümün: bağımsız, egemen, iki toplumlu ve iki bölgeci bir federasyona dayanacağını ifade ediyordu. Bu antlaşmalarda ayrıca, toprak dağılımının gözden geçirileceği; yerlerinden edilmiş kişilerin konumları ve mülkleri ile ilgili sorunların çözüleceği; dolaşım, yerleşme ve mülkiyet alanındaki ‘Üç Özgürlük’ temelinde hükümler belirleneceği belirtiliyordu.

1970'li yılların sonlarından bu yana barış sürecinin iyi ve kötü zamanlarının yanı sıra başka kilit gelişmelerde yaşandı. Bunlardan en önemlileri, tarafların Avrupa Topluluğu-Avrupa Birliği ile ilişkilerini etkileyen gelişmelerdir. Yunanistan'da 1974 yılında askeri yönetimin sona ermesinden sonra Konstantin Karamanlis'in Yeni Demokrasi Partisinin kurduğu yeni sivil hükümet AB üyeliği için başvurdu ve 1981 yılında birliğe katıldı. Yunanistan'ın AB üyeliğinin bu ihtilaf üzerinde iki etkisi oldu. Birinci olarak, Kıbrıs Rum Hükümeti AB üyeliği yolunda karar vermiştir. Bu doğrultuda 1990 yılında üyelik başvurusunda bulunmuş ve bunu takip eden on yıl boyunca Kıbrıslı Türklerin ve Türkiye'nin itirazlarına rağmen, 2004 Mayıs ayında sekiz eski komünist ülke ve Malta ile birlikte AB üyesi olmuştur. İkinci olarak, Yunanistan'ın AB üyesi olması, bu üyeliğin ilk yirmi yılında AB ile Türkiye ilişkilerinde ciddi gerginliklere yol açmıştır. Yunanistan 1999 yılına kadar Türkiye'nin AB adaylığını engellediği gibi AB'nin Türkiye'ye mali yardımda bulunmasına da engel olmuştur. O sene içerisinde Yunanistan ve Türkiye arasında bir yakınlaşma başlamasıyla Yunanistan'ın yaklaşımı büyük ölçüde değişti. Bu yakınlaşma gerek Türkiye içerisinde ve diğer AB üyesi ülkelerde gerçekleşen kilit gelişmelerin bir sonucu olarak 1999 yılında Türkiye'nin AB adaylığı resmen tanındı. Böylece 2005 yılında üyelik müzakerelerine başlanmasının yolu açılmış oldu. Kıbrıs Türk Toplumunu da geleceğinin AB'de olduğuna giderek artan bir şekilde inanmaya başlamıştır.

Bu çalışmanın amacı, uzun süre gerek Türkiye gerek KKTC'nin gündemini işgal edecek olan Kıbrıs-AB ilişkilerinin gelişimi ve KKTC Ekonomisi açısından değerlendirilmesi' konusunu siyasi ve ekonomik boyutlarıyla ele almaktır.

GKRY'nin, Ada'nın bütünü temsil eden tek taraflı, tam üyelik başvurusu ve üyeliğe kabulü, Birleşmiş Milletler nezdindeki gelişmelerden ziyade AB çerçevesinde gündeme gelen gelişmeler ışığında ele alınacaktır. Bu bağlamda; Dublin, Lüksemburg, Helsinki, Nice ve Leaken, Kopenhag ve Brüksel Zirvelerinde Kıbrıs konusunda alınan kararlar detaylı bir şekilde incelenecektir.

AB üyeliğinin KKTC ekonomisi açısından değerlendirilmesine temel teşkil etmek üzere KKTC ekonomisinin mevcut durumu ile sorunları gözden geçirilerek, bu

sorunlara çözüm önerileri getirilecektir. AB üyeliğinin ekonomik etkileri ise üç senaryo bağlamında değerlendirilecektir.

2. KIBRIS'IN SİYASAL, SOSYAL VE EKONOMİK AÇIDAN GELİŞİMİ

2.1. Osmanlı Sonrası Kıbrıs Tarihi

Kıbrıs'ın 1571 yılında Osmanlılar tarafından fethedilmesi, Ada'da yaşayan ve Katolik Venediklilerin zulmü altında ezilen Ortodoks inanca sahip Rumlar tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. Padişah II. Selim, Ada'da konuşlandırılan 20 bin askerin yanı sıra, Kıbrıs'a yerleştirilmek üzere Anadolu'dan sanatkar ailelerin gönderilmesini kararlaştırır ve çoğunluğu Konya Karaman'dan olmak üzere Anadolu'dan toplam 5721 hane Türk ailesi Kıbrıs'a gönderilir.¹

Rumlar, Türklerin 308 yıllık toleranslı idaresi altında din, dil, eğitim, kültür ve ekonomi alanlarında gelişmişler, zenginleşmişler ve güçlenmişlerdir. 1820'li yıllarda Yunanistan'ın Türk idaresinden bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte, Enosis hareketi de başlamıştır. Bu doğrultuda Rumlar, Enosis'i gerçekleştirme faaliyetlerini, Ada'nın Türk idaresi altında olduğu dönemde fiilen uygulamaya koymuşlardır. O dönemde Enosis'in öncülüğünü yapan Rum papazlar, Osmanlı yönetimi tarafından yakalanıp, çeşitli cezalara çarptırılmış ve böylelikle Kıbrıslı Rumların Enosis emelleri akamete uğratılmıştır.

1878 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ada'yı İngiltere'nin idaresi altına vermesiyle birlikte Enosis hareketinin yeniden gündeme geldiği görülmektedir.² Nitekim idareyi devralmak üzere Ada'ya gelen İngiliz Yüksek Komiseri'nin ilk ziyaretçilerinden olan Başpapaz SOFRONIONS, İngiliz Yüksek Komiserine bir muhtıra tevdi ederek, Ada'nın Yunanistan'a ilhakını talep etmiştir.³

1914 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun İngilizlere karşı harbe girmesiyle, İngilizler Ada'yı tek yanlı olarak ilhak etmiştir. Türkiye bu ilhakı; dokuz yıl sonra, 1923 Lozan Antlaşması ile tanımak zorunda kalmıştır. 1920'li yılları, binlerce Kıbrıslı Türk'ün Ada'dan göç ettiği yıllar olarak nitelemek mümkündür. Göç edenlerin

¹ Çiler Eminer ve Gülden İlkman, **Avrupa Birliği ve Kıbrıs**, Lefkoşa : KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, 1999, s.17.

² Dodd Clement H., **Kıbrıs Meselesi Güncel Bir Bakış**, 1996

³ Dodd Clement H., s.14

çoğunluğu Anavatan Türkiye'ye yerleşmeyi tercih etmiş olup, bu çerçevede Türkiye'de halen toplamı yaklaşık 500 bin olan Kıbrıs Türk Kökenli aile yaşadığı tahmin edilmektedir.⁴

Bu tarihten sonra Rumların Enosis hareketi daha da yoğunlaşmıştır. Nitekim Rumlar, 1931 yılında isyan edip, Enosis emelleri doğrultusunda faaliyetlerini İngiliz Vali'nin konağını yakma noktasına kadar götürmüşlerdir. Bu olaydan sonra İngiliz idaresi Kıbrıs'ta her iki halkın özgürlüklerine büyük ölçüde kısıtlamalar getirmiştir. Ancak, alınan bu önlemler Kıbrıslı Rumları engelleyememiştir. Nitekim 1950 yılında Kilise'nin öncülüğünde ve kiliselere konan seçim sandıkları vasıtasıyla, bir 'Enosis Plebisiti' gerçekleştirilmiştir. Bahse konu sözde 'Enosis Plebisiti'nde Rumların %96'sının Enosis'e evet yönünde oy kullanması ise Rumların Enosis'e bağlılığını göstermesi açısından dikkati çekmiştir.⁵

1954 yılında Yunanistan Kıbrıs konusunu BM'ye götürerek Kıbrıs halkına 'Self Determinasyon' hakkı verilmesini talep etmiştir. Yunanistan'ın bu talebinin BM tarafından reddedilmesi üzerine 1 Nisan 1955 tarihinde Başpapaz MAKARIOUS'un önderliğinde, Kilise'nin maddi olanakları kullanılarak kurulup finanse edilen EOKA Tedhiş Örgütü, Enosis amacına yönelik saldırılarına başlamıştır. Önceleri İngilizlere karşı başlatılan bu tedhiş hareketi, 1958 yılında Kıbrıs Türklerinin Enosis'e karşı çıkmaları gerekçesiyle Türklere yönelmiştir. Gerekçe de, Kıbrıs Türklerinin Enosis'e karşı çıkmalarıdır. Kendilerine yöneltilen Rum saldırılar karşısında Kıbrıslı Türkler, doğal savunma haklarını kullanarak Dr. Fazıl KÜÇÜK ve Rauf DENKTAŞ önderliğinde kendilerini savunmak için örgütlenmiş ve bu doğrultuda 1 Ağustos 1958'de 'Türk Mukavemet Teşkilatı'nı (TMT) kurmuşlardır.⁶

Çatışmaların daha fazla büyümesini engellemek amacıyla İngiltere'nin devreye girmesiyle 1959-1960 Zürih ve Londra Antlaşmalarıyla Türkler ve Rumlar arasında Kıbrıs Ortaklık Cumhuriyeti oluşturmuştur.⁷ Türkler, bu Cumhuriyetin tüm

⁴ Rıdvan Karlık, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 2.Basım, İstanbul : Beta Yayıncılık, 2002, s.92.

⁵ Çiler Eminer ve Gülden İlkman, s.18.

⁶ Şükrü Gürel, Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri, Ankara : Gündoğan Yayınları, 1993, s.103-123.

⁷ Şükrü Gürel, s. 124

organlarında eşit olarak yer almıştır. Anayasaya göre; eğitim, aile hukuku, belediye işlerinde her iki toplumun özerk olarak hareket etmesi ve Rum Cumhurbaşkanı ve Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın icrada eşit yetkilere sahip olarak yetki kullanması öngörülmektedir.

2.2. Garanti ve İttifak Antlaşması

1960 yılında imzalanan garanti antlaşmasına göre⁸; bir taraftan Kıbrıs Cumhuriyeti, diğer taraftan Yunanistan, Türkiye ve Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı,

- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, Anayasası'nın temel maddeleri ile kurulan ve düzenlenen bağımsızlığın, toprak bütünlüğünün ve güvenliğinin tanınması ve sürdürülmesinin ortak menfaatleri gereği olduğunu öngörerek;
- Bu anayasa ile kurulan düzene uymayı sağlamak amacıyla işbirliği yapmayı arzu ederek, aşağıda gösterildiği üzere anlaşmaya varılmıştır.

MADDE-1

Kıbrıs cumhuriyeti, bağımsızlığının toprak bütünlüğünün ve güvenliğinin devamını ve aynı zamanda Anayasanın riayet edilmesini sağlamayı taahhüt eder.

Kıbrıs Cumhuriyeti, herhangi bir devlet ile tamamen veya kısmen birleşmemeyi, ya da herhangi bir siyasi veya iktisadi bir birliğe katılmamayı taahhüt eder. Bu itibarla, herhangi bir devlet ile birleşmeyi, ya da Ada'nın taksimini doğudan doğruya veya dolayısıyla teşvik ederek her nevi hareketi yasak ilan eder.

MADDE-2

Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık, bu anlaşmanın 1. Maddesinde gösterilen taahhütleri nazara alarak, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve güvenini, aynı zamanda Anayasa'nın temel maddeleri ile kurulan nizamı tanırlar ve garanti ederler.

⁸ Çiler Eminer ve Gülden İlkman, s.21.

Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık, aynı şekilde kendilerini ilgilendirdiği ölçüde, Kıbrıs'ın herhangi bir diğer devlet ile birleşmesini veya Ada'nın taksimini doğrudan doğruya veya dolaylı olarak teşvik etmek gayesini güden herhangi bir hareketi yasak etmeyi taahhüt ederler.

MADDE-3

Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş zamanında Birleşik Krallığın hükümlerinde kalan bölgelerin bütünlüğüne riayet etmeyi ve Lefkoşa'da imzalanan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna dair anlaşmaya uygun olarak, Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından kendisine tanınacak hakların Birleşik Krallık tarafından kullanılmasını ve onlardan istifade edilmesini garanti etmeyi taahhüt ederler.

MADDE-4

Bu anlaşmanın hükümlerine uyulmadığı takdirde, Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık bu hükümlere uyulmasını sağlamak için gereken teşebbüsler veya tedbirler hakkında birbirleri ile istişare etmeyi kabul ederler.

Ortaklaşa veya anlaşarak hareket etmek mümkün olmadığı takdirde, garanti veren üç devletten her biri, bu anlaşma ile kurulan düzeni tekrar kurmak amacıyla harekete geçmek hakkını muhafaza eder.

MADDE-5

Bu anlaşma, imzalandığı tarihten itibaren yürürlüğe girer. Bu anlaşmanın esas metinleri Lefkoşa'da muhafaza edilecektir. Yüksek Akit Taraflar, bu anlaşmayı en erken bir zamanda BM Sözleşmesi'nin 102. Maddesine uygun olarak BM nezdinde kaydettireceklerdir.

Kıbrıs Cumhuriyeti Nev'i Şahsına münhasır ve hiçbir örneği bulunmayan bir anayasaya dayanan bağımsız bir devlettir. Ancak bu anayasanın ancak Rum ve Türk Cemaatlerinin gösterecekleri azami iyi niyet ve yapacakları işbirliği ile tatbik edilebileceği de aşikardır.

Rumlar, bu anlaşmayı zorla imzaladıklarını ve bu anlaşma ile kurulan ortaklık devletin er ya da geç yıkacaklarını anlaşma imzalanır imzalanmaz beyan etmişlerdir.⁹ Bu doğrultuda, MAKARIOS anlaşma imzalandıktan sonra yaptığı açıklamada “Bu anlaşma Enosis'e bir sıçrama tahtasıdır” demiştir.¹⁰ Nitekim 21 Aralık 1963'te, Cumhuriyetin kuruluşundan 3 yıl sonra, Akritas planı uyarınca Türklere karşı saldırıya geçip, bir gecede Kıbrıs Ortaklık Cumhuriyetini bir Rum Cumhuriyetine dönüştürmeye teşebbüs etmişlerdir.

Rum temsilciler Meclisi 1967 yılında oy birliğiyle amaçlarının Enosis olduğu kararını almıştır.¹¹ Bu karar halihazırda yürürlüktedir ve bugüne kadar geri alınmış değildir. 1963-1974 yılları arasındaki 11 yıllık dönem, Kıbrıs Türk Halkı için en acı yıllar olmuştur. Kıbrıs Türkleri bu dönemde yüzlerce şehit ve yaralı vermiş, temel gıda maddelerinin Türk bölgelerine ulaşımı Rumlar tarafından engellenmiş, Rumlar adanın her tarafına giden yollarda 'Utanç Barikatları' kurarak Türklerin seyahat özgürlüğünü ve aileleriyle temasını engellemişlerdir.

Eşit kurucu ortağı oldukları Kıbrıs Cumhuriyeti'nden Rumların silahlı saldırıları neticesinde dışlanan Kıbrıs Türkleri, 21 Aralık 1963'ten itibaren kendi yönetimlerini oluşturmaya başlamışlar ve bugünkü bağımsız KKTC'nin temellerini daha o günden atmışlardır. Bu amaçla 1963'ten 1967'nin sonuna kadar “Genel Komite” oluşturulmuştur.¹² Genel Komite, Dr. KÜÇÜK, Rauf DENKTAŞ ve ortaklık devleti meclisine seçilmiş bazı Türk milletvekillerinin katılımıyla oluşturulmak suretiyle TMT ve Türk Cemaat Meclisi ile eşgüdüm içinde çalışan bir yürütme organı işlevini görmüştür.

Rumların 1967 yılında Türkleri katletmek için gerçekleştirdikleri Köfünye ve Geçitkale saldırılarından sonra Anavatan Türkiye'nin ortaya koyduğu kararlı tutum sayesinde Yunan subayları desteğindeki Rum çeteleri bu köylerden geri çekilmek zorunda kalmış ve Yunanistan'dan gönderilen 20 bin Yunan askeri de geri çekilmek

⁹ Andrew Mango, **Kıbrıs Sorunu**, Ankara : Uluslararası Kıbrıs Konferansı, Tebliğler ve Tartışmalar, 2003, s.128.

¹⁰ Andrew Mango, s.128.

¹¹ Çiler Eminer ve Gülden İlkman, s.30.

¹² Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, Cilt 2, 3.Basım, İstanbul : İletişim Yayınları, 2002, s.257.

zorunda kalmıştır.¹³ 28 Aralık 1967'de 'Geçici Türk Yönetimi' ilan edilmiştir. Geçici Türk Yönetimi'nin oluşmasından sonra, Kıbrıs'a girişi yasaklandığı için 4 yılı aşkın bir süre Ankara'da yaşamak zorunda bırakılan Rauf DENKTAŞ 13 Nisan 1963'de Ada'ya dönmüş ve halkın coşkulu tezahüratı ile karşılanmıştır. Haziran 1968'den itibaren toplumlararası görüşmeler başlamış, ancak Rumların Kıbrıs'a tek başına sahip çıkma hedeflerini terk etmemeleri üzerine bu görüşmelerden sonuç alınamamıştır. Rauf DEKTAŞ'ın 18 Şubat 1973'de Dr. Fazıl KÜÇÜK'ün yerine Cumhurbaşkanı Muavini olarak seçilmesinden sonra, bu kez 'Otonom Türk Yönetimi' oluşturulmuştur.¹⁴

Kıbrıs sorununa çözüm bulmak için 1968'de başlayan toplumlararası görüşmeler belirli aralıklarla bugüne kadar devam etmiş ancak bir netice alınamamıştır. Bunun sebebini KLERİDES 'ifadem' başlığı ile yayımladığı kitabının 3. Cilt, 105. Sayfasında şöyle ifşa etmektedir: 'Kıbrıs Rumları'nın amacı, Ada'yı Türklerden koruma altına alınmış azınlık olarak yaşayacakları bir Rum Devletine dönüştürmektir. Türklerin amacı ise, buna karşı direnmek ve anlaşmalardan kaynaklanan ortaklık haklarını müdafaa etmektir. Kıbrıs sorunu birbirine karşıt bu iki ulusal düşüncenin çatışması ile ortaya çıkmıştır.'¹⁵

Toplumlararası görüşmeler devam ederken, 15 Temmuz 1974'te Rumlar Enosis için son adımı atmak istemiştir. Yunan Cuntası bir darbe ile MAKARIOS'U devirip, Türk düşmanı faşist Nikos SAMPSON'u başa getirmiştir.¹⁶ Rumlar tam Enosis'i ilan etmeye hazırlanıyorken, Türkiye tehlikeyi görüp müdahale etmiş ve 1963'ten beri 11 yıl boyunca ada sathına yayılmış yaklaşık otuz anklavda yaşayan Kıbrıs Türklerini topyekün yok edilmekten kurtarmıştır. Kıbrıs Türkleri Kuzey'e akın ederek özgür bölgede toplanmış ve 13 Şubat 1975'de 'Kıbrıs Türk Federe Devletini' ilan etmiştir.¹⁷

¹³ Baskın Oran, s.257.

¹⁴ Sabahattin İsmail, 100 Soruda Kıbrıs Sorunu, Lefkoşa : Kastaş Yayınevi, 1992, s.114

¹⁵ <https://www.mfa.gov.tr>

¹⁶ <https://www.mfa.gov.tr>

¹⁷ Faruk Sönmezoğlu, Türk Dış Politikasının Analizi, İstanbul : Der Yayınları, 1998, s.200.

2.3. Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin Kurulması

Görüşmeler Barış Harekatından sonra da devam etmiştir. Kesin bir çözüm yolunun bulunabilmesi için aşağıdaki esasların kabul edilmesi şartı öne sürülmüştür.¹⁸

- Kıbrıs'ta iki kesimli coğrafi temele dayalı bir federe devlet kurulacaktır.
- Türklerin can ve mal güvenliğini sağlayacak olan Türk Silahlı Kuvvetlerine sahip kuvvetler; Türk Federe Devleti sınırları içinde kalacaktır.
- Kıbrıs Türk'ü yıldırma siyasetine boyun eğip, Ada'dan göç etmeye zorlanmayacak duruma getirilecek ve MAKARIOS merhametine terk edilmeyecektir.
- Kıbrıs Türk Halkı hangi isim ve şart altında olursa olsun, Rum yönetiminin kontrolüne tabi tutulmayacaktır.
- Enosis kesinlikle önlenmiş olacaktır.

Kıbrıs Rum Yönetiminin, 'coğrafi temele dayalı bir federasyon' önerisine kabule yanaşmaması ve sürekli uzlaşmaz bir siyaset izlemesi karşısında, Kıbrıs Türkleri yukarıdaki esaslar çerçevesinde, 'Kıbrıs Türk Federe Devletini' 13 Şubat 1975'te ilan etmiştir.¹⁹

2.4. Bağımsızlık ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)

Kıbrıs Türk Federe Devleti 15 Kasım 1983 Tarihinde bağımsızlığını ilan ederek, 'Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti' adını almıştır.

KKTC; kuruluşundan itibaren istikrarlı bir şekilde izlediği temel prensipleri;

- a- BM ilkelerine bağlı kalmak,
- b- Bağlantısızlık dışında bir politika izlememek,

¹⁸ Sabahattin İsmail, s.130.

¹⁹ Çiler Eminer ve Gülden İlkman, s.35.

- c- İki büyük devletle ve bütün ülkelerle ilişkilerinde Doğu Akdeniz'de barış ve istikrarın korunmasını daima ön planda tutmaya ve hiçbir askeri bloka katılmamak,
- d- Bütün ülkelerle dostane ilişkiler kurma amacıyla egemenlik alanında, hiçbir ülke aleyhinde faaliyete izin vermemek,
- e- Kuruluş, Garanti ve İttifak anlaşmalarına bağlı kalmak,
- f- İslam ülkeleri, bağlantısız ülkeler ve Common Wealth ile mümkün olan en yakın bağları ve ilişkileri kurmaya çalışmak,
- g- Kuzey Kıbrıs'ı dünyada, Akdeniz'de ve yakın bölgemizde barışın sürmesine hizmet edecek, bağımsız bir barış ve huzur bölgesi olarak tutmak olarak sıralamak mümkündür.

2.5. Kıbrıs-Avrupa Birliği İlişkilerinin Gelişimi

Kıbrıs'ta 1962-1972 yılları arasındaki dönemin kendine özgü sosyopolitik ve ekonomik koşullarında Ada'da var olan iki halkın ortak iradesi sonucu AB ile ortaklık kurulmasını gerektiren sebepleri objektif olarak incelemek, Kıbrıs-AB ilişkilerinin daha sağlıklı bir zeminde değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

Kıbrıs, geleneksel olarak Avrupa ile sıkı ticari, politik ve kültürel ilişkiler içerisindedir. Bundan dolayı Kıbrıs'ın, 1970'lerin hemen başında AB ile Ortaklık anlaşmasını imzalamasını bahse konu trendin bir sonucu olarak nitelemek mümkündür.²⁰ Özellikle 1878 yılından itibaren İngiltere, Ada için oldukça önemli bir ülke olmuştur. İngiltere, Kıbrıs'ı, ekonomik, politik ve kültürel açıdan Avrupa'ya ulaştıran köprü konumunu üstlenmiştir. Kıbrıs'ın İngiliz Uluslar Topluluğu üyesi olması, İngiltere ile ilişkilerinde tercihli ve avantajlı bir pozisyonda olmasını sağlamıştır.

İngiltere, İngiliz Uluslar Topluluğu ülkelerine, uluslararası ticarete rekabet avantajı sağlayan Tercihli İngiliz Uluslar Topluluğu Tarife Rejimi'ni (Preferential

²⁰ Erol Manisalı, **Dünden Bugüne Kıbrıs**, İstanbul : Gündoğan Yayınları, 2002

Commonwealth Tariff Regime) uygulayarak, üye ülkelere ticari ve ekonomik kazançlar sağlarken, bunun yanında üye ülke ekonomilerini kendisine bağımlı hale getirmiştir.²¹ Nitekim bu bağımlılık, Kıbrıs ihracatının hemen hemen tamamını, ithalatın ise oldukça büyük bir kısmını İngiltere ile gerçekleştirme sonucunu doğurmuştur.

İngiltere AB'ye tam üyelik için 1 Ağustos 1961 tarihinde başvuruda bulunmuştur.²² Bunun üzerine önemli bir ihraç pazarını kaybetmekten korkan Kıbrıs Hükümeti, Türk ve Rum halkının ortak iradesi ile 1962 yılında AB'ye ortaklık antlaşması imzalanması amacıyla başvurmuştur.

Türkiye, Yunanistan'ın AB'ye başvurması ile aynı zamanda başvuruda bulunurken; Kıbrıs İngiltere'nin başvurusuna endekslenmiştir. İngiltere'nin AB'ye kabul edilmesinin anlamı, Kıbrıs ihracatının rekabet pozisyonunun etkilenmesi ile bu pazarın radikal bir dönüşüme uğramasıdır.²³

Çünkü;

- a- Ya hemen ya da kısa bir geçiş periyodundan sonra İngiltere'nin Birliğin Ortak Gümrük Tarifelerini uygulaması ve kaçınılmaz bir şekilde eş zamanlı olarak Tercihli Common Wealth Tarife Rejimine son vermesi, Kıbrıs'ın İngiltere'ye yaptığı ihracattaki ayrıcalıklı konumunu ortadan kaldıracaktır.
- b- Ayrıca, İngiltere'nin Ortak Tarım Politikasını uygulaması ve Referans Fiyat Sistemini ithal etmesi, Kıbrıs tarım ürünleri ihracatının İngiltere pazarına girmesini önlemesine karşın, Fransa ve İtalya tarım ihracatı tercihli antlaşmalarından ayrıcalıklı olarak yararlanacaklardır.

Bahse konu zorlayıcı nedenlerden dolayı, Kıbrıs'ın AB ile ortaklık antlaşması imzalamak istemesini rasyonel bir adım olarak nitelemek mümkündür. Kıbrıs böylelikle bir yandan İngiltere ile olan sanayi ve tarım ürünleri ticaretini sürdürecektir, diğer yandan

²¹ Erol Manisalı, s.28.

²² KKTC Tarihsel Gelişim, **Sosyoekonomik Durum ve AT ile İlişkiler**, İstanbul : İKV Yayınları, 1994, s.17.

²³ KKTC Tarihsel Gelişim, s.17

ikinci önemli ticaret partneri olan altı AB ülkesi ile ilişkileri genişletme imkanına kavuşacaktır.

Kıbrıs ekonomisinde tarım sektörü oldukça önemli bir pay almaktadır. 1964 yılında, GSYİH içinde tarım sektörünün payı %16 iken, toplam istihdamın tarımda çalışan kısmı %42.3'nü oluşturmaktadır. Kıbrıs Türklerinin %65'i (1970) tarım sektöründe çalışmaktaydı.²⁴ Özellikle, Kıbrıs Türkleri açısından Ortaklık Antlaşması sonucu, tarım ürünleri ihracatında elde edilecek tavizler ve avantajlar, gelirlerinde direkt olarak bir artışa sebebiyet verecektir. Kıbrıs Türkleri açısından AB ile ortaklık kurulmasının temel dayanağının tarım ürünleri ihracatındaki tavizler olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanında, AB tarafından yapılacak mali yardımlardan faydalanmakta önem taşımaktadır. Ayrıca, Doğu Akdeniz'de hassas bir pozisyonu olan Kıbrıs, ticari ve ekonomik bir blok haline gelen AB'nin yörüngesinde siyasi olarak güç kazanacaktır. Geline nokta AB üyeliğinin Kıbrıs ekonomisine büyük fayda sağlayacağı yönündeki görüşler, daha o dönemde Kıbrıslı Türkler tarafından kabul edilmekteydi.

İngiltere'nin 1962 yılındaki tam üyelik başvurusu 1970 yılına kadar uzatılınca, 1971 yılına kadar Kıbrıs'ın başvurusu görüşülmüş olup bu süre içinde Kıbrıs Türkleri, hükümetten Rumlar tarafından uzaklaştırılmıştır.²⁵

1971 yılında başlayan Ortaklık Antlaşması görüşmeleri, Türk toplumunun tüm ısrarlarına rağmen, yalnızca Rum temsilcileri ile gerçekleştirilmiştir. Kıbrıs Türk temsilcileri ile AB ülkeleri arasında danışma niteliğinde görüşmeler yapılmış ve Türk toplumunun öncelikleri ve talepleri pek dikkate alınmamıştır. Sonuçta, 1962 yılında iki toplumun konsensüs ile almış oldukları AB'ye başvuru kararı, Kıbrıs Türklerinin hükümetten dışlanması ile 19 Aralık 1972'de sadece Rumların bulunduğu Kıbrıs Hükümeti ile AB Bakanlar Konseyi arasında Kıbrıs-Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) Ortaklık Antlaşması Roma Ant. 238 maddesi uyarınca imzalanmıştır.²⁶

²⁴ <https://www.haberaliz.com>

²⁵ Rıdvan Karluk, **AB ve Türkiye**, İstanbul : Beta Yayıncılık, 1996, s.54

²⁶ Rıdvan Karluk, s.55

2.6. Ortaklık Antlaşması

19 Aralık 1972'de imzalanan, 1 Haziran 1973'de yürürlüğe giren ve Kıbrıs ile AB arasında bir ortaklık ilişkisi kuran Ortaklık Antlaşması, AB'nin Yunanistan(1962), Türkiye(1964), ve Malta(1971)' dan sonra ortaklık kurduğu 4. antlaşmadır.²⁷

Roma Antlaşması (RA)'nın 238. md.'ne dayanan ve tam üyeliği öngörmeyen Ortaklık Antlaşması iki aşamalıdır;

- Aşamalı olarak Kıbrıs ile AB arasında ticareti engelleyen gümrük vergileri ve kotaların kaldırılması.
- İki aşamada Gümrük Birliğinin kurulması, amaçlanmıştır.

1. Aşamanın 30 Haziran 1977'de sona ermesi ve buna değin 18 aylık süre içinde, Kıbrıs ile Birlik arasındaki mal alışverişindeki engelleri kaldırarak bir gümrük birliği kurulmasını amaçlayan 2. Aşamanın (kural olarak 5 yıl) kapsamını saptamak için müzakereler yapılması öngörülmüştür.

Ortaklığın 1. Aşaması, 15 Eylül 1977'de imzalanan Katma Protokol ile 31 Aralık 1979 tarihinde; daha sonrada 7 Şubat 1980 tarihinde imzalanan Geçici Protokol ile 31 Aralık 1980 tarihine kadar uzatılmış ve sonuçta 1. Aşama 1987 yılının sonuna kadar sürmüştür. Bu arada, 11 Mayıs 1978'de imzalanan Tamamlayıcı Protokol, Birlik ile Kıbrıs arasındaki tarım ürünleri ticaretini düzenleyen yeni kuralları ile Ortaklık Antlaşması'na ilave edilmiştir.

Ortaklık Antlaşması 19 madde, 3 ek protokol ve bunlara ilişkin bildirimleri içermektedir. Antlaşma, ticaret ve genel sonuç bölümlerini içeren 2 bölümden oluşmaktadır.

2.7. Gümrük Birliği Antlaşması

Kıbrıs-AB Ortaklık Konseyinin, 17 Ekim 1983 tarihinde Konsey Başkanı Yunanlı Varfiks ve Rum delegesi Dışişleri Bakanı Iakovou'nun katıldığı Dışişleri

²⁷ Rıdvan Karluk, s.56

Bakanları düzeyindeki toplantıda vardıkları kararda, Ortaklık Antlaşması'nın 2. Maddesinde öngörülen Gümrük Birliği kurulması konusunda, görüşmelerin mümkün olan en kısa zamanda başlatılmasına karar verilmiştir. İşte bu karar ışığında 23-24 Şubat 1984 tarihinde, Kıbrıs'ı ziyaret eden bir AB heyeti, yalnızca Rum tarafı ile görüşerek konu ile ilgili bir rapor hazırlamıştır.²⁸

Yunanistan'ın AB Bakanlar Konseyi dönem başkanlığı sırasında, Ortaklık Antlaşmasının 2. Maddesine atıf yapılarak, Birlik ve Kıbrıs arasında bir gümrük birliği kurulması hususunda müzakereler başlamıştır. Kıbrıs Türk Toplumunu Temsilcileri, Ortaklık Antlaşmasının 5. md. uyarınca müzakerelere katılmak istediye de ancak, Birlik yetkilileri ile gayri resmi nitelikte görüşmeler yapabilmıştır. Bu şartlar altında Birlik ile yalnızca Kıbrıs Rum Kesiminin yer aldığı sözde Kıbrıs Hükümeti arasında 22 Mayıs 1987'de AET-Kıbrıs Gümrük Birliği Antlaşması 1 Ocak 1988'de resmen yürürlüğe girmiştir.²⁹

²⁸ Erol Manisalı, s.40

²⁹ Nazan İlkova ve Ömer Bolat, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti**, İstanbul : İKV, 1991, s.57

3. GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ'NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE TAM ÜYELİK BAŞVURUSU VE SONRASI GELİŞMELER

3.1. Çifte Standart

Uluslararası hukuk açısından, GKRY'nin 4 Temmuz 1990 tarihinde AB'ye tek taraflı olarak yapmış olduğu tam üyelik müracaatı ve AB organlarının bu müracaatı kabul ederek ileri aşamalara götürmesi, 1960 Kıbrıs Cumhuriyetini kuran anlaşmalara ve uluslararası hukuka aykırı olduğunu söylemek mümkündür.³⁰

Nitekim, Londra Üniversitesi Uluslararası Hukuk Profesörü Maurice MENDELSON, GKRY'nin AB'ye üyelik müracaatının yasallığı konusunda 1997 yılında yaptığı çalışmada, GKRY'nin AB üyeliğinin Kıbrıs'ın uluslararası mükellefiyetlerine ve Yunanistan ve İngiltere'nin anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerine aykırı olduğu sonucuna varmıştır.³¹

Prof. M. MENDELSON, hazırladığı çalışmaya bazı çevrelerce eleştiriler getirilmesi üzerine 2001 yılı itibariyle yeni bir çalışma hazırlamıştır. Bu çalışmada adı geçen, GKRY'nin AB'ye üyeliğinin, birliğe üye ülkelerle ekonomik ve siyasi birleşmeyi teşvik eden bir hareket olacağını, GKRY'nin AB üyeliğinin bu şekilde Garanti Antlaşması'nın 1. Maddesini açıkça ihlal edeceğini belirtmektedir. Prof. M. MENDELSON ayrıca, uluslararası kuruluşların Garanti Antlaşması'nın kapsamı dışında kaldığı, Antlaşmanın sadece devletlerle birliği yasakladığını, bu çerçevede 'Kıbrıs'ın uluslararası kuruluşlara üye olabileceği iddialarına da cevap vermekte ve Türkiye ile Yunanistan'ın birlikte üye oldukları uluslararası kuruluşların 1. madde kapsamındaki sınırlamalara tabi tutulamayacağı hususunda tarafların mutabık kaldıkları, dolayısıyla 'Kıbrıs'ın Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte üye olmadıkları AB gibi uluslar arası kuruluşlara üye olmasının Antlaşma'nın 1. maddesine aykırı olacağını altını çizmektedir.

Diğer taraftan, anılan tarafından hazırlanan mütalaa da, GKRY'nin garantör ülkeler olan, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin onayı bulunmaksızın AB'ye üye

³⁰ Çiler Eminer ve Gülden İlkman, s.5.

³¹ Andrew Mango, s.28.

olmasının Garanti Anlaşmasının 2. maddesini ihlal edeceği belirtilmekte ve Yunanistan ve İngiltere'nin, Türkiye mutabakat vermedikçe, GKRY'nin AB üyeliğini engellemek üzere veto haklarını kullanmaları gerektiği vurgulanmaktadır.

Başka bir ifade ile 1959 Londra ve Zürih Antlaşmaları Kıbrıs'ta 1960 yılında kurulan düzenin temelini oluşturmaktadır. Bu düzen; Garanti, İttifak ve Kuruluş Antlaşmalarını içermektedir. Buna göre; Cumhuriyetin anayasal düzeninin devamının Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından temin edilmesi, Kıbrıs Cumhuriyetinin başka bir devletle tamamen veya kısmen birleşmesi veya iktisadi birliğe katılmasının Garanti Anlaşmasının birinci maddesi gereğince yasaklanması ve Kıbrıs'ın, ancak Türkiye ve Yunanistan'ın her ikisinin de üye olduğu uluslararası birliklere katılabilmesi anlayışı kabul edilmiştir.

Ayrıca, devlet ilişkilerinde Türkiye ile Yunanistan'ın Kıbrıs'ta bir diğerine kıyasla siyasi ve ekonomik avantaj sağlayamayacağı esası kabul görmüştür. Yukarıda belirtilen hükümlere rağmen GKRY Kıbrıslı Türkleri bu oluşumun dışında bırakarak, 1972 yılında AT ile Ortaklık Anlaşması imzalamıştır. Böylece 1960 yılında kurulan cumhuriyet rejiminin 1963 yılında yıkılmasının ardından, 1972 yılında soruna AT'nin de taraf yapılması, sorunun çözümünü kolaylaştırmak şöyle dursun, çözümsüzlüğe doğru bir adım oluşturmuştur.³²

GKRY'nin atmış olduğu bu adıma karşı Rauf DENKTAŞ, Kıbrıs Cumhuriyeti Başkan Yardımcısı ve Kıbrıs Türklerinin Başkanı olarak İtalya'nın Lefkoşe Büyük Elçisi Vittorino MANFREDİ'ye gönderdiği yazılı açıklamasında; başvurunun Türk tarafına danışılmadan yapıldığını, antlaşmanın Türk toplumunun haklarını korumaktan uzak olduğunu, iki taraflı anlaşmaya Türklere danışmadan girildiği takdirde AET'nin Rumların fiilen durumlarını sağlamlaştırılmalarına dolaylı olarak yardım edeceğini, Rumların da gerçek niyetlerinin Kıbrıs'ın bağımsızlığını yıkıp adayı Yunanistan'a bağlamak olduğunu belirtmiştir.³³

Gelinen noktada, Kıbrıs Rum ve Türk toplumları ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin taraf olduğu 1959-1960 Antlaşmaları ve bu antlaşmalara dayanan Kıbrıs

³² Nazan İlkova ve Ömer Bolat, s.67.

³³ Haluk Kabaalioglu, **AB ve Kıbrıs Sorunu**, İstanbul : 1997, s.101.

Cumhuriyeti Anayasası, kısıtlı yetkiye sahip bu ülkenin, garantör ülkelerin her ikisinin de dahil olmadığı uluslararası yapılanmalara katılmayacağını öngörmekte ve Rumların Yunanistan'a katılma hayalini engellemektedir. Bu nedenle, GKRY'nin tek taraflı olarak AB üyeliğine alınması, kurucu antlaşmalarla getirilen adaletin ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir.

3.2. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Topluluğu Üyelik Başvurusu

1990 yılının Şubat ayında New York'ta gerçekleşen zirve toplantısı, Kıbrıs Rum tarafının Kıbrıs Türklerinin self determinasyon hakkını tanımaması ve bunun yanında siyasi eşitlik, Türkiye'nin garantisi gibi birçok temel prensibi reddetmesi yüzünden sonuçsuz kalmıştır.³⁴

Bunu müteakiben toplanan BM Güvenlik Konseyi 12 Mart 1990'da Kıbrıs'taki iki toplumun eşitliği, bulunacak çözümün iki tarafın siyasi iradesine dayalı olması gerektiği, iki kesimlilik gibi temel unsurları içeren 649 sayılı kararı almıştır.

Kıbrıs Türk tarafı bu kararı tüm yönleri ile kabul ettiğini 15 Haziran 1990 tarihinde BM Genel Sekreterine duyurmuş ve bunu kamuoyuna da kesin bir şekilde açıklamıştır. Oysa Kıbrıs Rum tarafı baştan beri hiç benimsemediği bu karara karşı belirsiz bir tavır takınmış, kararı kabul eder görünmekle birlikte bunun kamuoyu önünde kesin bir ifadeyle açıklamaktan kaçınmıştır.

İki taraf arasındaki görüşmeleri yeniden başlatmak için çabaların sürdürüldüğü bir aşamada, GKRY tek yanlı olarak giriştiği bir hareketle görüşmelerin önüne yeni ve çok büyük bir engel çıkarmıştır.

Bu engel GKRY'nin sözde tüm Kıbrıs adına AT'ye tam üyelik için 4 Temmuz 1990 tarihinde başvuruda bulunmasıdır. Yunanistan'ın açık desteği ile gerçekleşen bu başvuruyu yapmaya mevcut yasalar çerçevesinde GKRY'nin hak ve yetkisi bulunmamaktadır.³⁵

³⁴ Çiler Eminer ve Gülden İlkman, s.124.

³⁵ Rıdvan Karluk, s.119

Bu doğrultuda, bir yandan iki halkın eşitliğine ve özgür iradesine dayalı iki kesimli bir çözüm aranırken, diğer yandan taraflardan birinin diğeri adına hareket ederek tek başına Ada'nın geleceğini belirlemeye çalışmasının gerek görüşmelerin gerekse bulunabilecek bir çözümün temel unsurlarını ortadan kaldırmaya yönelik siyasi bir manevra olduğunu söylemek mümkündür.

GKRY'nin AB'ye tam üyelik müracaatı; meşru bir devlet, geçerli bir Anayasa Devleti, bu anayasa çerçevesinde temsile ehliyet ve yetki sahibi bir hükümetin mevcut olduğu; buna dayanarak Rum yönetiminin bütün Ada'nın siyasi statüsünü ve ekonomik geleceğini belirleme hakkına tek taraflı sahip olduğu; kendi adlarına olduğu kadar Kıbrıs Türkleri adına da uluslararası taahhütlere girme hakları bulunduğu; ayrıca bu başvurunun 1960 Anlaşmalarına uygun olduğu varsayımına ve iddialarına dayanmaktadır.

Buna karşı BM Genel Sekreteri'nin gözetimindeki toplumlararası görüşme süreci Kıbrıs'ta siyasal bir ihtilaf olduğunu kanıtlamaktadır. Ada'daki iki toplum, aralarındaki meşru ortaklık düzeninin yıkılması sonucu yıllardan beri birbirlerinden kopuk olarak yaşamaktadır. Ada'da siyasi eşitliği olan iki taraf BM Genel Sekreteri'nin iyi niyet görevi çerçevesinde temsil edilecekleri yeni bir siyasal ortaklığı; iki kesimli, iki toplumlu bir federasyon temeli üzerine aramaktadır.³⁶

AB, GKRY'nin müracaatını bu müracaatın ekonomik, siyasi ve sosyal yönlerden gerçekleştirilebilirliği konusunda bir rapor hazırlaması için Eylül 1990'da AB Komisyonu'na havale etmiştir. AB Bakanlar Konseyi GKRY'nin müracaatını Komisyona havale ederken bir açıklama yapmış ve bu açıklamanın metni Konsey tutanaklarına geçirilmiştir.

AB Konseyi ilk defa bir tam üyelik müracaatını bir açıklama yaparak Komisyona göndermek suretiyle GKRY'nin tam üyelik müracaatı hakkındaki görüşlerini açıklamış ve Kıbrıs ihtilafına atıfta bulunmuştur.³⁷ Konsey tutanaklarına

³⁶ Türkiye – AB Karma Parlementosu Komisyonu, **GKRY AB'ye Üye Olabilir mi? Hukuki Durum ve Siyasi Değerlendirmeler**, Ankara : AB Bilgilendirme Serisi, 2001, s.11-12

³⁷ <https://www.sodev.org.tr>

geçirilen açıklama metninin gerçekçi ve tatmin edici olmaktan uzak olduğunu söylemek mümkündür.

- Metin GKRY ile AB arasında tek yanlı olarak imzalanan ve KKTC'nin kabul etmediği 1987 protokolüne atıfta bulunmaktadır.
- Metinde bir kez 'Kıbrıs', iki kez 'Kıbrıs Cumhuriyeti'ne atıfta bulunmaktadır.
- Ayrıca diğer hususlar yanında, ilk kez 'Kıbrıs Cumhuriyeti'nin birliğinden bahsedilmektedir.
- Metinde 'Ada'nın tüm nüfusundan' bahsedilmekte ve iki eşit toplumdaki hiç söz edilmemektedir.

İşte bu gerçeklerle AB Bakanlar Konseyi açıklamasının lafzı ve ruhu KKTC Hükümeti tarafından kabul edilemez nitelikte bulunmuştur.

GKRY'nin müracaatı Konsey'den Komisyona havale edilirken bir deklarasyon yapılması veya zabıtlara bir metin geçirilmesi fikri, Kıbrıs Türk tarafını bir derecede de olsa tatmin edilmesini amaçlamaktadır.

Bununla birlikte zabıtlara geçirilen bu metine Türkiye ve KKTC sert tepki göstermiştir. Hukukun üstünlüğü prensibi üzerine kurulduğu iddia edilen AB, bir yandan KKTC'yi tanımayarak Kıbrıs Türk toplumunun varlığını ve haklarını göz ardı ederek sadece Rumların temsil edildiği sözde Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran Garanti Antlaşmasının hükümlerini dahi açık ve kesin bir şekilde ihlal etmiş olmaktadır.

Bu Antlaşmanın 1. maddesinin 2. paragrafında 'Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir devlet ile tamamen veya kısmen birleşmemeyi ya da herhangi bir siyasi veya iktisadi birliğe katılmamayı taahhüt ettiği açıkça belirtilirken, Avrupa Topluluğunun tutumu kendine göre benimsediği hukuka dahi aykırı ve ihlal edici bir eylem olmaktadır.³⁸

³⁸ Haluk Kabaalioglu, s.114

3.3. Dublin Deklarasyonu ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Dışışleri Bakanı'nın Cevabi Mesajı

26 Haziran 1990 Tarihinde Dublin'de yapılan AB Zirvesi sonucunda Kıbrıs konusunda kabul edilen bildiride 'Kıbrıs meselesi Türkiye-AB ilişkilerini etkiler' ifadesi yer almıştır.³⁹ Bu bildiri, Türkiye-AB ilişkileriyle Kıbrıs meselesi arasında hukuka aykırı ve kabul edilemez bir bağ kurmanın yanı sıra, AB'yi meselenin taraflarından birisi konumuna getirmiştir. Avrupa Konseyi Kıbrıs konusunu Haziran 1990'da Dublin'de yapmış olduğu toplantıda tartışmıştır. Konsey, toplumlar arası diyalogdaki çözümsüzlüğün ışığı altında BM kararları uyarınca, Kıbrıs'ın birliğini, bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü tamamen desteklediğini açıklamıştır.

Buna karşın dönemin KKTC Dışışleri ve Savunma Bakanı Kenan ATAKOL tarafından yapılan cevabi açıklamada⁴⁰ Dublin kararının hatalı ve eksik bilgi içeren bir yaklaşımın ürünü olduğu, Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde Kıbrıs sorunu arasında bir bağ kurmaktan mümkün olduğunca uzak durduğunu, AB'nin Rum Yönetimi'nin istekleri doğrultusunda hareket ettiğini, bunun Rumlara cesaret verip çözümü zorlaştırdığını, Kıbrıs sorununda Avrupa Birliği'nin olumlu bir rol oynamasını engellediğini belirtmiştir.

Görüleceği gibi KKTC Hükümeti bir kez daha sorunun toplumlararası bir sorun olduğunu, bunu toplumların kendilerinin çözebileceklerini, uluslararası güçlerin dayatmalarının kabul edilemeyeceğini, ancak adil bir çözümden sonra Avrupa Topluluklarına girişi uygun gördüklerini açıklamıştır.

3.4. Avrupa Birliği Komisyonu'nun Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Başvurusuna İlişkin Görüşü

4 Temmuz 1990 Tarihinde, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AB üyesi olmak için başvurusu o zamanki Konsey Başkanı İtalya Dışışleri Bakanına sunulmuştur. 17 Eylül

³⁹ Türkiye – AB Karma Parlemtosu Komisyonu, s.17

⁴⁰ KKTC Dışışleri ve Savunma Bakanı Kenan ATAKOL'un Basın Açıklaması, 29.Haziran.1990

1990 tarihinde Konsey başvurusu kabul edilip görüşülmek üzere Komisyon'a gönderilmiştir.⁴¹

30 Haziran 1993 tarihinde çıkan ve aynı yılın 17 Ekim tarihinde Konsey tarafından onaylanan görüşünde Komisyon, Kıbrıs'ı üyeliğe uygun saymıştır. Bunun yanı sıra Konsey, siyasi sorunun çözümünde ilerleme kaydedilmesi beklentisiyle, Topluluğun Kıbrıs'ın üyeliğiyle sonuçlanacak sürecin başlamasına hazır olduğunu doğrulamıştır.

Komisyonun Kıbrıs'ın AB'ye üyelik başvurusu ile ilgili görüşünün son bölümünde şunlar açıklanmaktadır: ' Kıbrıs'ın coğrafi konumu, onun Avrupa medeniyeti ve kültürüyle kurmuş olduğu derin ve iki bin yıldır süren ilişkileri, Kıbrıs halkının benimsediği değerlerde ve vatandaşlarının kültürel, politik, ekonomik ve sosyal hayatında açık olarak görülen güçlü Avrupa etkisi, onun ve AB ile temaslarının zenginliği, tüm bu faktörler kuşkusuz ki Kıbrıs'ın Avrupa kimliğini ve karakterini onaylamakta ve aynı zamanda adanın geleceğinin Avrupa'da olduğunu kanıtlamaktır.'

Bu süreç daha detaylı bir şekilde incelendiğinde özellikle Konsey'in aldığı kararların önemli sonuçlar doğurduğu görülmektedir.

AB Komisyonu, görüşlerini AB Konseyi'ne 19-20 Temmuz tarihli toplantıda iletmiştir. 24-25 Haziran 1994 tarihleri arasında KORFU'da toplanan Avrupa Konseyi, Kıbrıs Rumlarının başvurusu ve AB'ye kabul edilmesi ile ilgili gelişmeleri değerlendirmiş ve müzakerelerin hızlanması için ısrar etmiştir.⁴² Böylece, Birliğin bir sonraki genişlemesi Kıbrıs ve Malta'yı da içine alacak şekilde planlanmıştır. Kıbrıs'ın AB'nin bir parçası olması bağlamında olumlu mesajlar veren Konsey bu zirvede Rumların lehine önemli ana noktaları sonuçlandırmıştır. Avrupa Birliği Komisyonu tarafından sunulan ve Konsey tarafından ortaya çıkarılan bu sonuçlar, Kıbrıs Türkleri tarafından reddedilmiştir.

⁴¹ Haluk Günuğur, **Ortaklık Anlaşmaları ve 6 Mart 1995 Ortaklık Konseyi Kararları Işığında Gümrük Birliği**, Ankara : TCMB, 1995, s.37

⁴² Türkiye – AB Karma Parlamentosu Komisyonu, s.39

Rum Dışişleri Bakanı Michaelides PAPACONSTANTÎNOU, yapmış olduğu açıklamasında Kıbrıs'ın artık Avrupa merkezli olduğunu açıklamıştır.⁴³ Bakan Genel İşler Konseyinin, Komisyon görüşlerine olumlu yaklaştığını hatta Komisyondan Kıbrıs Hükümeti'nin kabul müzakereleri için kalıcı görüşmeleri başlatması istediğini belirtmiştir.

Bakan, Kıbrıs sorunu 1995'ten önce çözülmediği takdirde AB'nin, müzakereleri sadece adanın bir tarafı ile yapmayı öngördüğünü, gecikme olduğu takdirde ise bunun sorumluluğunun tamamıyla Türk tarafına ait olacağını, böylece Türk tarafının veto hakkını yitireceğini ifade etmektedir.

3.5. Avrupa Birliği'nin Kıbrıs Sorunu Çözümünde Gözlemci Atama Kararı

AB'nin Yunanistan ve Kıbrıs Rum tarafının baskılarıyla, Kıbrıs sorunu için gözlemci atama düşüncesi çerçevesinde AB Konseyi; uzun süren çalışmalardan sonra Serge ABOU'yu Kıbrıs sorunu için Avrupa Gözlemcisi olarak Komisyon memurluğuna atamıştır.⁴⁴

Gözlemcinin görevi ise şu şekilde belirtilmiştir: Gözlemci, Kıbrıs'ta toplumlararası diyaloglarda Kıbrıs için BMGS'nin görevini iyi bir şekilde yerine getirmesi ve ilerleme kaydetmesinde Birlik üyesi toplum olmanın koşullarını yerine getirmek için Kıbrıs'ta politik gelişmelerin göstergelerine dayanarak, Konseye gelen periyodik raporlar ile Kıbrıs'ın AB'ye kabulü sorununun Ocak 1995 ayına kadar öngörülen yeniden incelenmesinden sorumlu olacaktır.

O dönemin KKTC Cumhurbaşkanı Rauf DENKTAŞ ise Konseyin bu kararına karşı yapmış olduğu 21 Aralık 1983 tarihli basın açıklamasında⁴⁵ AB'nin Kıbrıs görüşmelerine bir gözlemci atama kararını bir hayal kırıklığı olarak değerlendirmiş ve kararın nedenini kendilerine gayri resmi olarak Makedonya konusunda Yunanistan'ın öfkesini ve kırgınlığını dengelemek için alınmış bir karar olarak açıklamıştır.

⁴³ <http://www.kibrispostasi.com>

⁴⁴ Ali Birol Yeşilada, **Kıbrıs Görüşmeleri**, Ankara, 1999, s.76

⁴⁵ Hürriyet Gazetesi, 1984

Rum Yönetimi sözcüleri ise KKTC'nin tavrının gözlemci ile hiçbir ilişkisi olmadığını, Avrupa'nın Kıbrıs sorununun çözümüne yaptığı iyi niyet yaklaşımına karşı bir meydan okuma olduğunu, bununla da '20 yıldır sorunun çözüme ulaşmaması konusunda Türklerin ihtilafçı tavırlarını tekrarladıklarını' ifade etmişlerdir.⁴⁶

Rumların bu tutumları doğal olarak gerçeği yansıtmamaktadır. Kaldı ki İngiltere de Kıbrıs konusundaki görüşmelere AB'nin gözlemci atama olgusuna tepki göstermiştir.

Türklerin bu konuya tepki göstermeleri daha önceleri de izah edildiği gibi Kıbrıs sorununun iki toplum arasında olan bir sorun olması esasına dayanmaktadır. Kaldı ki BM Genel Sekreteri'nin gözetiminde yapılan görüşmeler iki toplum arasında 'eşit çıkarlar' esası üzerinden yürütülmektedir. Bu yönetim iki tarafın mutabakatına dayanmaktadır.

Bu süreçte gözlemci statüsü mevcut değildir. Yöntemde değişiklik ancak iki tarafın mutabakatıyla sağlanabilir. AB'nin bir gözlemci ataması hususunun gerek Kıbrıs Türk halkı gerek Türkiye tarafından kabul edilmeyeceği BMGS'ye bildirilmiştir.

3.6. Ambargo ve Avrupa Topluluğu Adalet Divanı'nın Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Mahreçli Tarım Ürünlerinin Avrupa Birliği Ülkelerine Yasaklanmasına İlişkin Kararı

Rum tarafı 1964'ten bu yana Kıbrıs Türklerine ambargo uygulamaktadır.⁴⁷ Bu ambargonun yasal bir dayanağı bulunmamaktadır. Konuya ilişkin olarak alınmış ve tarafları bağlayan bir BM kararı da mevcut değildir. Dış dünyanın Rum-Yunan tarafının uygulamaya koyduğu ambargoya uyması, çözüme varmayı geciktiren temel bir yanıştır. AB üyesi ülkelerin ve AB organlarının bir yandan GKRY'yi tek taraflı olarak üye almaya çalışırken, bir yandan KKTC'ye ambargo uygulaması açık bir çelişkidir. Bu sırada Rum yönetimi, uluslararası arenada bir devlet olarak tanınmanın tüm avantajlarını değerlendirmekte, fakat bununla da yetinmeyerek ambargosuna hiçbir eleştiri veya tepkiyle karşılaşmadan devam edebilmektedir. Rum tarafının müracaatı

⁴⁶ Ali Birol Yeşilada, s.80

⁴⁷ Erol Manisalı, s.45

üzerine, İngiliz Yüksek Mahkemesinde başlatılan hukuki süreç, konunun intikal ettiği Avrupa Topluluğu Adalet Divanı (ATAD)'nın 5 Temmuz 1994 tarihinde aldığı kararla bir ambargo niteliğine dönüşmüştür. ATAD, KKTC menşeli ihraç mallarına ait sağlık belgelerinin geçerli sayılmayacağını açıklamıştır.⁴⁸

Alınan kararın içeriği özetle şöyledir. AB ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında yapılan Birlik Anlaşması, bir üye ülkeye, Kıbrıs'tan narenciye ve patates ithal edileceği zaman Kıbrıs Türk toplumu tarafından verilmiş sağlık sertifikalarını kabul etme yetkisi vermez.

Mahkeme sadece Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından çıkarılmış sertifikaların üye ülkeler tarafından kabul edilmesi gerektiğini ise ürünün menşesini ispat etmenin bir aracı olan sertifika dolaşım sistemini, ithalat ve ihracat yapan ülkelerin ilgili yetkilileri arasındaki 'kurumsal güven' ve işbirliği ilkelerinin temelini oluşturacağı kuramı üzerine kurmuştur.

Divan 'Kıbrıs Cumhuriyeti'nden başka bir Kıbrıs devleti tanımamaktadır diyerek açıkça Kıbrıs'ta Kıbrıs Rumlarını tanıdığını ortaya koymuştur. Böylece, mahkeme kararı KKTC'nin meşru bir devlet olmadığını, bu noktadan hareketle de, ticaretimizi sürdürebilmemiz için bizi Kıbrıs'ın tümünü temsil etme yetkisi ve hakkı olmayan Rum yönetimine müracaat etmek ve bu yönetimin vereceği belgeleri kullanmakla yükümlü kılmaktadır.

Kararın böyle olumsuz bir şekilde çıkmasında aslında İngiltere'nin de rolü olmuştur İngiltere, kendi mahkemelerinde KKTC lehinde olumlu sonuçlandırabileceği bir olayı ATAD'a göndererek kararın bu şekilde çıkmasına ön ayak olmuştur.⁴⁹

Denktaş 6 Temmuz 1994 tarihinde yapmış olduğu açıklamasında⁵⁰ Yunanistan'ın bulunduğu kuruluşlardan hak ve adalet beklenilmemesi gerektiğini, bu yüzden alternatif satış merkezleri bulunması gerektiğini bunun da Anavatan üzerinden gerçekleştirilmesinin mümkün olduğunu belirtmiştir.

⁴⁸ Türkiye – AB Karma Parlementosu Komisyonu, s.16

⁴⁹ Rıdvan Karluk, s.68

⁵⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 1984

KKTC menşeli tarım ürünlerinin Avrupa Birliği ülkelerine ihracının yasaklanmasına ilişkin ATAD kararı üzerine The Times Gazetesi'nin 20 Temmuz 1994 tarihli sayısının okuyucu mektupları köşesinde C.H. Dodd imzasıyla bir mektup yayınlanmıştır.⁵¹

Prof Dodd mektubunda, ATAD kararının KKTC ekonomisine vereceği zararın yanı sıra toplumlararası görüşmelerde de olumsuz etkide bulunacağına işaret etmektedir. Burada dikkati çeken konulardan biri bu kararın 17 yıllık bir uygulamadan sonra alınmış olmasıdır. Bu karar, AET-Kıbrıs Ortaklık Anlaşması'nın 5. maddesinde yer alan ' taraflar arasındaki ticaretle ilgili kurallar Kıbrıs'taki vatandaşlar veya şirketler arasında ayrımcılığa sebep olamaz ' şeklindeki açık hükme rağmen ihlal edilmiş ve KKTC-AB ilişkileri sıfıra indirilmiştir.

Ayrıca, İngiliz makamlarının bahse konu kararı derhal uygulamaya koymuş olmaları da kararın politik amaçlı bir hareket olabileceğini göstermektedir. Esasen kararı veren hakimlerden birisinin Yunanlı olması Cumhurbaşkanı DENKTAŞ'ın açıklamasını doğrularken, kararın 1993/94 sezonu narenciye ve 1994 ilkbahar patates ürünlerinin pazarlanmasının tamamlanmasından sonra açıklanmış olması da rastlantı olmadığı düşünülmektedir. Bu durum söz konusu kararın daha önceden planlanmış olduğu hususunu akla getirmektedir. KKTC'nin kararın alındığı dönem itibarıyla toplam ihracatının % 75-80'inin bir Avrupa Birliği ülkesi olan İngiltere'ye yaptığı dikkate alındığında, ATAD'ın almış olduğu bu karar gerçekte KKTC'nin yaşama hakkını elden almaya yönelik bir hareket olduğunu söylemek mümkündür.

Yukarıdaki ekonomik veriden de anlaşılacağı gibi KKTC'nin zayıf olan ihracatının en önemli çıkış kapısı olan AB'ye yönelik ticaret bahse konu karar ile engellenmiştir. Bu karar ile AB'nin Yunanistan ve Rum kesiminin ipoteği altına girdiğini, hatta Enosis ile somutlaşan emellerini gerçekleştirebilmelerine fırsat tanımıştır.

⁵¹ Dodd Clement, s.17

3.7. Müzakere Sürecinin Garanti Altına Alınması

Konsey, 1994 yılını başlarında Kıbrıs için yeni ve özel biçimlerde müzakereleri başlatma kararı almıştır.⁵² AB bu konuda daha da ileri giderek 'Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne üyelik başvurusunu, kısa sürede bir çözüme ulaştırmak için teşvik sağlayacağı' açıklamasını yapmıştır.⁵³

Bunun ardından ATAD'ın daha önce değindiğimiz KKTC ürünü narenciye ve patates ihracatını engelleyen kararı gelmiştir. Bu karar Ada'nın kuzeyine ambargo konulmasına neden olmuştur.

1994 yılının sonlarına doğru Avrupa Birliği gözlemcisi Serge Abou'nun global bir çözümü beklemeden Kıbrıs'ın AB'ye üyeliğinin Komisyon tarafından konuşulmaya başlanmasının düşünüldüğü açıklaması gelmiştir.⁵⁴ Bu konu özellikle Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği'ne gitme sürecinde ön plana çıkmıştır.

1994 yılı sonuna doğru Türkiye ve AB arasındaki görüşmeler son aşamaya geldiğinde, bu anlaşmanın önünde iki engel olduğu görülüyordu: Yunanistan ve Avrupa Parlamentosu. Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği Hükümetlerinin Türkiye'yi siyasal ve iktisadi açıdan bir kenara itmeyi uygun görmeyeceğini anlayınca, Türkiye'ye Gümrük Birliği ve İktisadi ilişkilerle hiç ilgisi olmayan 'insan hakları' ve 'Kıbrıs' gibi siyasal konularda Yunanistan'ın öncülüğünde dayatmaya başlamıştır.

Türkiye'nin Gümrük Birliğini bir an önce bir sonuca ulaştırma telaşı, ilk başlarda Yunanistan'ın veto duvarına çarpmıştır. Yunanistan, Türkiye'nin Gümrük Birliğini veto etmeme karşılığında aşağıdaki konularda ödün koparmayı başarmıştır:

- Yunanistan, Türkiye'nin üyeliğinden tekstil ihracatının zarar göreceğini öne sürerek bu alanda ayrıcalık ve yardımların arttırılmasını istemektedir.
- Yunanistan, müzakerelerden önce AB'nin Kıbrıs ile diyalog kurmasını, diyalogtaki içerik ve sürenin sınırlandırılmasını istemektedir.

⁵² Çiler Eminer ve Gülden İlkman, s.144.

⁵³ Çiler Eminer ve Gülden İlkman, s.144.

⁵⁴ Tuncer Topur, **Dünya ve Türkiye – AB – Kıbrıs Üçgeni**, Ankara, 2002

- Yunanistan GKRY'nin bütün Kıbrıs'ı kapsayacak biçimde, hala devam ettiği varsayılan Kıbrıs adına yapmış olduğu başvurunun son müzakere sürecine, 1996 ortasında başlamasını garanti altına almıştır.

Yunanistan'ın özellikle Kıbrıs konusundaki kazanımları Türkiye-KKTC ilişkileri açısından sorun yaratmıştır. Çünkü, görüşmelerin başlaması GKRY'nin çok kısa bir süre sonra AB'ye tam üye olması ile sonuçlanacak bir sürecin başlangıcı olmuştur.

3.8. Planlı Diyalog

AB, 17 Temmuz 1995'te planlı bir diyalogun gerekli düzenlemelerini kabul etmiştir.⁵⁵ Bu düzenlemeler, Devlet veya Hükümet Başkanlarının AB toplantılarını, Bakanlar düzeyindeki toplantıları, siyasi yönetici ve uzmanları aynı zamanda Birlik deklarasyonlarına uygun, Birliğin ortak eylemlerinin uygulanması gibi yöntemleri içermektedir.

Bu dönemden itibaren, gerek Kıbrıs'ta gerek AB üye devletlerinde onlarca planlı diyalog görüşmesi meydana gelmiştir. Bu görüşmelerin konuları, İçişleri, Adalet, İş Piyasası, Çevre, Ulaştırma, Eğitim ve Kültür, Araştırma ve Gelişme, Ekonomi ve Devlet Hazinesi, Sağlık ve Sosyal konular ve politika ile ilgili olmuştur. Zirve toplantıları aralarında ise, Kıbrıs Cumhurbaşkanı çok sayıda Avrupa Konseyi brifinglerinde hazır bulunmuştur.

Planlı diyalog görüşmeleri, tarafların fikir alışverişinde buldukları son derece önemli bir forum vazifesini görmüştür.

Ayrıca görüşmeler boyunca, Kıbrıs'ın Birliğe üyeliğine yönelik yasama sistemini, politikalarını ve uygulamalarını AB'ninkine uydurması ile ilgili yaptığı ilerlemeyi titizlikle ele alınmıştır. Bu arada Birlik, Cannes, Madrid ve Florence Zirve Toplantılarında Kıbrıs ile üyelik görüşmelerinin Hükümetlerarası Konferansın bitiminden altı ay sonra başlayacağını defalarca doğrulamıştır.

⁵⁵ Çiler Eminer ve Gülden İlkman, s.147.

Bunun yanı sıra Konseyin Başkanlığı, Ada'daki gelişmeleri ve BM'nin Kıbrıs sorununun siyasi yoluyla halledilmesi hususunda harcadığı çabaları takip etmek vazifesiyle yüklendirilen bir temsilci atamıştır.⁵⁶

27 Haziran 1997'de, Doğu ve Orta Avrupa Ülkeleri, Kıbrıs ve Türkiye Hükümet Başkanları, Hollanda Başbakanı Kok, Dış İşleri Bakanı Van Mierlo Komisyon Başkanı Santer ve Komisyon üyesi Van de Broek tarafından Hükümetler arası Konferansı resmen noktalayan Amsterdam'daki Avrupa Zirve Toplantısının sonuçları hakkında bilgi almıştır. Konsey ve Komisyon, önemli derecede iyileştirilen alanların çevresini çizip genişlemeye ait kurum anlaşmalarını açıklayarak varılan Antlaşma hakkında geniş ayrıntılar vermişlerdir.⁵⁷

Bu doğrultuda, 16 Temmuzda 1997 tarihinde başlayan ve Konseyin AB'nin gelecekteki gelişmesine ilişkin Avrupa Parlamentosuna tebliği teşkil eden 2000 Gündeminde Komisyon, Kıbrıs ile ilgili kararın çıktığından beri mevcut olan durumu bir daha değerlendirmiştir. Değerlendirmenin sonucu ise, üyelik görüşmelerinin planlandığı gibi başlayacağı hususlarını içermektedir.

2000 Gündemi, BM'nin ilgili kararları uyarınca, Birliğin Kıbrıs probleminin haklı ve kalıcı çözümü doğrultusunda olumlu katkıda bulunmasında kararlı olduğunu yeniden tekrarlamıştır. Bu amaçla Konsey, Kıbrıs sorununun siyasi çözümüne yönelik çabaları izleyerek Birliğe rapor veren ve AB Başkanlığı'nca atanan özel temsilcinin vazifesini tekrar yenilemiştir.

2000 Gündemine göre Birlik, tarafların mutabık olacakları müessese düzenlemelerine müdahale edemez. Ancak, bu düzenlemelerin 'acquis communautaire'e uymasını tavsiye etmeye, hazır etmeye ve aynı zamanda, üyelik perspektifinin kendisinden bu yöne teşvik edebileceğini de öngörme hakkını elinde tutar.

Kıbrıs'ın üyelik müzakerelerine ilişkin zaman planlaması, görüşmelerin siyasi sorunların çözümünden önce başlayabileceği anlamına gelmiştir.

⁵⁶ Baskın Oran, s.289

⁵⁷ Baskın Oran, s.289.

BMGS tarafından ifade edilen görüşe göre, görüşmelerin başlamasıyla ilgili karar, Kıbrıs sorununun siyasi çözümünün bulunmasını kolaylaştıran olumlu bir gelişmedir. Birlik, Genel Sekreterin sözü geçen görüşünü paylaşmaktadır. Komisyon, 1997'de taraflar arasında yeterli ilerleme olup Türk toplumunun temsilcileri üyelik sürecine katıldığı takdirde görüşmelerin kolaylaştırılacağı kanaatine sahip olduğunu, ayrıca siyasi bir anlaşmanın üyelik görüşmelerinin daha çabuk sonuçlandırılmasına izin vereceğine inandığını açıklamıştır.

Aslında 2000 Gündemi, üyelik görüşmeleri başlamadan önce ilerleme sağlanamadığı takdirde, görüşmelerin Uluslararası Hukukun tanıdığı tek yetkili makam olan Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümetiyle başlayacağını net bir biçimde ortaya koymuştur.⁵⁸

3.9. Lüksemburg Zirvesi Kararları'nın Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği Üyeliğine ve Kıbrıs Sorununa Etkileri

AB üyesi ülkelerin Devlet ve Hükümet Başkanları'nın katılımı ile 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde gerçekleştirilen Lüksemburg Zirvesi'nde ' Kıbrıs'ın üyeliği ' ve ' Kıbrıs Sorununun Çözümü ' konusunda alınan kararlar; AB'nin Rum-Yunan ortak çabalarının da etkisi ile Türkiye ve KKTC aleyhinde sonuçlara yol açabilecek taraflı bir tutum içerisinde olduğunu açıkça ortaya koymuştur.⁵⁹

AB söz konusu kararlar çerçevesinde, 4 Temmuz 1990'da Birliğe tek yanlı ve hukuk dışı üyelik başvurusunda bulunan GKRY'nin adaylık sürecini yürürlüğe koymuş, Türkiye-AB ilişkilerinin geliştirilmesini ve Kıbrıs sorununun çözümü ile bağlantılandırarak, ülkemiz açısından bir ön şart haline getirmiştir.⁶⁰

Lüksemburg Zirvesi'nin Kıbrıs ile ilgili kararlarının, tamamıyla Rum-Yunan görüşlerini yansıtan, toplumlararası görüşmeler zeminini ortadan kaldırarak, Ada'daki fiili bölünmeyi ve çözümsüzlüğü kalıcı kılan bir nitelik arz ettiği görülmüştür.

⁵⁸ <http://www.cyprus-eu.org>

⁵⁹ Türkiye – AB Karma Parlemtosu Komisyonu, s.18-20.

⁶⁰ Haluk Günöğür, s.45

Böylece, Kıbrıs sorununa bir çözüm bulunmadan AB üyeliği müzakerelerinin başlatılmasına ve Türkiye'nin AB üyeliği gerçekleşmeden Kıbrıs'ın tamamen veya bütün olarak AB'ye üyeliğine karşı çıkan Türk tarafının tezlerinin AB nezdinde kabul görmediği de açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu husus, aynı zamanda 1958-1959 Zürih, Londra, 1960 Garanti Antlaşmaları ile içte iki toplum ve dışta da iki ana vatan Türkiye ve Yunanistan arasında oluşturulan dengenin, AB vasıtasıyla geçersiz hale getirilmek istenmesi açısından da önem arz etmektedir.⁶¹

Zirve kararları incelendiğinde; 35'inci maddede yer alan ' Konsey Türkiye'nin AB ile bağlarını güçlendirmesinin Kıbrıs'ta ilgili Güvenlik Konseyi kararları ışığında siyasi bir çözüm için BM gözetimindeki müzakerelere desteğe bağlı olduğunu hatırla tutar. ' ifadesi⁶² , AB'nin Kıbrıs sorununda taraf olduğuna işaret etmektedir. Böylece, Kıbrıs sorununun Türkiye'nin önüne bir koşul olarak getirilmesi, AB'nin çözümü yalnızca Türkiye'den bekleyen haksız bir tutum içerisinde bulunduğunu da ortaya koymuştur.

12 Mart 1998'de Londra'da yapılan Avrupa Konferansı sonunda yayınlanan Başkanlık Sonuç Bildirisi'nde, Lüksemburg Zirvesi'nde belirlenen kararlar uygulamaya geçirilmiştir.

Edinburgh'da 13-14 Mart 1998'de gerçekleştirilen AB Gayri Resmi Dışişleri Bakanları Toplantısı, Kıbrıs sorununun AB üyeliği boyutunu tekrar uluslararası gündemde ön plana getirmiştir. Bahse konu toplantıda;

-Kıbrıs' heyetine, Kıbrıs Türklerinin katılmaması halinde dahi Kıbrıs'ın AB üyeliğine ilişkin müzakerelerin diğer 5 Doğu Avrupa ülkesi ile eşzamanlı olarak 31 Mart 1998'de başlayacağı,

- Kıbrıs'ın AB üyeliğinin Kıbrıs sorunuyla bağlı olmadığı, belirlenmiştir.

Anılan toplantı sırasında, Fransa, bölünmüş bir Ada'nın Birliğe tam üye olmasının Kıbrıs sorununu da beraberinde AB'ye getireceğini ileri sürerek, Kıbrıs'la

⁶¹ Haluk Günöğür, s.46

⁶² <http://www.belgenet.com>

üyelik müzakerelerinin başlamasıyla söz konusu sürecin tüm Ada yararına olmaması halinde müzakerelerin kesilmesini öngören bir öneri sunmuştur. Bu gelişme karşısında, Yunanistan'ın GKRY'nin üyelik sürecinin dondurulması durumunda tüm genişleme sürecini bloke edeceğini açıklaması üzerine, Fransa geri adım atmak zorunda kalmıştır.

AB'nin Lüksemburg Zirvesi'ndeki, Kıbrıs Türklerinin de müzakereleri yürütecek Kıbrıs Cumhuriyeti heyeti içerisinde yer alması yönündeki kararı doğrultusunda G. Klerides, Kıbrıs Türklerinin müzakere sürecine katılmasını önermiştir.⁶³ Ancak söz konusu öneriler, Türk tarafınca kabul görmemiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı R.Denktaş, Rum Yönetimi'nin 'Kıbrıs Hükümeti', G. Klerides'in ise 'Kıbrıs Cumhurbaşkanı' olmadığını ve üyelik müracaatının Rum Kesimi tarafından yapılması nedeniyle G. Klerides'in anılan öneriyi yapmaya hakkı ve yetkisi bulunmadığını açıklamıştır.⁶⁴

Lüksemburg'da gerçekleştirilen Avrupa Konseyi toplantısında aynı zamanda da Kıbrıs için de özel bir üyelik öncesi strateji öngörülmüştür. Sözü geçen strateji şu ilkelere ibarettir.⁶⁵

- Devletin özellikle adli ve idari kapasitesini destekleyen hedefi belli olan projelere katılmak,
- Belli AB programları ve temsilciliklerine katılmak,
- Kısa adı TAIEX olan Teknik Yardım ve Enformasyon Değişirme Bürosu tarafından verilen teknik yardımdan faydalanmak.

Avrupa Konseyi ayrıca; Komisyonunun Kıbrıs, Macaristan, Polonya, Estonya ve Çek Cumhuriyetiyle üyelik görüşmelerine başlamak amacıyla 1998 yılının ilkbaharında iki taraflı hükümetlerarası konferanslar düzenlemesiyle ilgili teklifini kabul etmiştir.

⁶³ Kudret Özersoy, Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir İnceleme, Ankara : Asam Yayınevi, 2002, s.54

⁶⁴ <http://www.mfa.gov.tr>

⁶⁵ Kudret Özersoy, s.55

Bahse konu gelişmelerin neticesinde Kıbrıs-AB üyelik görüşmeleri, 31 Mart 1998'de başlamıştır.⁶⁶ Açılış konuşmasında yaptığı açıklamalarda Bakanlar Konseyi Başkanı İngiltere Dışişleri Bakanı Robin Cook, Kıbrıs ile üyelik görüşmelerinin başlamasından memnuniyetini ifade ederek görüşmelerin hızlı bir biçimde ilerleyeceğini ümit ettiğini söylemiştir.⁶⁷ Bakanlar Konseyi Başkanı şunları vurgulamıştır:

' Kıbrıs'ın AB üyeliğinden, Türk toplumu dahil olmak üzere, Adanın bütün toplumlara faydalanmalıdır. Bununla beraber üyelik, Adadaki barış ve uzlaşma olmasına yardım edecektir.

Avrupa Birliği, Kıbrıs Türk tarafının temsilcilerinin Adanın AB üyelik şartlarını görüşen gruba katılmalarıyla ilgili öneriyi memnuniyetle karşılamaktadır. Birlik, Kıbrıs Türk toplumunun şimdiye kadar bu teklife vermiş olduğu olumsuz cevabı yüzünden üzüntüsünü ifade etmektedir.

Bundan başka, Lüksemburg'daki Avrupa Konseyi sonuçları uyarınca Birlik, Kıbrıs Türklerinin üyelik görüşmelerine iştirak etmelerine verdiği önemi bir daha tekrarlamaktadır. Başkanlık ve Komisyon, gereken temaslara devam edecektir.

3 Nisan 1998'de başlayan üyelik görüşmelerinin birinci aşaması, süreci kolaylaştırabilmek için otuz bir bölüme ayrılan *acquis communautaire*'in analitik olarak ele alınması içermektedir. Mevzuat tarama olan bu aşama sırasında Avrupa Komisyonu, belli bir alandaki *acquis*'i sunup açıklamaktadır. Aynı zamanda başvuru yapan ülke, sözü geçen alandaki kendi siyasetini de sunup iki politika karşılaştıklarından sonra uyum sağlanmaya gerekli hukuk ya da başka türlü değişiklikler tespit edilmektedir.

15 ile 16 Haziran Cardiff kentinde meydana gelen toplantısında Avrupa Konseyi, 31 Mart 1998 tarihinde Kıbrıs, Macaristan, Polonya, Estonya, Çek Cumhuriyeti ve Slovenya ile üyelik görüşmeleri başladıktan sonra yedi konuyla ilgili tarama işlemleri tamamlanmış olduğunu kaydetmiştir.

⁶⁶ Çiler Eminer ve Gülden İlkman, s.149.

⁶⁷ Çiler Eminer ve Gülden İlkman, s.149.

Bunun yanı sıra, Cardiff deki Avrupa Konseyi, Birliğin öncelik verdiği konunun, genişleme sürecinin Lüksemburg'daki Avrupa Konseyi kararlarında belirlenen ülkelerle devam etmesi olduğunu ifade etmiştir.

Sözü geçen ülkeler, bu kararların çerçevesinde etkin biçimde üyeliklerinin peşine düşüp, Kopenhag kriterleri dahil olmak üzere, üyelik yükümlülüklerini üstüne almak yönüne ilerleyebilirler.

Aralık 1998'de Viyana'da toplanan Avrupa Konseyi, üyelik sürecini yeniden ele alarak Kıbrıs, Macaristan, Polonya, Estonya, Çek Cumhuriyeti ve Slovenya ile yapılmış olan altı konferansın özlü görüşmelere girip ilk somut sonuçlara varmış olduklarını memnuniyetle kaydetmiştir.

3.10. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Loizidou Davasına İlişkin Kararı

Kıbrıslı Rum Loizidou, KKTC sınırları içerisinde kalan taşınmaz malları üzerindeki mülkiyet haklarını kullanmasının Türkiye tarafından engellendiği iddiasıyla 1989 yılında Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na bir başvuru yapmıştır.⁶⁸

Komisyon'un Loizidou'nun şikayetini kabul edilmez bulmasına karşılık, daha sonra davanın götürüldüğü Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), 18 Aralık 1996 tarihinde verdiği siyasi güdülerden etkilenen ve hukuki bakımdan izahı mümkün olmayan bir kararla Loizidou'nun ortaya attığı iddiayı kabul etmiş ve 28 Temmuz 1998 tarihinde Loizidou'ya tazminat ödenmesi kararı almıştır.⁶⁹ Türkiye, böyle bir kararın muhatabı ancak KKTC olacağından, kendisinin Divan kararını uygulama ve yerine getirebilme kabiliyetinden yoksun addettiğini açıklamıştır.

Karar, Kıbrıs'taki siyasi ve fiili gerçekleri bütünüyle göz ardı etmekte, mülkiyet hakkı konusunda BM müzakere süreci kapsamında Kıbrıs Rum ve Türk tarafı arasında uzun yıllardan bu yana yapılan görüşmeler sonucunda, sorunun mal-mülk mübadelesi ve/veya tazminat yoluyla çözüme kavuşturulabileceği hususunda varılan mutabakata ve

⁶⁸ Faruk Sönmezoğlu, s78

⁶⁹ Türkiye-AB Karma Parlementosu Komisyonu, s.20-21

1992 tarihli BM Fikirler Dizisi'nde de ifadesini bulan anlayışa ters düşmekte, hukuki değil, siyasi gerekçelere dayanmaktadır.⁷⁰

Rum tarafı, Loizidou kararıyla, iki kesimli bir çözüm bulunması ihtimalini bertaraf etmeyi ve KKTC'nin tanınmasını engellemeyi amaçlamıştır. Sonuç olarak, BMGS'nin yetkisinde bulunan ve siyasi yollarla çözümlenmesi gereken Kıbrıs sorununu, bir yandan AB platformuna, diğer yandan Avrupa Konseyi mekanizmalarına götürerek, BM müzakere sürecini engelleme yoluna gitmiştir.⁷¹

Türkiye karşıtı tutum, son olarak AIHM tarafından 10 Mayıs 2001 tarihinde alınan bir kararla bir adım daha ileri götürülmüştür. Söz konusu kararda; kayıp şahıslar, yerinden edilmiş kişilerin mülkiyet ve mesken hakları, aile hayatının korunması ve KKTC'de yaşayan Rumların yaşam koşullarına ilişkin olarak AIHS'nin ilgili maddelerinin Türkiye tarafından ihlal edildiği sonucuna varılmıştır.

Bu karar, GKRY tarafından daha önce 1974, 1975 ve 1977 yıllarında Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na yapılan üç başvuruya ilişkin olarak alınmış kararların tekrarı niteliğindedir. Bu nedenle mahkemenin son kararı şaşırtıcı olmamakla beraber, Kıbrıs'ın gerçeklerine aykırı, hukuki dayanaktan yoksun, haksız ve Türkiye tarafından uygulanamayacak bir karardır.

Söz konusu karar, Kıbrıs adasında yıllardır yaşanan olağanüstü durumu göz ardı etmekte, Rum tarafının haklarını korumak adına, Ada'da yaşayan Türklerin geçmişteki ve günümüzdeki mağduriyetlerini hesaba katmamaktadır.

Kıbrıs sorununa hakça bir çözüm bulunabilmesi için, Ada'da yaşayan iki toplumun hukuki ve siyasi eşitliğinin kabul edilmesi gerekmektedir. GKRY ile üyelik müzakerelerini yürüten AB ve Ada'daki gerçekleri göz ardı eden kararlar dizisine devam eden AIHM'nin bir tarafı kayıran eylemleri, çözüm sürecine katkıda bulunmaktan uzaktır.

⁷⁰ Mehmet Gönlübol-Cem Sor ve Diğerleri, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Siyasal Kitapevi:Ankara, s.350-351

⁷¹ Faruk Sönmezoğlu, s.84.

3.11. Helsinki Zirvesi Kararlarının Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği Üyeliğine ve Kıbrıs Sorununa Etkileri

10-11 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen AB Helsinki Zirvesi'nin mevcut koşullarda Türkiye açısından en fazla olumsuz yansımaları olabilecek boyutunu Kıbrıs'ın AB üyeliği konusunda alınan kararların oluşturduğu düşünülmektedir. Söz konusu kararlar, Yunanistan ve GKRY'nin 'Kıbrıs sorununu uluslararası platformlara çekerek AB'yi taraf konumuna getirme ve GKRY'nin AB üyeliğini gerçekleştirmeye yönelik politikalarında', Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde varılan aşamanın da ilerisinde kazanımlar sağladıklarına işaret etmektedir.⁷²

Lüksemburg Zirvesi'nde, Kıbrıs konusunda Rum-Yunan görüşleri paralelinde alınan kararların, Helsinki Zirvesi ile daha da geliştirildiğini ve Kıbrıs sorununun, artık bir AB sorunu haline dönüşerek Türkiye'nin AB üyelik sürecinde belirleyici bir faktör olduğunu söylemek mümkündür.

Ayrıca, Helsinki Zirvesi kararlarıyla Türkiye ve KKTC'nin 'Kıbrıs Rum Kesimi'nin tüm Kıbrıs'ı temsil edemeyeceği ve Kuzey Kıbrıs'ta da en az Güney'deki kadar meşru ve eşit haklara sahip bir devlet bulunduğu' yolundaki politikasının AB ve AB ülkeleri nezdinde itibar görmediğinin ortaya konulması, Rum Kesimi'nin, 36 yıldır haksız ve hukuk dışı olarak sürdürdüğü 'Kıbrıs Cumhuriyeti' unvanını pekiştirici bir nitelik arz etmiştir.⁷³

Öte yandan, Kıbrıs sorununa BM girişimleriyle çözüm bulma çabaları ve GKRY'nin AB üyeliğiyle ilgili gelişmelerin zamanlamasında Lüksemburg ve Helsinki Zirveleri arasında büyük benzerlikler bulunduğu ve AB'nin tutumunun BM'nin girişimlerini olumsuz yönde etkilediği dikkat çekmektedir.

Bu bağlamda, AB'nin, sorunun BM çerçevesinde çözümlenmesi girişimleri konusunda ısrarlı olmadığı izleniminin edinilmesi ve AB üyesi ülkelerin bir çoğunun Kıbrıs özel temsilcileri bulunduğu gerçeği dikkate alındığında; Ada'daki iki tarafın rızasına dayanan BM iyi niyet misyonunun da bir yıpranmaya maruz kalacağı

⁷² Türkiye-AB Karma Parlamentosu Komisyonu. S.22-23.

⁷³ Rıdvan Karluk, s.46.

düşünülmektedir. Bu çerçevede, sorunun, Kıbrıs'taki iki toplumun sorunu olmaktan çıkıp uluslararası bir nitelik kazanacağı, dolayısıyla AB'nin ve AB ülkelerinin konuya eskiye oranla daha fazla müdahil olmasına zemin hazırlanacağı değerlendirilmektedir.⁷⁴

Bu arada; Fransa, Almanya, Hollanda ve İtalya'nın 'Kıbrıs sorunu çözülmeden Kıbrıs'ın üyeliğinin söz konusu olamayacağı' yolundaki tezlerinin de, Helsinki kararlarıyla önemli ölçüde geçersiz kılındığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda söz konusu ülkeler, Kıbrıs'ın bölünmüşlüğüne, AB'nin temel taşlarından olan Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasının uygulanmasında ciddi sorunlar yaratabileceğine dikkat çekmişlerdir. Ancak, söz konusu ülkelerin, Kıbrıs sorununun AB'ye taşınmasını istememekle birlikte, diğer AB üyelerinin sorunun çözümünü kolaylaştıracağı yönündeki telkinleriyle ve Kıbrıs'ın üyeliğe kabulünün değerlendirileceği tarihte de veto kullanabilecekleri düşüncesiyle, bu taleplerinde çok ısrarlı davranmamış olabilecekleri ihtimali mevcuttur.

KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş ise, Helsinki Zirvesi sonuçlarıyla ilgili olarak yaptığı açıklamada, kapsamlı bir çözüme varılmaksızın tüm Kıbrıs'ı temsilen Kıbrıs Rum tarafına AB'ye üyelik kapısının açık tutulmasının yanlış, haksız ve kabul edilemez olduğunu, böyle bir tutumun Rum tarafının uzlaşmazlığını artıracaklarını, Kıbrıs'ta iki eşit halk ve egemen devlet bulunduğu gerçeğinin inkar edilemeyeceğini, AB'nin Kıbrıs konusunda izlediği bu yanlış tutumun garantör ülke ve anavatan Türkiye ile KKTC arasındaki özel bağların ve ilişkilerin daha da geliştirilmesini zorunlu kıldığını vurgulamıştır.⁷⁵

3.12. Nice Zirvesi

7-11 Aralık 2000 tarihleri arasında yapılan Nice AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi Sonuç Belgesinde, Kıbrıs'a ilişkin bir paragraf yer aldığı görülmektedir. Söz konusu paragrafta, Genel Sekreterin BM Güvenlik Konseyi kararlarıyla uyumlu ve kapsamlı bir çözüm bulma yolundaki çabalarına destek verilmiş ve taraflara aracılı görüşmeler sürecine katkıda bulunmaları çağrısı yapılmıştır.

⁷⁴ Rıdvan Karluk, s.47.

⁷⁵ Sadi Somuncuoğlu, **Arka Kapımıza Dayandılar: Kıbrıs'ta Sirtaki**, Ankara: Boyut Tan Matbaası,2002

Bununla birlikte Nice Zirvesi'nde on beşlerin 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere Konsey'deki oy dağılımları, Komiserlerin sayısı ve Avrupa Parlamentosu'nun üye sayısına ilişkin olarak yaptıkları hesaplamalarda, 27 ülkenin yer alacağı bir genişleme perspektifi göz önünde bulundurulmuş ve sonuçta hazırlanan tablolarda Kıbrıs'a da yer verilmiştir.⁷⁶

3.13. Ortak Savunma Doktrini ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği Temel Hedefine Katılımı

Yunanistan ile GKRY arasında Kasım 1993'te uygulamaya konulan Ortak Savunma Doktrini; iki taraf arasında ortak askeri strateji ve operasyonların planlanmasını, ortak tatbikatlar yapılmasını, Girit, Oniki Adalar ve Kıbrıs'ın savunma alt yapılarının yeniden düzenlenmesini, Yunanistan'ın Orta Akdeniz'de somut bir rol oynamasına imkan verecek şekilde Güney Kıbrıs'ta hava ve deniz üsleri kurmasını öngörmektedir.⁷⁷

Rum tarafı ortak askeri doktrin doğrultusunda hız verdiği saldırı amaçlı silah alımları çerçevesinde, 1996 yılının Aralık ayında Rusya Federasyonu'ndan S-300 füzeleri alma kararını açıklamıştır. Daha sonra GKRY, Türkiye'nin gösterdiği tepkiye destek veren uluslararası toplumun baskısıyla, S-300 füzelerini Ada'da konuşlandırmaktan vazgeçerek, Girit Ada'sına yerleştirmiştir.⁷⁸

GKRY'nin füzeler konusundaki bu girişimi, Yunanistan'ın yakın zaman önce Türkiye ile karşılıklı olarak savunma harcamalarının azaltılmasına yönelik olarak yaptığı önerilerle farklı anlamlar kazanmıştır. Son derece barışçı izlenim uyandıran söz konusu öneriler, Kıbrıs'ın (veya diğer Ege adalarının) silahlandırılması niyetiyle çelişmektedir. Buna ek olarak GKRY, AB Ortak, Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) kapsamında belirlenen Temel Hedefe Katılma talebini, 21 Kasım 2001 tarihinde resmen dile getirmiştir. Böylece, Yunanistan ile AB çerçevesinde bütünleşme çabalarına savunma boyutu da eklenmeye çalışılmakta ve Ortak Savunma Doktrini güçlendirilmektedir.

⁷⁶ <http://www.stargazete.com>

⁷⁷ Sadi Somuncuoğlu, s.47.

⁷⁸ Akşam Gazetesi, 25.08.2004

GKRY'nin bu girişimi 1960 Anlaşmalarına aykırıdır. Nitekim Zürih Anlaşması, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Türkiye ve Yunanistan'ın ikisinin birden üye olmadığı güvenlik ve savunmayla ilgili ittifak oluşturan uluslararası örgüt, birlik ve paktlara katılımını yasaklamıştır. Savunma ve güvenlikle ilgili konular, Cumhurbaşkanı ve Başkan Yardımcısının veto yetkisi dahilindedir.

Türkiye ve KKTC'nin tepkilerine rağmen, AB'nin, üyesi olmayan NATO ülkeleri ve AB adayları ile 2001 Mart ayında yaptığı ikili toplantılar çerçevesinde GKRY ile gerçekleştirdiği görüşmelerde, bu konuyu gündeme gelmiştir.

3.14. Rum Yönetiminin Olumsuz Yaklaşımları

Rum tarafı, öteden beri Kıbrıs'ı bir 'Elen Adası', Kıbrıs Türklerini de sınırlı özerklik verilebilecek bir 'azınlık' olarak görmekte ve 1963 yılında silah zoruyla yıkılan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hala var olduğu ve egemenliğinin tüm Kıbrıs'ı kapsadığı iddialarını sürdürmektedir. Kıbrıs konusunun çözüm çabaları önünde en büyük engeli, kuşkusuz Rum tarafının bu uzlaşmaz ve yapıcılıktan uzak tutumu oluşturmaktadır.

AB'nin yukarıda bahsedilen tutumundan aldığı güçle Rum tarafının, dostane olmayan eylem ve demeçlerini daha da yoğunlaştırdığı görülmektedir.⁷⁹

Buna ilişkin bazı örnekler aşağıda sıralanmıştır.

- Rum tarafı, Kıbrıs Türk halkına yönelik uyguladığı insanlık dışı ve herhangi bir yasal dayanaktan yoksun ambargoları sürdürmektedir.
- Mart-27 Nisan 2001 tarihlerinde Cenevre'de yapılan 57. İnsan Hakları Komisyonu çalışmaları çerçevesinde Rum/Yunan tarafı, ülkemize ve Kıbrıs Türk tarafına karşı geçtiğimiz yıllara oranla daha yıkıcı bir tutum izlemiştir.
- Strazburg'daki Avrupa Parlamentosu binasında, Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu toplantısının yapıldığı bir sırada, çeşitli diplomatik girişimlere rağmen, 'Kıbrıs'ta 27 yıllık Türk işgali: Avrupa Kültürel Mirasının Yok Edilişi' konulu bir sergi düzenlenmiştir. AP Hristiyan

⁷⁹ Tuncer Topur, s.76.

Demokrat Grubu üyelerinden Yunanlı Parlamenter Ioannis Marinou'nun desteğiyle düzenlenen söz konusu sergi 3 Nisan 2001 günü açılmıştır.

- Politis (GKRY) gazetesi tarafından RMMO Komutanı Korgeneral Florakis ile yapılan ve gazetenin 17 Mart 2001 tarihli nüshasında yayınlanan mülakatta adı geçen, RMMO'nun milli hedefinin sadece Güney'i savunmak değil, Kuzey'deki toprakları da kurtarmak olduğunu ifade etmiştir.
- İktidarda ki DISI partisinin Genel Başkanı Nicos Anastasiades, 22 Mart 2001 günü DISI Üniversite Öğrencileri Grubu ile yapılan toplantıda, ' GKRY'nin AB'ye katılımını sağlamakla aynı zamanda Yunanistan ile birleşmenin (Enosis) gerçekleştirilebileceğini' ifade etmiştir.⁸⁰

Rum-Yunan tarafı saldırgan tutumlarının içeride ve uluslararası platformlarda giderek artmaktadır. Rum siyasi liderlerinin kendi halklarını uzlaşma zemininden daha da uzaklaştırmaya yönelik bu tavırlarının Kıbrıs'ta çözüm çabalarına hiçbir şekilde yararı olmayacağı açıktır.

3.15. 2001 Yılı İlerleme Raporu ve Laeken Zirvesi

AB tarafından açıklanan 2001 yılı ilerleme raporunda, GKRY'nin Kopenhag Kriterleri'ni yerine getirdiği, ancak Ada'daki siyasi sorunun sürdüğüne dikkat çekilmektedir.⁸¹

Raporda, GKRY'nin AB'ye üye olma yolunda son dönemeçte olduğu, bu bağlamda, AB müktesebatına uyumlu ilgili düzenlemelerin tamamlanmasıyla, GKRY'nin 2002 yılı sonuna doğru, tam üyelik için teknik açıdan hazır olacağı belirtilmektedir.

14-15 Aralık 2001 tarihinde gerçekleştirilen Laeken Zirvesi'nde ise Kıbrıs ile ilgili olarak; BM inisiyatifindeki siyasi çözüm arayışlarına destek verilmekte, tarafların ulaşacağı tüm çözümlerin AB müktesebatına uyumlu kılınabileceği vurgulanmakta, GKRY'nin AB ile yürüttüğü tam üyelik müzakerelerinin tamamlanmasından önce

⁸⁰ Türkiye-AB Karma Parlamentosu Komisyonu, s.27-28

⁸¹ <http://www.ctkibris.org>

Ada'daki soruna çözüm getirilmesi temenni edilmekte, sorunun çözümsüz kalması halinde ise, AB liderlerinin Helsinki kararları doğrultusunda GKRY'nin üyeliğini belirleyeceği ifade edilmektedir.

Zirve sonuç belgesinin en çarpıcı özelliğini, çözümsüzlük halinde GKRY'nin AB'ye tam üye olarak alınacağını açık ifadelerle vurgulanmaması teşkil etmektedir. Kararın bu şekilde çıkmasında Aralık 2001 ayında yeniden başlatılan DENKTAŞ-KLERİDES görüşmelerinin etkili olduğu düşünülmektedir.⁸²

3.16. Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi'nde Avrupa Birliği'nin Kıbrıs Sorununa Yaklaşımı

Lüksemburg'ta 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde gerçekleştirilen Lüksemburg Zirvesi'nde, 1998 ilkbaharından itibaren Kıbrıs (tüm Kıbrıs'ı temsilen Güney Kıbrıs Rum Yönetimi - GKRY) ile üyelik müzakerelerine başlanacağı ilan edilmişti. Bu karara tepki olarak Mart 1998'de Türk Dışişleri Bakanlığınca kararın uygunsuzluğunu açıklayan kapsamlı bir açıklama yapılmıştır. Türkiye, 'garantör ülke' sıfatıyla yaptığı açıklamada, kararın uluslararası hukuk ve Kıbrıslı Türklerin hak ve çıkarlarını teminat altına alan 1959-1960 Zürih ve Londra Antlaşmalarının açık ihlali olduğunu belirtmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Anlaşması'nın 8'nci maddesine dikkat çekilerek, hukuk ve dış ilişkiler konularında alınacak kararların, Devlet Başkanı (Kıbrıs Rumu) ve Başkan Yardımcısı (Kıbrıs Türkü) tarafından veto edilebileceği ve Kıbrıs Devleti'nin Türkiye ile Yunanistan'ın üye olmadığı uluslararası organizasyonlara üye olamayacağı açıklanmıştır.

Bu sebeple, Türkiye'nin henüz üye olmadığı AB'ye GKRY'nin üyeliği, hukuk ve anlaşma kurallarının ihlali olarak gösterilmiş, GKRY ile yapılacak müzakerelerin, Ada'nın iki tarafında mevcut dengeyi bozacağı, BM çabalarını sonuçsuz bırakacağı, Türkiye ile Yunanistan arasındaki gerginliği artıracacağı ifade edilmiştir. Yunanistan ve GKRY tarafından yapılan açıklamalarda ise, 1974 müdahalesinin, uluslararası hukuk ve mevcut anlaşmaları ihlal ederek geçersiz hale getirdiği ve şartları değiştirdiği belirtilmiş

⁸² Sabahattin İsmail, s.58.

ve Kıbrıslı Türkler, eskiden olduğu gibi Kıbrıs devleti bayrağı altına yaşamaya davet edilmiştir.

Aslında AB, Lüksemburg Zirvesi'nde bir daha geri dönülmez bir hata işlemiştir.⁸³ Lüksemburg'ta GKRY'ne aralanan kapı, sonraki zirvelerde ardına kadar açılmıştır. Aralanan kapıdan içeri giren GKRY'yi, tüm Kıbrıs adına 1 Mayıs 2004 tarihinde AB üyesi olmayı başarmıştır.

12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi'nde; genişleme, Kıbrıs, Türkiye, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP), Ortadoğu ve Irak, gündem konularını oluşturmuştur. Kopenhag Zirvesi'nde Kıbrıs'a ilişkin hükümler şöyledir:⁸⁴ Kıbrıs ile katılım müzakereleri tamamlandığında Kıbrıs Avrupa Birliği'ne yeni bir üye devlet olarak kabul edilecektir. Buna rağmen Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği'ne birleşmiş bir Kıbrıs'ın katılımı yönündeki güçlü tercihini yinelemiştir. Avrupa Konseyi, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin önerileri temelinde, Kıbrıslı Rumların ve Kıbrıslı Türklerin 28 Şubat 2003 tarihine kadar Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulmak amacıyla müzakerelere devam etme kararlılığını memnuniyetle karşılamıştır.⁸⁵ Avrupa Konseyi, önerilerin, ilerideki haftalarda çözüm sağlanabilmesi için benzersiz bir fırsat sunduğuna inanmakta ve Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk toplumlarının liderlerini bu fırsatı kullanmaya çağırmaktadır. Birlik, çözümün AB'nin kurulduğu temel ilkelere uygun olarak, Katılım Antlaşması'nda yer alması konusundaki arzularını yinelemiştir. Çözüm durumunda Konsey, Komisyon önerileri temelinde oybirliği ile Kıbrıs Türk toplumu ile ilgili olarak Kıbrıs'ın AB'ye katılım şartlarının uyarlanması konusunda karar verecektir. Avrupa Konseyi çözüm sağlanamadığı takdirde, Komisyon önerisi temelinde oybirliği ile aksi kararlaştırılmadıkça, AB müktesebatının Ada'nın Kuzey kısmında uygulanmasının askıya alınmasına karar vermiştir. Ayrıca Konsey, Komisyon'u Kıbrıs Hükümeti (GKRY) ile danışma içinde, Kıbrıs'ın kuzey kısmının ekonomik kalkınmasının desteklenmesi ve Birliğe yaklaştırılmasının yollarını incelemeye çağırmaktadır.

⁸³ Haluk Kabaalioğlu, s.123.

⁸⁴ Rıdvan Karluk, s.89.

⁸⁵ Çiler Eminer ve Gülden İlkman, s.165.

Kopenhag Zirvesi sonrasında yayımlanan Bildiri ile tam üyelik görüşmeleri tamamlanan Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya'nın 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'ye katılacakları kesinleştirilmiştir. Adı geçen 10 ülke ile Katılım Antlaşmaları, 16 Nisan 2003 tarihinde Atina'da imzalanmıştır.⁸⁶ Böylece 10 ülke, Haziran 2004 Avrupa Parlamentosu seçimlerine girmeye hak kazanmışlardır. 1 Kasım 2004 tarihinde yeni AB Komisyonu göreve başlamış ve Nice Antlaşması uyarınca Komisyon ile Konsey'deki oylama sistemi yürürlüğe girmiştir.

Kopenhag Zirvesi sonrasında yayımlanan Bildiri'nin 10, 11 ve 12'nci paragrafları Kıbrıs'a, 18, 19 ve 20'nci paragrafları ise Türkiye'ye ayrılmıştır. 10'ncu paragrafta AB, Kıbrıs Rum Kesimini Kıbrıs başlığı altında tam üye olarak alma kararını açıklamıştır. Bununla beraber, 28 Şubat 2003 tarihine kadar Annan Planı çerçevesinde görüşmelerin devam etmesi ve bu tarihe kadar adada bir çözüm bulunması durumunda, tüm adanın üyeliğinin mümkün olduğu belirtilmiştir. Eğer Ada'da bir çözüme ulaşılamaz ise, Topluluk müktesebatının adanın kuzeyine uygulanmasının tehirlenebileceği hükme bağlanmıştır.

AB Başkanlık Bildirisi'nin 12'nci paragrafında, Kıbrıs devletinin kurucu ortaklarından Türklerin dışlanmış olduğu unutulurken, 'Government of Cyprus' ifadesine yer verilmiştir. Oysa gerçekte Kıbrıs hükümetinde Türkler yer almadığı için Kıbrıs Hükümeti meşru değildir. Açıkçası AB, Londra (Zürich) Antlaşmaları çerçevesinde kurulan fakat meşruluğunu kaybetmiş Kıbrıs'ı bir devlet olarak tanıyarak, uluslararası hukuku çiğnemiştir.⁸⁷ AB, Kopenhag'la Kıbrıs Rum Kesimini, adada çözümü beklemeden AB'ye kabul etmiştir. Bu, AB'nin 'bir çifte standardıdır'. Çünkü 1959 Londra Antlaşmaları ile Garanti Antlaşması, Türkiye'nin yer almadığı kuruluşlara ve örgütlere Kıbrıs'ın giremeyeceğini ifade etmektedir.

Antlaşmaların bu açık hükmüne rağmen AB, Türkiye'nin tam üye olmadığı bir kuruluşa Kıbrıs Rum Kesimini alabilmektedir. İngiliz Hukukçu Prof. Dr. Maurice H.Mendelson Kıbrıs Rum Kesimi'nin AB'ye tek yanlı üyelik başvurusunun hukuki

⁸⁶ Rıdvan Karlık, s.91.

⁸⁷ Sadi Somuncuoğlu, s.30.

yönlerini inceleyen çalışmasında, ' Kıbrıs'ta iki tarafı temsil eden meşru bir otorite yoktur. KKTC'nin onay vermediği ve tüm ada adına yapılan bir müracaat hukuken geçersizdir ' diyerek hem garantör devletlere ve hem de AB üyesi diğer ülkelere bu hukuk dışı müracaatı engellemeleri çağrısında bulunmuştur. Ada'daki sorun çözülmeyen taraflardan birini adanın tamamını temsil edecek gibi AB'ye alıp sonra da Türkiye'ye, '2004 yılına kadar Ege'de Yunanistan ile olan sorunlarını çöz, çözemezsen eğer, La Haye Adalet Divanı'na git ve Divan'ın vereceği kararı kabul et.' demek haksızlıktır.⁸⁸

Helsinki Belgesindeki, ' Kıbrıs'ın üyelik kararı verilirken, ilgili tarafların çözüm konusundaki yaklaşımları dikkate alınacak ' ifadesi unutulmuştur. Çünkü Kıbrıs Rum Yönetimi, 11 Kasım 2002 tarihli Annan Planı'nı kabul ettiğine ilişkin bir açıklama yapmadan AB'ye kabul edilmiştir. BM'nin özel Temsilcisi Alvaro De Soto, BM'nin önerilerini görüşmeye, Kıbrıs Rum Lideri Klerides'in hazır olduğunu Kopenhag'ta teyit etmemiş idi. Rauf Denктаş'ı Kopenhag'a AB değil, BM Genel Sekreteri davet ettiği için Denктаş, davete icabet etmemiştir.⁸⁹

Kopenhag'la çifte standart uygulanmıştır. Türk tarafı Kıbrıs'ta çözümsüzlüğü açık olarak isteyen taraf olmadığı halde, Kopenhag'ta öyle bir hava yaratılmıştır ki, Denктаş (dolayısıyla Türk tarafı) çözüm istemiyor durumuna düşürülmüştür.⁹⁰ Böyle olunca da, Helsinki Belgesi'nin ışığı altında Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB üyeliğine uluslararası hukuka aykırı katılım kararı verilmiştir. Bu hata, Annan Planı'na 24 Nisan 2004 tarihinde evet oyu veren KKTC'nin dışlanarak, GKRY'nin adanın tamamı adına AB'ye üye olmasında da gerçekleşmiştir. Helsinki Zirvesi'ndeki 'Kıbrıs'ın üyelik kararı verilirken, ilgili tarafların çözüm konusundaki istekleri dikkate alınacak' ifadesi ise yok sayılmıştır.

3.17. Annan Planı

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan, adada kalıcı bir çözüme ulaşabilmek amacıyla hazırladığı planını 11 Kasım 2002 tarihinde Türk ve Rum

⁸⁸ Melek Fırat, **AB-Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye'nin Politikaları**, İstanbul:Büke Yayınları,2000, s.257.

⁸⁹ <http://www.stargazete.com>

⁹⁰ Sadi Somuncuoğlu, s.39.

tarafına sunmuştur. İlk iki hali sunulan raporun taraflarca kabul görmemesi üzerine Kofi Annan, planın revize edilmiş ve son hali olan üçüncü plan Şubat 2003 tarihinde taraflara iletilmiştir.⁹¹

İlgili taraflardan kendilerine sunulan 150 sayfalık belgenin taraflarca bir hafta içinde değerlendirilmesini ve ilgili tarafların AB'nin 2002 tarihinde yapacağı Kopenhag Zirvesine kadar, kurucu anlaşmanın ana maddeleri, ilavelerinde özellikle işaretlenmiş bölümleri ve parça devletler arasındaki sınırları belirleyen harita üzerinde anlaşmaya vardıklarını belirten ve taslak ilaveleri ile bir bütün halinde 28 Şubat 2003 tarihinden geç olmamak kaydıyla tamamlanacak olacak anlaşmanın temeli olarak kabul edilmesini isteyen bir buçuk sayfalık belgeye imza atmaları istenmiştir. Bu tür bir yaklaşım, Kıbrıs sorununun, AB'nin genişleme sürecine ilişkin takvime endekslendiğini göstermektedir. Kofi Annan sunduğu belgeyle, iyi niyet misyonunu terk ederek arabuluculuğa soyunmuş ve taraflar arasında gerçekleştirilen doğrudan görüşmelerin bir tarafa bırakılmasını sağlamıştır.

Kopenhag Zirvesi'nde, AB üyeleri Kıbrıs dahil 10 yeni üyeyi bünyesine dahil ederek, genişleme sürecini devam ettirmeyi amaçlamıştır. Ancak Yunanistan Kıbrıs'ın tam üye olarak kabul edilmemesi halinde veto hakkını kullanacağını açıkça beyan etmişti. Annan Belgesi ile hem Yunan vetosu aşılacak hem Kıbrıs bir bütün halinde ve göreceli olarak sorunsuz bir şekilde birliğe dahil edilecekti. Ayrıca Türkiye'nin önüne koyulan Kıbrıs engeli de ortadan kalkmış olacaktı.⁹²

Annan Planının Türk tarafında yarattığı izlenim, hem adanın AB'ye girişine onay veren hem de bunu büyük ölçüde Rum Tezleri çerçevesinde gerçekleştiren bir yapı oluşturduğuydu. Buna göre Türk tarafı planın bazı bölümlerinde siyasi eşit olarak anılmakla birlikte siyasi eşitliğin olmazsa olmazlarından olan veto hakkının sulandırıldığı görülmektedir. 1960 sisteminde veto hakkı doğrudan Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısına verilmişti ve Türk tarafı gerekli gördüğü durumlarda bu hakkını kullanmaktan geri durmamıştı. Bu defa veto hakkı oldukça dolambaçlı bir şekilde sokulmuş durumdadır. Annan planında veto hakkından bahsedilmiyor. Fakat; Başkanlık

⁹¹ İrfan Kalaycı, **Kıbrıs ve Geleceği**, İstanbul: İmge Kitapevi, 2004, s.54.

⁹² Andrew Mango, s.235

Konseyi'nde oy birliği olmadığı taktirde karar alınması için en az 1 Türk'ün bulunması gerektiğinden dolayı 1 veto hakkı yine mevcut. Böylece bir tür veto mekanizması oluşturuluyor. Fakat, merkezi devlet büyük yetkilerle donatılmış olduğu ve bu merkezi devlette de Rum hakimiyeti öngörüldüğü için planın Türk tarafının kabul edebileceğı bir yapıda olmadığı açıktır.

Yeni kurulacak devletin yapısı düşünöldüğünde Annan Planı'nın devletin yapısı bakımından aslında yeni bir çözüm modeline dayanmadığı görünmektedir.⁹³ 1974'te Kıbrıs'ta fiili durumun köklü bir şekilde değışmesinden sonra ileri sürölen bütün çözüm önerileri ve Annan Planı aşığı yukarı aynı parametreleri içermektedir. Annan Planının aslında 1960 Antlaşmalarından önemli bir farkı vardır. En önemli fark iki bölgeliliktir. Ada'nın yüzölçümünün %29'ndan biraz fazlası Türk Kurucu Devleti'nin bölgesi olacak. Bu bölge aynı zamanda Kıbrıs'ın toplam sahillerinin %50'sine yakınına kapsamaktadır.

Annan Planı iki bölgelilik esasını getirirken cemaat kavramına son vermiştir. Başka bir deyimle iki bölgelilik sadece coğrafi düzeyde değıldir. Kuzeyde ki kurucu devletin adı "Kıbrıs Türk Devleti" (KTD), Güneydekinin ki "Kıbrıs Rum Devleti" (KRD) olarak geçmektedir. Demek oluyor ki "cemaat" esasında olduğu gibi kültürel ve etnik kimlik tanınmaktadır. Federal Devlet vatandaşlığına ilaveten kurucu devlet vatandaşlığına vurgu yapılmaktadır. Federal Devlet düzeyinde siyasi hakların kullanılması kurucu devlet vatandaşlığına göre olacaktır. Başka bir ifadeyle Federal Meclis ve Senato için seçme seçilme hakları münhasıran bu vatandaşlara verilecektir. Vatandaşlığa kabul koşullarını saptamakta kurucu devletlerin yetkisinde olacaktır. Ne var ki yerel siyasi hakların kullanılması ikamet esasına bağlanmaktadır. Bir kurucu devlette ikamet eden diğer kurucu devletin vatandaşları ikamet ettikleri kurucu devletin Meclis ve Belediyeler seçimlerinde oy kullanabileceklerdir. İkamet hakkı sınırlıysa da 15 yıl içinde Türk Kurucu Devleti topraklarında ikamet eden Rumların oranı toplam nüfusun %21'ne varabilecektir. Türkiye AB üyesi olunca bu sınırlama kalkacak, daha fazla Rum istediğı taktirde Kuzey'e yerleşebilecektir.

⁹³ Andrew Mango, s.235.

Ayrıca plana göre Federal Devletin yetkileri sınırlıdır. Federal devletin yetkileri; dış ilişkiler, AB ile ilişkiler, Merkez Bankası işlevi, su kaynaklarının yönetimi, ulaştırma, kıta sahanlığı, havacılık, terör ve organize suçlarla mücadele gibi alanları kapsamaktadır.

Bu plana göre Türk tarafından istenilen toprak tavizleri de mevcuttur. Örnekleme gerekirse bu bölgelerden olan Karpaz Bölgesi'nden gelen veya 65 ve yukarı yaşlarda olduklarından özel dönüş hakkı elde edenler ve Kuzey'e sürekli yerleşmek isteyenler için aşamalı toplam kotalar saptanmıştır. Özetle 15 sene sonunda 40.000 kadar Rum Kuzey'de ikamet edebilecektir. Bu sayının yarattığı sorun KKTC'yi tedirgin eden noktalardan birisidir. Kuzey'e yerleşen Rumlar Türk Kurucu Devleti'nin vatandaşları olmadıklarından Federal Senato ve Meclis seçimlerine Kuzey'den katılamayacaklardır.

Türk tarafının elinde bulundurduğu toprakların yaklaşık $\frac{1}{4}$ ü bu plana göre Rumlar'a verilirken bu topraklar üzerinde yaşayan yaklaşık 60.000 kişi evlerini, işyerlerini, bahçelerini ve tarlalarını kaybedeceklerdi. Bu araziler KKTC topraklarının %23'ü civarında olmakla birlikte KKTC'nin ekilebilen topraklarının %70'ne ulaşmaktadır. Ayrıca su kaynaklarının da büyük bir kısmı kaybedilmiş olacaktı. Üstelik bu arazilerden çıkacak insanların başka yerlere nasıl yerleşecekleri ve bu yerleşmenin nasıl finanse edileceği ise planda öngörülmemiş durumdadır.

Annan Planı mülkiyet meselesinin çözümünde karma bir sistem öngörmektedir. Geçmişte Rumlara ait olup Türklerin elinde olan arsa ve evlerin ancak bir kısmı, toplam arsa ve evlerin %10'u oranında iade edilecek. Güney'de tapu sahibi Türkler, Kuzeyde ki gayrimenkullerini bazı koşullarda muhafaza edebilecek. Rumlar 20 yıldan aşağı olmayan süreler için evlerini Türk'lere kiralayabilecekler. Rumların tazminat karşılığında Kuzeyde ki gayrimenkuller üzerinde ki haklarından vazgeçmeleri teşvik edilecek. Türkler ve Rumlar mülk konusunda bireysel olarak karşı karşıya gelmeyecekler. Bütün bu işlemler "mülk kurulu" tarafından yürütülecekti.

Planın güvenlik ve garantilerle ilgili kısmı da Türk tarafında çekince yaratan konularındandır.⁹⁴ Bu plana göre adada görev yapan BM'ler Barış Gücü olağanüstü yetkiler ile donatılmaları öngörülmektedir. Öte yandan plan adadan askerden arındırılmayı da öngörmektedir. Tüm Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum askeri güçler seferi birliklerde dahil olmak üzere fesih edilecektir. Plan adadaki Türk ve Yunan askerlerinin sayısını ise 6000 olarak sabitleyerek bu kuvvetleri ilgili devletlerin komutasına bırakmaktadır. Türkiye AB üyesi olunca, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs aralarında aksine bir anlaşmaya varmadıkları takdirde askerleri geri çekilecektir.

Adada görev yapacak Türk askeri sayısı o derece azaltılmış ve bunların yetkileri de bir o kadar kısıtlanmış durumdadır ki bunların vazifesi adeta dışarıdan Kıbrıs adasına gelmesi muhtemel bir taaruzu durdurmak şekline dönüştürülmüştür. Buna ilaveten Türkiye AB üyesi değilken ve kısa sürede de AB üyesi olmayacakken AB'ye girecek bir Kıbrıs Devleti'nin garantörü haline gelecektir. Ve Kıbrıs devletini AB içinde tutmayı garanti edecektir. Dolayısıyla planın garantilerle ilgili kısmının da Türk tarafını tatmin etmesi pek muhtemel görünmemektedir.

Planın uygulamaya koyulması ile birlikte adada ki Türklerin uğrayacağı ekonomik kayıplar ise oldukça kapsamlı olacaktır. 1974 ile başlayan ve günümüze kadar devam eden ambargonun etkileri değerlendirildiğinde, Türk halkının ekonomik durumunun Rum tarafının davranışları sonucunda düzeleceği mümkün görünmemektedir.⁹⁵ Rum tarafının “anlaşma olsun Türk toplumunu” kalkındırınız sözleri sadece propaganda amacına yöneliktir. Eğer KKTC ekonomisi zayıf bir ekonomi ise, zayıf bir ekonominin güçlü bir ekonomi ile birleşmesi durumunda ekonomide geçerli olan “polarizasyon teorisi” uyarınca bir ekonomi için geçerli olan emek ve sermaye zayıf ekonomiden güçlü ekonomiye doğru kayacaktır.

Ayrıca Rum tarafının iç ve dış borçlarının Türkler tarafından paylaşılması durumu da gündeme gelecek diğer bir konudur. Bu da Rum tarafının yaklaşık 13 milyar dolarlık bir iç ve dış borcu stokunun Ortak Devletin üzerine yazılması Türk tarafına ağır bir yük getirecektir.

⁹⁴ Rıdvan Karluk, s.236

⁹⁵ Sadi Somuncuoğlu, s.45.

3.18. 17 Aralık Brüksel Zirvesi, Kıbrıs Ve Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliği

Avrupa Birliği 2003 Selanik Zirvesi'nde 1959-1960 Londra ve Zürih Antlaşmaları ile kurulmuş bulunan ve 1960 Anayasası ile vücut bulan Kıbrıs Devleti yerine, Rumlar tarafından işgal edilmiş olan Kıbrıs'ı üye yapma kararı almıştır. Selanik Zirve Bildirisi'nin ekindeki Protokol 10'a göre AB Kıbrıs'ı tam üyeliğe kabul ederken, Avrupa müktesebatının Kıbrıs'ın her tarafında uygulanamayacağını karara bağlamış ve Kuzey Kıbrıs, müktesebat dışında bırakılmıştır.⁹⁶

Avrupa Birliği 17 Aralık'ta 2004, 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye ile üyelik görüşmelerinin başlatılabilmesi için Ankara Anlaşması'nın Gümrük Birliği'ne ilişkin protokolünün, Güney Kıbrıs Rum Yönetimini de kapsayacak şekilde genişletilmesini istemiştir. Bu istek, Türkiye'nin Brüksel'de masadan kalkmasına yol açacak gelişmelere yol açmıştır. 17 Aralık 2004 tarihinde soruna çözüm bulmak amacıyla, Zirve Bildirisi'nin 19'ncü maddesine eklenen onay yazısına, Devlet Bakanı Beşir Atalay imza atmış ve böylece sorun 3 Ekim 2005 tarihine kadar ertelenmiştir. Devlet Bakanı Atalay'ın imza attığı metin aşağıdadır:⁹⁷

'Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, AB'nin mevcut üyelik perspektifi açısından zaruri olan değişikliklerin tamamlanması ve bu konuda uzlaşmaya varılmasının ardından, katılım müzakerelerinin başlamasından önce Ankara Anlaşması'nın gerektirdiği ek protokolü imzalamaya hazır olduğunu teyit eder.'

Başbakan Erdoğan, Brüksel'deki AB Konseyi toplantısında, 19 No'lu paragrafa Türk hükümeti adına Devlet Bakanı Beşir Atalay'ın paraf etmesini kabul ederken Konsey toplantısında yaptığı görüşmede şu sözleri tutanağa geçirmiştir:⁹⁸

'19 No'lu paragraf, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda siyasi ve hukuksal pozisyonlarında bir değişiklik anlamına gelmemektedir. Türkiye bunun bir tanıma

⁹⁶ Rıdvan Karluk, s.236.

⁹⁷ <http://www.stargazete.com.tr>

⁹⁸ <http://www.stargazete.com.tr>

anlamına gelmediğini kaydeder, Kıbrıs Rumlarının Kıbrıs Türklerini temsil etmediğini de belirtir.'

Türkiye, Kıbrıs'ı tanımının, ancak adada kapsamlı bir çözümün sonucu olarak gerçekleşebileceğini vurgulamıştır. 3 Ekim 2005 tarihine kadar Kıbrıs sorununda bir çözüme ulaşılmaz ise, Protokol üzerinde müzakerelerin tamamlanmasının ardından bunu çekincelerle birlikte imzalayabilecektir. Brüksel'de AB tarafı Türkiye'nin bu metne çekince koyamayacağını savunurken, Türkiye bunun uluslararası diplomatik anlaşmaları düzenleyen Viyana Sözleşmesi'ne aykırı olduğunu vurgulamıştır.

Başbakan Erdoğan Yeni Şafak'tan Mustafa Karaalioglu'na Kıbrıs'la ilgili olarak masadan kalkma olayını şöyle açıklamıştır:⁹⁹ ' Milli hassasiyetler konusunda asla taviz veremeyiz. Kıbrıs ve Avrupa Birliği gibi iki önemli konuda isteklerimizin metne girmemesi bizim için böyle bir durumdur. Bu konular bizim her zaman vazgeçilmezimizdir, öyle de olacaktır. Masadan kalktığımda birilerinin gelip beni ikna etmesini beklemedim. Taleplerimizin ciddiyetini gösterdim...'

Rum Hükümet sözcüsü Kıpros Hrisostomidis, Tasos Papadopoulos'un Avrupalı liderlere mektup göndererek Ankara'nın söz verdiği gibi 3 Ekim'e kadar Güney Kıbrıs'ı tanımaması halinde veto kullanacağını bildirdiğini açıklamıştır.¹⁰⁰ Rum sözcü, '3 Ekim tarihi bizim için değil Türkiye için dönüm noktası. Ankara o tarihe kadar bize tanınma getirecek ilgili protokolü imzalamazsa üyelik müzakerelerine başlayamayacak demiştir.

Bu görüşlere rağmen, en kötü ihtimalle Türkiye, Gümrük Birliği'ni Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne yaygınlaştırarak fiili bir tanımaya gitse bile, bu durum, bölünmüş ve Rumlar tarafından işgal edilmiş Kıbrıs Devleti'nin 'de jure' (hukuken) Türkiye tarafından tanınması anlamına gelmeyecektir. Her ne kadar KPK Eş Başkanı Joost Lagendijk, 'Türkiye Ankara Anlaşması Ek Protokol'ünü imzalayarak 'light,' tanımayı kabul etti' dese de, bu durum gerçeği değiştirmez. Ayrıca Yunanistan, 1981 yılında AB üyesi olmasına rağmen, tam 7 yıl Türkiye ile uyum protokolü

⁹⁹ Yeni Şafak Gazetesi, 22.08.2006, s.10.

¹⁰⁰ <http://www.kibrispostasi.com>

imzalamayarak işi yokuşa sürmüş ve AB o dönemde Yunanistan'a hiçbir şey yapmamıştır.¹⁰¹

Türkiye'nin Ankara Anlaşması'ndan doğan Protokolü imzalamasının Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanıdığı anlamına gelmediğini Komisyon adına sözcü Françoise Le Bail açıklamıştır.¹⁰² Türkiye'nin, Protokol'ü 3 Ekim 2005 tarihinden önce imzalayacağına yönelik kararın 16-17 Aralık Zirvesi'nde bir bildiri ile AB Konseyi'ne iletildiğini söyleyen Le Bail, Protokol'ün genişletilmesinin yasal bir tanıma olmayacağını, ancak bu yönde atılmış ilk adım olması yönünden önem taşıdığını söylemiştir. Protokol'ün genişletilmesiyle AB içinde 25 üye bulunduğunu kabul etmeye yönelik ilk yasal adımın atılacağına dikkat çeken Komisyon sözcüsü, 25 üyenin içinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin de bulunduğunu vurgulamıştır.

Türkiye, 3 Ekim 2005 tarihine kadar Kıbrıs ile Ankara Anlaşması uyarınca Gümrük Birliği'ni gerçekleştirmede bir sorun yaşarsa, o zaman Üçüncü Annan Planı'nda da yer aldığı gibi Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile 'Kıbrıs Rum Kurucu Devleti' sıfatıyla fiili bir işbirliğine gidebilir. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Üçüncü Annan Planı'nda, Kıbrıs'taki tarafları, 'Kıbrıs Türk/Rum Kurucu Devletleri' olarak tanımlamış ve ilk defa 'iki eşit kurucu devletten' söz etmiştir. Bu durumda da, GKRY'yi adanın tamamı adına da tanımamış olur. Zaten AB'de 1 Mayıs 2004 tarihinde kendi müktesebatının sadece Güney'de uygulanacağını kabul etmiş idi. Kuzey'de fiilen uygulanmayan AB müktesebatını tamamının bütün Kıbrıs'ta uygulanyormuş gibi kabul edilerek GKRY ile gerçekleştirilecek gümrük birliği uyumu, zaten AB'nin kendi hukukuna da aykırı bir düzenleme olacaktır.

¹⁰¹ Sadi Somuncuoğlu, s.49.

¹⁰² <http://www.sabah.com.tr>

4. KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ EKONOMİSİ VE ÖNÜNDEKİ SORUNLAR

Daha önceki bölümlerde Kıbrıs-AB ilişkilerinin gelişimini; Kıbrıs'ın siyasal, sosyal ve ekonomik açıdan tarihsel gelişimi, Kıbrıs-AB ilişkilerinde tarihsel boyut, GKRY'nin AB'ye tam üyelik başvurusu ve sonrasındaki gelişmeler başlıkları altında günümüze kadar inceledik. Bu bölümde ise çalışmanın konusunu oluşturan GKRY'nin AB'ye tam üyelik başvurusunun ve kabulünün KKTC ekonomisi açısından değerlendirmesini yapabilmek amacıyla ilk önce KKTC ekonomisine ilişkin bir durum tespiti yapılacaktır. Bu bölümdeki tespitler makroekonomik gelişmelere ilişkin olup, ekonominin yapısını tanıtmayı amaçlamaktadır. Daha sonra, KKTC ekonomisinin gelişmesinin önündeki sorunlar incelenecektir. Böylece KKTC ekonomisinin yapısı ve sorunları ortaya konduktan sonra dördüncü bölümde KKTC ekonomisi için çözüm önerileri getirilecek ve GKRY'nin AB'ye tam üye olmasının KKTC ekonomisi açısından değerlendirmesi yapılacaktır.

4.1. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Ekonomisinin Genel Görünümü

KKTC ekonomisi bir ada ekonomisinin özelliklerini taşımaktadır. Doğal kaynakların kısıtlı olması, ulaştırma ve enerji problemleri, bir ada ekonomisi olmasından kaynaklanan en tipik sorunlardır. Bunlardan da önemli bir diğer sorun ise Türkiye haricinde diğer ülkelere diplomatik olarak tanınmamasından kaynaklanmaktadır. Türkiye ile kurulan sıkı ekonomik ve siyasi ilişkiler, para birimi olarak TL'nin kullanılması, KKTC ekonomisinin, gerek yapısal olarak, gerekse konjonktür dalgalanmaları itibariyle Türkiye ekonomisinden etkilenmesine yol açmaktadır. 1974 yılından sonra Türkiye ile geliştirilen ekonomik ilişkiler; özellikle de bavul ticareti ve turizm, ekonomik aktivitenin canlı kalmasına yol açmıştır. Ancak, zaman içinde Türkiye'nin dış ticaretini serbestleştirmesi nedeniyle gerileyen bavul ticareti, tarımda 1989-1991 döneminde art arda yaşanan üretim kayıpları büyüme hızındaki dalgalanmanın artmasına neden olmuştur. 1991 yılında Körfez Krizi ile 1994

ve 1999 yılında Türk lirasının hızlı değer kaybının yansımaları neticesinde yaşanan ekonomik durgunluk yapısal sorunları açığa çıkarmıştır.¹⁰³

Refah düzeyinin kısa sürede artırılması için sıkça başvurulan popülist politikalar orta vadede istikrarlı bir büyüme sağlayamamıştır.¹⁰⁴ Söz konusu politikalar zaman içinde sosyal güvenlik sisteminde tıkanma, kamu istihdamında şişme ve işgücü piyasalarının katılaşması gibi yapısal sorunları ortaya çıkarmıştır. Ayrıca, iç pazarı yetersiz büyüklükte olan KKTC ekonomisinin, KKTC'nin tanınmaması nedeniyle dış ticarete yaşadığı güçlükler ve 1994 yılındaki ATAD kararlarının dış ticaretteki olumsuz etkileri yukarıdaki sorunları daha da ağırlaştırmıştır. Artan sorunlar karşısında kısa zamanda gelir kaybına yol açabilecek ancak uzun dönemde yapısal düzelme sağlayacak önlemler alınamamış, popülist politikalar sürdürülmüştür. Böylece, bir çeşit kısır döngüye girilmiştir. Mevcut politikaların sürdürülmesi durumunda, Kuzey Kıbrıs ekonomisindeki duraklama eğiliminin devam etmesi kaçınılmazdır. Bu durum, Kıbrıs ve Türkiye'nin ortak uluslararası politikasını zayıflatabilecektir. KKTC'nin kendi dinamikleriyle bu sarmaldan kurtulabilmesinin çok zor olduğu, dolayısıyla, Türkiye'ye bu konuda önemli görevler düştüğü açıktır.

¹⁰³ M. Fatih Tayfur, **Akdenizde bir Ada**, İstanbul: İmge Kitapevi, 2003, s.22.

¹⁰⁴ Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, **KKTC Ekonomisi Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, Yayın No. Tüsiad-T/98-7/232, İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri, 1998, s.15-16.

TABLO-1

Temel Ekonomik Sosyal Göstergeler

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
GSMH (Cari Fiyatlarla Milyon TL)	35.178,971.7	63.576,940.3	117.683,403.8	233,660,805.3	407,069,775.4	651,390,055.0
GSMH (1977 Fiyatlarıyla Milyon TL)	7,457.8	7,873.4	7,990.4	8,468.1	9,090.8	9,037.9
GSMH (Milyon \$)	755.7	773.9	759.8	890.5	963.9	1,039.9
Reel Büyüme Hızı (%)	2.6	2.9	4.1	6.0	7.4	-0.6
Fert Başına GSMH (Cari Fiyatlarla TL)	193,969,948	348,865,297	582,839,247	1,144,134,192	1,970,690,521	3,118,351,800
Fert Başına GSMH (1977 Fiyatlarıyla TL)	41,121	41,866	39,573	41,465	44,010	43,267
Fert Başına GSMH (\$)	4,167	4,222	3,783 ^e	4,381	4,666	4,978
Enflasyon Oranı (%)	72.2	87.5	81.7	86.5	55.3	53.2
Bütçe Açığı (Milyon \$) ^f	83.7	32.0	38.7	91.8	114.1	136.7
Banka Mevduatları (Milyon \$)	499.8	581.3	659.1	735.7	837.2	802.7
Döviz Rezervi (Milyon \$)	417.8	513.8	510.0	622.3	654.4	631.9
İhracat (Milyon \$)	67.3	70.5	57.7	53.4	52.4	50.4
İthalat (Milyon \$)	366.1	318.4	356.6	430.5	412.7	424.9
Dış Ticaret Dengesi (Milyon \$)	-298.8	-247.9	-298.9	-377.1	-360.3	-374.5
İhracat / İthalat (%)	18.4	22.1	16.2	12.4	12.7	11.9
Gelen Turist Sayısı	385,759	365,116	399,364	393,027	414,015	432,953
Türkiye	298,026	289,131	326,364	315,797	334,400	347,712
Diğer	87,733	75,985	73,000	77,230	79,615	85,241
Net Turizm Geliri (Milyon \$)	218.9	175.6	183.2	186.0	192.8	198.3
İstihdam	78,454	80,314	83,204	85,013	87,515	89,327
Kişi Başına Akaryakıt Tüketimi (Lt) ^g	689	693	700	786	872	780

Kaynak: <http://www.devplan.org/Ecosos/EXCEL-TUR/SEG-TUR.zip>

4.1.1. Nüfus

Kıbrıs adasının toplam 9,250 km lik alanının yaklaşık olarak %36'sı olan 3355 km KKTC topraklarıdır. Adanın %59'luk kısmı Kıbrıs Rum Yönetimi, %5'lik kısmı ise BM ile İngiliz üsleridir. KKTC'nin toplam nüfusu 15 Aralık 1999 tarihli nüfus sayımı sonuçlarına göre 206,562'dir. Bunun % 15.3'ünü TC uyruklu kişiler teşkil etmektedir. 1977 yılından sonra yıllar itibariyle düzenli bir şekilde artan nüfusun son 10 yıllık ortalama artış hızı %1.1 olmuştur. Nüfusun %60.2'si köylerde, %39.8'i de merkezlerde yaşamaktadır. 14 yaşın altındakilerin toplam nüfusa oranı %27'dir. Beklenen yaşam

süresi 72 yıl; ölüm oranı 1994 yılı tahminlerine göre %0.8'dir. KKTC'de okuma yazma oranı yüksektir. Okuma yazma oranı %93 civarındayken,6 yaş üzerindeki nüfusun içinde üniversite mezunlarının payı da %9'a yaklaşmaktadır.

4.1.2. Genel Denge ve Ekonomik Büyüme

1983 yılının Kasım ayında KKTC'nin kurulmasından sonra ekonominin büyüme hızında belirgin bir artışla birlikte 1990'lı yıllara kadar istikrar da gözlenmeye başlamıştır. 1984 yılından önce oldukça geniş bir aralıkta dalgalanan büyüme hızı, bu tarihten sonra 1991 yılına kadar %5-%9 aralığında seyretmiştir. 1986 yılında Türkiye ile yapılan protokolden sonra KKTC'nin serbest piyasa ekonomisine geçişi hızlanmıştır. Kamu hizmetleri ve ulaştırma haberleşme sektörlerinin yanı sıra imalat sanayisine de önemli yatırımların yapılması ekonomik aktiviteyi canlandırmıştır. 1978-86 döneminde %3.9 olan ortalama büyüme hızı 1987-1990 döneminde %7'ye yükselmiştir.

1990 Körfez Krizi Kıbrıs ekonomisinde bir dönüm noktası olmuştur.¹⁰⁵ Yılın ilk yarısındaki hızlı büyüme nedeniyle 1990 yılının büyüme hızı %5.7 olarak gerçekleşmişse de, 1991 yılıyla beraber krizin etkileri daha ağır olarak hissedilmiştir. Aynı zamanda 1991 yılındaki Polly Peck davası ve yatırımların durması, büyümeyi neredeyse körfez krizi kadar olumsuz yönde etkilemiştir. 1990 yılının ardından 1991 yılı da tarım sektörü açısından kuraklık nedeniyle kötü geçmiştir. Sonuç olarak, ekonomi 1991 yılında %5.3 küçülmüştür. Ekonomi 1992 ve 1993 yıllarında ulaştırma-haberleşme ve ticaret sektörlerine yapılan yatırımlarla toparlanmış ve söz konusu yıllarda sırasıyla %7.8 ve %5.9 oranında büyüme yaşanmıştır.

¹⁰⁵ Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, s.17.

TABLO-2

GSYH'nin Sektörel Dağılımı

Sektörler	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1. Tarım	9,2	8,9	11,7	12,0	10,9	10,9	11,4	7,6	7,6	9,1	7,9
1.1. Bitkisel	5,8	5,2	8,1	8,4	7,2	6,8	5,2	3,3	3,7	4,8	3,7
1.2. Hayvancılık	2,7	2,9	2,9	2,9	3,0	3,4	3,6	3,5	3,1	3,4	3,1
1.3. Ormancılık	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	1,1	2,0	0,2	0,2	0,4	0,5
1.4. Balıkçılık	0,6	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
2. Sanayi	13,7	14,1	13,4	12,8	13,3	13,8	12,9	12,9	12,3	11,7	12,2
2.1. Taşocakçılığı	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4
2.2. İmalat Sanayii	11,6	11,8	11,2	10,7	11,2	11,4	10,7	10,6	10,1	9,5	9,8
2.3. Elektrik-Su	1,7	1,9	1,8	1,7	1,8	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	2,0
3. İnşaat	7,3	8,2	9,3	9,5	9,1	8,9	8,8	8,1	8,3	7,8	9,3
4. Ticaret-Turizm	19,2	19,3	17,8	17,8	17,6	18,0	18,3	16,5	17,3	17,3	16,4
4.1. Toptan ve Perakende Ticaret	16,9	16,4	15,3	14,8	14,3	15,6	13,5	13,5	14,3	14,2	13,2
4.2. Otelcilik ve Lokantacılık	2,3	1,9	2,5	3,0	3,3	3,3	2,8	3,0	3,0	3,1	3,2
5. Ulaştırma-Haberleşme	11,4	10,3	9,7	10,1	10,7	11,0	11,2	11,8	11,6	11,6	12,3
6. Mali Müesseseler	4,5	5,0	4,7	4,8	5,1	5,8	5,5	6,0	6,2	6,3	5,9
7. Konut Sahipliği	5,5	5,9	5,5	5,3	5,6	5,8	5,5	5,4	5,3	5,0	5,1
8. Serbest Meslek ve Hizmetler	3,7	4,0	4,0	4,0	3,9	3,8	3,8	3,2	3,1	3,7	3,8
9. Kamu Hizmetleri	18,4	19,7	18,4	17,8	18,6	17,9	17,7	17,1	16,8	16,0	16,4
10. İthalat Vergileri	7,1	5,5	5,5	6,1	5,0	5,8	5,9	6,5	6,5	6,5	6,7
GSYH	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: <http://www.devplan.org/Ecosos/EXCEL-TUR/SEG-TUR.zip>

1994 yılında Türkiye'nin yaşadığı kriz KKTC'yi de derinden sarsmıştır. Türkiye'de yaşanan enflasyon, KKTC'nin de TL kullanması nedeniyle enflasyonu ve faiz oranlarını yükseltmiş, ihracatın %25'nin yapıldığı Türkiye'deki iç talep daralmasının da etkisiyle, ekonomik aktivite hızla yavaşlamıştır. Aynı yıl içinde tarımda yeniden ciddi bir kuraklık sorunu yaşanması tarım sektöründe %12'yi bulan üretim gerilemesini de beraberinde getirmiştir. Bunların yanı sıra, ATAD'ın Temmuz ayında almış olduğu bir kararla AB ülkeleri KKTC'de üretilen tarım ürünleri ithalatını durdurmuş, sanayi ürünlerine de ortak gümrük vergisi uygulamaya başlamıştır. Böylece, 1981 ve 1991 yıllarından sonra bir kez daha ekonomide daralma gözlenmiştir.

1994 krizi, kamu ağırlıklı ekonomideki yapısal sorunlarla birleşince, kriz sonrası toparlanma dönemini güçleştirmiştir. Türkiye'de özel sektörün dinamizmine

bağlı olarak krizden hızla çıkılmış ve ardından gelen üç yılda %7-8 civarında büyüme hızları yakalanmış olmasına karşılık, KKTC'de kriz sonrasında ekonomi 1984-1989 dönemindeki büyüme performansını yakalayamamıştır. 1995-1996 yıllarında ekonominin büyüme hızı sırasıyla %2.6 ve %2.9 olarak gerçekleşmiştir.

KKTC'de toplam katma değer en büyük kısmını %17 ile kamu hizmetleri oluşturmaktadır. Kamu hizmetlerini takiben, milli hasıla içindeki %14'lük payı ile toptan ve perakende ticaret gelmektedir. Ada ekonomisinin getirdiği bir özellik olarak, toptan ve perakende ticaret, özel sektörün en yoğun olarak faaliyet gösterdiği alandır. Sanayi üretimi toplam katma değer %13'ünü üretmektedir. Genellikle %10-11 düzeyinde bir paya sahip olan tarım üretimi payı ise 1997 yılındaki üretim daralması nedeniyle %8'e inmiştir. GSYİH içinde 1986 öncesinde %17 civarında olan tarım sektörünün payı, 1996 yılına gelindiğinde %11 civarına inerken, toptan ve perakende ticaretin payı da %17'lerden %14'lere gerilemiştir. Aynı dönem içinde, sanayinin payı %10'lardan %14'lere yükselmiştir. Kuzey Kıbrıs'ın Türk yönetimi altında yeniden inşası altyapı faaliyetlerini canlandırmıştır. Ulaştırma ve haberleşmenin toplam üretim içindeki payı %7'lerden %11'e, inşaatın payı %4'lerden %8'e yükselmiştir. Devlet Planlama Örgütü tahminlerine göre 1997 yılında toplam kaynakların yaklaşık olarak %16.2'lik bir kısmı yatırıma, geri kalan kaynaklar ise tüketim harcamalarına yönelmiştir. Toplam yatırımların yaklaşık %44'lük kısmı kamu kesimi tarafından, %56'lık kısmı da özel sektör tarafından gerçekleştirilmektedir. Yurtiçi tasarrufların GSMH'ya oranı %13.9 iken, yatırımların GSMH'ya oranı %16.6 olmuştur. Özel sektör tasarruf oranı ise %17.6'dır.¹⁰⁶

GSMH, 1999 yılı itibarıyla da %4.9'lük bir büyüme göstermiştir. GSMH'nın sektörel dağılımı ise; ticaret ve turizm %24, endüstri (maden ve inşaat dahil) %18 kamu hizmetleri %30, taşımacılık ve iletişim %15 ve Tarım sektörü %13 şeklinde gerçekleşmiştir.

¹⁰⁶ Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, s.19.

4.1.3. İstihdam ve İşsizlik

Kamunun en büyük işveren konumunda olması, işçilere verilen geniş sosyal haklar ve yüksek işçi ücretleri, işgücü piyasalarının esnekliğini azaltmaktadır. Tüm nüfusu kapsayan bir sosyal güvenlik sistemi ve kamunun neredeyse istihdamı garanti etmesi, özel istihdamın gelişmesini engellemektedir, işgücü piyasasındaki bu durum KKTC ekonomisindeki sorunların ağırlaşmasında önemli bir faktör olmuştur.¹⁰⁷

1996 yılı rakamlarına göre, işgücüne katılma oranı %68'dir. 79,368 çalışanın %21.3 ile en büyük kısmı kamu hizmetlerinde görev almaktadır. Çalışan nüfusun %21.2'si tarımda, %12.4'ü ekonomide giderek büyüyen bir sektör olan inşaat sektöründe çalışırken, %10.5'lik bir kısım ticaret ve turizm sektöründe çalışmaktadır. Sanayi sektöründe çalışanlar toplam çalışanların ancak % 10.5'ini oluşturmaktadır.

1977 yılında çalışanların %42'si tarımla uğraşırken, bu oran 1987'de %30'a, 1996 yılında da %21.2'ye gerilemiştir. Ayrıca, tarımda büyük bir kısmı Türkiye'den giden mevsimlik işçi de çalıştırılmaktadır.

1999 yılı rakamlarına göre ise işgücünün sektörlerimize göre dağılımı; tarım % 17.9, sanayi % 9.8 ve hizmet sektörü % 72.3 şeklinde gerçekleşmiştir.

Kamu, KİT ve belediyeler de dahil olmak üzere toplam 18,084 çalışanıyla en büyük işveren durumundadır. Bir başka deyişle, her beş çalışandan biri kamu hizmetlerinde görev yapmaktadır.

1974 yılından sonra kurulan ekonomik düzende, siyasi nedenler başta olmak üzere, kamu sektörü hem devlet hizmetlerini yapan, hem sanayi üretimine katkıda bulunan, hem de turizm gibi alanlarda faaliyet gösteren bir yapıda tanımlanmıştır. Kuzey Kıbrıs'ta yerleşiklerin hem gelir hem de tüketim talebini kamu sektörü tarafından karşılamaya yönelik bu ekonomi-politik tercihinin kamu kesimindeki istihdamın en önemli nedeni olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁰⁷ M. Fatih Tayfur, s.21.

KKTC'de kamu kesiminde çalışıyor olmanın özel sektöre oranla birçok avantajı vardır. Kamu çalışanlarının ücretleri özel sektörde çalışan ve benzer özellikler gösteren kişilere göre daha düşük değildir; çalışma saatleri ise özel sektöre göre %10-15 oranında daha azdır. Kamuda çalışanlar için 45 gün yıllık izin, 42 gün hastalık izni ve diğer sosyal haklar da göz önüne alındığında kamuda çalışmanın oldukça cazip olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, kamu ve özel sektörde benzer işte çalışanların, çalışılan saat başına aldıkları ücretler karşılaştırıldığında, kamudaki ücretlerin özel sektöre göre daha yüksek olduğu görülebilir.

İstatistiklere göre 1996 yılında işsiz sayısı 946, işsizlik oranı %1.2 olmuştur. 1999 yılı itibarıyla ise işsiz sayısı 1027, işsizlik oranı ise % 1.1 olarak gerçekleşmiştir. Ancak, bu istatistiklerde işsiz kategorisinde değerlendirilenler sadece çalışma dairesine kaydını yaptıran işsizler olduğu için, rakamlar gerçek işsizlik oranını yansıtmamaktadır. Çalışma yaşında olan toplam nüfusun 130,000 civarında olduğu, istihdam edilen 93,114 kişi dışında kalan yaklaşık 40,000 kişi içinde lise ve üniversitelerde okuyan 17,500 öğrenci ile erken emeklilikten faydalananlar ve ev hanımlarının olduğu düşünülürse mevcut nüfus içinde işsizliğin çok yoğun olarak yaşandığını söylemek mümkün değildir. Ancak, işsizliğin KKTC'li gençler arasında özellikle de eğitilmiş gençler arasında giderek yaygınlaştığı da gözlemlenmektedir. Eğitilmiş gençlerin önemli bir kısmı KKTC'de almış oldukları eğitimi kullanabilecekleri iş bulamadıklarından, aile bağlarını kullanarak yurtdışında çalışmaktadırlar.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, s.23-24.

TABLO-3**Enflasyona Göre Memur Maaş Artışları**

YILLAR	TL	1\$=TL	\$
1979	10,495.-	36.80	285.19
1980	18,963.-	75.10	252.50
1981	24,956.-	113.00	220.85
1982	31,986.-	163.75	195.33
1983	45,522.-	231.83	196.36
1984	67,812.-	367.40	184.57
1985	119,027.-	528.30	225.30
1986	181,713.-	682.58	266.21
1987	245,234.-	871.98	281.24
1988	375,111.-	1,422.00	263.79
1989	621,873.-	2,139.52	290.66
1990	1,146,165.-	2,618.98	437.64
1991	1,891,073.-	4,199.67	450.29
1992	3,053,314.-	6,896.25	442.75
1993	5,178,910.-	11,106.99	466.27
1994	12,864,718.-	29,915.67	430.03
1995	28,862,836.-	46,554.51	619.98
1996	49,200,106.-	82,150.50	598.90
1997	88,888,967.-	154,893.30	573.87
1998	165,727,915.-	262,384.34	631.62
1999	303,988,304.-	422,312.61	719.82
2000	517,196,043.-	626,397.67	825.67
2001	679,034,215.-	1,177,869.59	576.49
2002	902,241,638.-	1,507,051.97	598.68
2003	1,285,950,827.-	1,485,591.86	865.62
2004	1,479,772,723.-	1,473,000.00	1,004.60

Kaynak : <http://www.devplan.org/Ecosos/EXCEL-TUR/SEG-TUR.zip>

4.1.4. Enflasyon

KKTC, TL'yi resmi para olarak kabul ettiğinden Türkiye'de yaşanan enflasyon ekonomiyi direkt olarak etkilemektedir. Kendi para birimi olmayan KKTC'de enflasyon, yerel para politikasından kaynaklanan bir olgu değildir. KKTC'deki enflasyon Türkiye'deki enflasyona paralel bir seyir izlemektedir. Ancak, küçük ölçek ekonomisi

olması nedeniyle yerel üretim yapısının yetersizliği, enflasyon oranında büyük dalgalanmalara neden olmaktadır.

Genellikle Türkiye'deki enflasyonla birlikte seyreden KKTC enflasyonu, 1994 yılında Türkiye'de yaşanan kriz ve yukarıda söz edilen olumsuz gelişmelerin etkisiyle Türkiye'dekinin iki kat üzerinde yaşanmıştır. 1994 yılsonu (tüketici fiyatları) enflasyonu Türkiye'de %105 olurken, KKTC'deki enflasyon %215'i bulmuştur. 1995-96 yıllarında da enflasyon Türkiye'dekine paralel bir seyir izlemiştir. 1997 yılında enflasyon %81.7 olmuştur. 1999 yılı itibarıyla enflasyon oranı % 58.2 olarak gerçekleşmiştir.¹⁰⁹

4.1.5. Kamu Kesimi Dengesi

KKTC'de devlet bütçesi 1988'e kadar olan dönemde yüksek açıklar vermiştir.¹¹⁰ 1988'den 1990 yılına kadar geçen dönemde, bir yandan gelirler yükseltilirken bir yandan harcamalar kısılmış, böylece kamu kesimi borçlanma gereği GSMH'nin %3'ü civarında kalmıştır. 1990 yılındaki Körfez Krizi ve 1991 yılındaki olumsuz ekonomik gelişmeler ve ekonomideki durgunluk, kamu gelirlerini azaltırken sosyal harcamaların artmasına yol açmış ve kamu finansman gereğinin GSMH'ya oranının %8'ine kadar yükselmiştir. 1993 yılıyla birlikte kamu gelirleri yeniden GSMH'nin %24'lerindeki normal seviyesine dönerken, kamu harcamaları, sosyal transferlerdeki artışa bağlı olarak artmaya devam etmiştir. 1995-1996 döneminde kamunun cari giderlerindeki %100'lere varan artışlar, kamu finansman gereğinin GSMH'ya oranının %10'un üzerine çıkmasına neden olmuştur. Kamu finansman gereğinin neredeyse tamamı Türkiye'nin yardımları ile finanse edilmektedir.

1996 yılı itibarıyla bütçe giderlerinin ancak %64'lük kısmı yerel gelirlerle karşılanabilmektedir. Giderlerin %25'lik kısmı Türkiye'nin yardımlarıyla karşılanmakta iken, %9'lük kısım iç borçlanma yoluyla finanse edilmektedir. 1997 yılında ise yerel vergi gelirlerinin cari harcamaları ancak karşılamıştır.

¹⁰⁹ Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, s.25.

¹¹⁰ M. Fatih Tayfur, s.22.

Devlet bütçesine 1996 yılı itibariyle bakıldığında, kamunun ekonomideki ağırlığı nedeniyle, harcamaların %38'ini personel giderlerinin, %32'sinin sosyal transferlerin oluşturduğu görülmektedir. Kamu hizmetlerinde çalışan 17 bin kişinin yanı sıra, 10 bin kişi civarında da emekli maaşı ya da sosyal yardım alan bulunmaktadır, Bütçedeki sosyal yardım transferleri içinde yoksullara yardım, öğrencilere verilen burslar, sağlık yardımları da yer almaktadır. Özellikle 1994 sonrasında emekli maaşları ve sosyal yardımların toplamı personel giderlerine yaklaşmaktadır. Personel giderlerindeki artışı frenlemek amacıyla 1995 ve 1997 yıllarında kamudaki personel sayısı artırılmamıştır.

Yıllar itibariyle giderek artan sosyal transferler 1995 yılında % 400 civarında artarak GSMH'nin %14'üne ulaşmıştır. KKTC'nin yerel vergi ve vergi dışı toplam gelirlerinin, personel giderleri ve sosyal güvenlik sisteminin büyüyen açığını bile karşılayamadığı görülmektedir.

KKTC'de, kamu yatırımlarının GSMH içindeki oranı %2.5-5 arasında dalgalanmaktadır.¹¹¹ Yatırımların önemli bir kısmı altyapı yatırımlarıdır. Türkiye'de olduğu gibi çok büyük kapasiteler ve tesislerle çalışan kamu iktisadi teşebbüslerinden söz etmek mümkün değildir. Kamu açıklarında sınırlı bir payı olan KİT açıklarının finansmanı devlet kefaletiyle ticari bankalardan yüksek faizlerle yapılmaktadır. Zaman zaman bu borçların bankalara geri ödemesinde görülen aksamalar mali sistemi olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye ile yapılan protokol gereği özelleştirme çalışmaları hızlanmıştır. Özelleştirme çalışmaları kamu açıklarını düşürmeye yönelik olmaktan çok ekonomideki etkinliği ve verimliliği artırmayı hedeflemektedir. Ancak, özelleştirme teşebbüsleri güçlü sendikalar nedeniyle zorlukla karşılaşmaktadır.

Bütçe gelirlerinin %75'lik kısmı vergi gelirlerinden elde edilmektedir.¹¹² Ancak vergi gelirlerinde 1993 sonrası önemli bir gerileme görülmektedir. 1980'ler boyunca artan vergi gelirlerinin GSMH'ya oranı 1990 yılında %21.4 ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu tarihten sonra %18-%20 arasında dalgalanan vergi yükü 1996 yılında %17.9'a gerilemiştir. Toplam vergi gelirlerinin %57'si dolaysız vergilerden sağlanırken, %43'ü dolaylı vergilerden elde edilmektedir.

¹¹¹ <http://www.ikv.org.tr>

¹¹² <http://www.liberal-dt.org.tr>

1996 yılında 20,956 vergi yükümlüsü kişi bulunmaktayken, tahsil edilen gelir vergisinin yaklaşık %60'lık kısmı sadece kamuda çalışan memurların maaşları üzerinden alınan vergilere karşılık gelmekte; aslında kamunun gerçek vergi tahsilatının görünenin altında olduğuna işaret etmektedir. KKTC'de özel kesimden vergi tahsilatı oldukça düşük düzeylerde. Teşvikler nedeniyle bazı gelirlerin vergi kapsamı dışında bırakılması vergi yükünü teşvik almayanların sırtına yüklemektedir.¹¹³ 1996 yılı sonunda 2,605 faal kurumlar vergisi mükellefi toplam 1.6 trilyon TL kurumlar vergisi ödemiştir. Dolayısıyla, ortalama bir kurumlar vergisi mükellefi yılda 615 milyon TL vergi ödemiştir. 1996 yılında yürürlüğe konulan KDV uygulaması ile süt ürünlerinden KDV alınmazken, eğitimden %2, temel gıda maddelerinden %6, genel tüketim maddelerinden %10, lüks tüketimden de %20 KDV alınmaktadır.¹¹⁴

KKTC Cumhuriyet Meclisi'nin 11-12 Aralık 2000 tarihli birleşiminde oy çokluğuyla kabul edilen 2001 yılı bütçesi 409.047.834.770.000 TL. olarak belirlenmiştir. 1999 yılına göre 1.389.110.000.000 TL.sı artış gösteren söz konusu bütçede;

- Mahalli Gelirler 252.631.000.000.000 TL.
- Fon Gelirleri 30.000.000.000.000 TL.
- TC Yardımları 98.915.000.000.000 TL.
- Borçlanmalar 27.501.834.770.000 TL.

olmak üzere toplam 409.097.834.770.000 TL. gelir öngörülmüştür.

Giderler ise;

- Personel Giderleri 134.005.013.000.000 TL.
- Cari Giderler 24.125.727.770.000 TL.

¹¹³ M. Fatih Tayfur, s.24.

¹¹⁴ Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, s.26.

- Yatırımlar 50.332.000.000.000 TL.
- Transferler 68.410.004.000.000 TL.
- Savunma 32.175.000.000.000TL.

olarak belirlenmiştir.

4.1.6. Finansal Sektör

KKTC fiilen bir başka ülkenin parasını kullandığından para arzı sistemde kontrol edilemeyen bir değişken olmaktadır.¹¹⁵ Para arzı merkez bankasının kontrolü altında değildir. Para arzı diğer ülkelerde olduğu gibi Merkez Bankası yükümlülükleri ile ilgili olmaktan çok, Türkiye ile yapılan ticaret ve KKTC-Türkiye arasındaki sermaye hareketleriyle ilgilidir. Dolayısıyla, emisyon kontrolü mümkün olmamakta, faizler ve kurlar sisteme dışsal birer değişken olarak girmektedir.

Merkez Bankası kaynaklarının yaklaşık üçte birlik kısmı mevduat munzam karşılıklarından, üçte birlik diğer bir kısmı ise mevduat hesaplarından oluşmaktadır. KKTC'deki mevduat munzam karşılık oranı %15 olarak belirlenmiştir ve Merkez Bankasındaki munzam karşılık olarak tutulan hesaplara yıllık %12 faiz uygulanmaktadır. Merkez Bankasındaki mevduatın önemli bir kısmı Türkiye'den sağlanan ve Merkez Bankasında tutulan kaynaklardır.

1984 yılında faizler serbest piyasa koşullarında belirlenmeye başlamıştır. 1986 yılında Türkiye ile yapılan protokole bağlı olarak KKTC ekonomisinin serbest piyasa kurallarına geçişi hızlanmıştır. Bu çerçevede bankalar, para ve kambiyo işleri yasalarında liberal bir anlayışa uygun değişiklikler yapılmıştır. 1992 yılında bankalar döviz kurlarını serbestçe belirlemeye başlamışlardır.

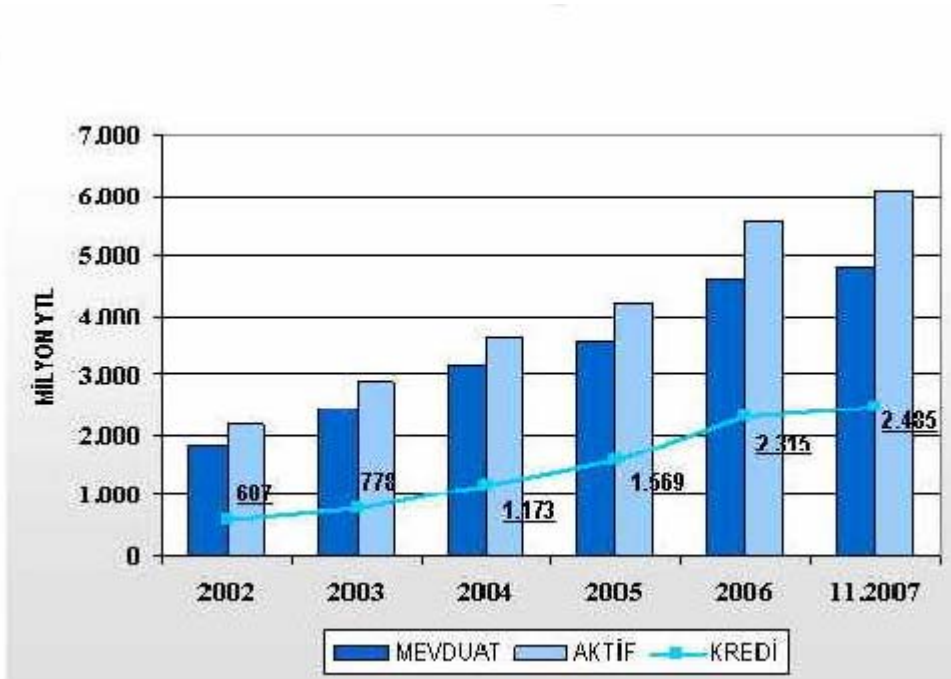
KKTC'de 37 tane banka yaklaşık 1,000 çalışanıyla hizmet vermektedir. Söz konusu bankaların yaklaşık olarak yarısı 1993 yılından sonra kurulmuştur. KKTC'deki yetkili bankaların (merkez bankası dahil, Off-Shore bankalar hariç) toplam aktifleri GSMH'nin %149'udur. Bu rakam, Türkiye ve diğer ülkelerle karşılaştırıldığında yüksek

¹¹⁵ <http://www.ctpkibris.org>

bir orandır. Bankaların toplam kaynaklarının yaklaşık olarak %66'lık kısmı mevduattan, %72'si öz kaynaklardan, %4'ü ise kredilerden elde edilmektedir. Bankaların en önemli kaynağı mevduattır. Bankacılık sektöründe öz kaynakların oldukça yetersiz olduğu görülmektedir. Düşük öz kaynakla çalışan bankaların riskini azaltmanın bir yolu olarak da munzam karşılıkların yüksek tutulması tercih edilmiştir.

ŞEKİL – 1

Bankaların Yıllara Göre Mevduat Artışları

Kaynak : <http://www.kktcmb.trnc.net>

4.1.6.1. Off Shore Bankacılık

1986 yılında Türkiye ile yapılan protokole bağlı olarak serbest piyasa ekonomisine geçen KKTC'de bankalar, para ve kambiyo işleri yasalarında değişiklikler yapılmıştır. 1990'da Off Shore Bankacılık Hizmetleri Yasası ve tüzüğü yayımlanarak

yürürlüğe girmiş olup, halen 45 adet Off Shore banka KKTC'de faaliyet göstermektedir.¹¹⁶

KKTC yasalarına göre; söz konusu bankalar 500 bin ABD Doları ile müracaat eden şahıslar tarafından kurulmaktadır. KKTC uyruklulardan (çift uyruklu KKTC vatandaşları hariç) mevduat toplayamayan ve Merkez Bankası'na munzam karşılık gösterme zorunluluğu olmayan Off Shore bankalar;

- Mevzuat boşluklarından yararlanmak, vergiden kaçınmak ve kaçırmak,
- Mevduat yasal karşılığı ödememek (Türkiye'deki bir banka, KKTC'de Off Shore banka açtığı takdirde kasasına giren paraların Merkez Bankası'na yasal karşılığını ödememek amacıyla mevduat toplamakta, kağıt üzerinde Off Shore bankaya yatırıp çekmekte ve bankalar arası mevduat haline getirip yasal karşılık ödemekten muaf olabilmektedir),
- Kara para aklamak amacıyla kurulmakta, müşteri ve görevlisi olmayan tabela bankaları halinde kalmaktadır.

4.1.7. Dış Ticaret, Turizm ve Ödemeler Dengesi

Ekonominin ithalata yüksek derecede bağımlı olması, buna karşılık ihracat olanaklarının sınırlı olması nedeniyle yüksek düzeylerde seyreden dış ticaret açığı ekonominin bir başka sorununu teşkil etmektedir. Volkanik bölgede yer alması nedeniyle ülkede yeraltı zenginliği bulunmamaktadır. Hammadde yetersizliği ve yüksek taşıma masrafları nedeniyle sanayi üretimi iç tüketimi karşılayacak ölçüde gelişmemiştir. Bu nedenle hammaddeden temel tüketim ürünlerine kadar birçok mal grubu yurtdışından ithal edilmektedir, ithalatın GSMH içindeki payı 1996 yılında %41'5 ulaşmıştır. KKTC'nin yıllık dış ticaret açığının GSMH'ya oranı % 30-35 oranında seyretmektedir. Öte yandan, yetersiz yurtiçi üretim ve yüksek taşıma masrafları, ihracatın gelişmesini sınırlamıştır.¹¹⁷

¹¹⁶ Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, s.34-37.

¹¹⁷ Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, s.39.

Genellikle tarım ürünlerine bağlı olan ihracat GSMH'nin ancak %9'u civarındadır. Ayrıca, AT Adalet Divanı kararlarından sonra AB ülkelerinin KKTC çıkışlı tarım ürünlerini almama ve sanayi ürünleri ithalatına vergi koyma kararı zaten düşük olan ihracatı daha da sınırlamıştır.

KKTC'nin 1996 yılındaki ihracatı 70 milyon dolar, ithalatı 318 milyon dolar, ticaret açığı ise 248 milyon dolar olmuştur. 1997 yılında ise dış ticaret açığının ithalattaki artışa bağlı olarak 282 milyon dolara yükselmiştir. KKTC'nin toplam ticaret hacminin %85'i Türkiye ile yaptığı ticareten kaynaklanmaktadır. 1996 yılı itibariyle KKTC Türkiye'den 176 milyon dolarlık mal alırken, Türkiye'ye 34 milyon dolarlık ihracat yapmaktadır. Türkiye ile olan ticaret açığı 142 milyon \$ ile toplam açığın yarısını oluşturmaktadır. KKTC'nin ikinci önemli ticaret ortağı AB ülkeleridir. AB ülkeleri KKTC'ye 90 milyon dolarlık ihracat yaparken, KKTC'den 25 milyon dolarlık ithalat yapmaktadır.

KKTC ihracatının %44'ü tarım ürünleri, %18'i ise işlenmiş tarım ürünlerinden oluşmaktadır. Bir başka deyişle, KKTC'nin ihracatının %62'lik kısmı tarıma, özellikle de narenciyeye dayanmaktadır, ihracatın %30'luk kısmı da konfeksiyon ihracatıdır.

İthalatın yapısına bakıldığında da en fazla ağırlığın makine ve nakliye araçları sınıfında olduğu görülmektedir. Bu sınıftaki malların toplam ithalat içindeki payı %25 civarındadır. Yiyecek, canlı hayvan, içki ve tütün ithalatının payı ise %24'tür.¹¹⁸

Üniversitelerin kurulması ve Türkiye'den öğrenci çekmesi turizm gelirlerinde önemli ve süreklilik arz eden bir artışa neden olmuştur. Son yıllarda sayıları 15,000'e ulaşan yabancı (yaklaşık 13,000'i TC vatandaşı) üniversite öğrencileri KKTC ekonomisine dinamizm kazandırmıştır. Her öğrenciden alınan 3,000 dolar civarındaki harç paraları ve bunun yanı sıra öğrencilerin yaptıkları harcamalar hem ekonomiye döviz kazandırırken, hem de ekonomik faaliyetleri hızlandırarak yeni iş sahaları açmaktadır.

¹¹⁸ <http://www.deltur.cec.eu.int>

Yatırım alanlarının darlığı ve siyasi ve ekonomik güvence arayışı önemli boyutlarda kaynak çıkışına neden olmaktadır. Yılda 100 milyon dolar civarında bir kaynak, başta Türkiye ve İngiltere olmak üzere yurtdışına kısa vadeli sermaye çıkışı olarak gitmektedir. Sermaye hareketleri hesabında görülen ve normal ithalatın neredeyse yarısına ulaşan bedelsiz ithalat, bu sermaye çıkışını karşılamaktadır. TC yardım ve kredilerinin de hesaba katılmasıyla, 1979 yılından beri her yıl rezerv artışı görülmüştür.

4.1.8. Türkiye ile Protokol

Türkiye ile yapılan kıyı ticareti anlaşması 1995 yılı sonrası ticaret hacmini bir miktar arttırmıştır. 200'den fazla kalem malın içinde %30'un üzerinde katma değer ya da %40'ın üzerinde yerli hammadde içeren malların Türkiye'ye gümrüksüz girmesi sağlanmıştır. Ancak, bu imkandan, yeterli kalitede ve rekabet edebilecek fiyatta mal üretilmemesi nedeniyle, fiili olarak ancak 25 kadar ürün faydalanabilmektedir. KKTC havayolları üçüncü ülkelerden yaptıkları seferlerde KKTC'ye inmeden Türkiye'ye inmek zorundadırlar. Bu nedenle ek ulaşım masraflarının yanı sıra havaalanı vergisi de ödemek durumunda kalmaktadırlar. Yapılan girişimler sonucunda KKTC uçakları Türkiye'deki havaalanlarına hiçbir ücret ödememektedirler.

3.1.1997 tarihinde imzalanan KKTC-TC Ekonomik İşbirliği Protokolü ile Türkiye KKTC ekonomisinde istikrarın sağlanması ve yapısal reform programının uygulanabilmesi için kaynak ihtiyacının karşılanmasında katkı sağlamayı taahhüt etmiştir.¹¹⁹ Bu protokol KKTC ye, yapısal reformların gerçekleştirilmesi için 250 milyon dolar tutarında bir kredinin açılmasını öngörmüştür. Ayrıca, EXIMBANK'ın KKTC şirketlerine 5 milyon dolardan 25 milyon dolara kadar ihracat kredisi açması üzerine de anlaşma sağlanmıştır.

¹¹⁹ Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, s.47.

TABLO - 4

Türkiye ile Dış Ticaret

	T.C'den İthalat	Toplam İthalat	Yüzde Oranı	T.C.'ye İhracat	Toplam İhracat	Yüzde Oranı
1990	159.543.390	396.684.430	40,2	7.212.610	59.378.570	12,1
1991	143.990.784	291.867.969	49,3	7.209.950	54.440.650	13,2
1992	180.301.775	348.158.451	51,8	8.468.328	54.580.452	15,5
1993	150.925.525	363.770.930	41,5	11.806.680	53.965.713	21,9
1994	129.323.593	268.335.490	48,2	10.400.850	52.879.109	19,7
1995	194.771.196	366.017.914	53,2	20.172.207	66.929.405	30,1
1996	176.093.336	318.316.872	55,3	33.978.780	70.320.666	48,3
1997	201.967.809	356.517.273	56,7	25.086.454	57.650.519	43,5
1998	251.547.529	430.468.682	58,4	27.035.059	53.333.915	50,7
1999	256.413.996	412.629.670	62,1	27.853.631	52.272.020	53,3
2000	275.050.197	424.810.327	64,7	18.679.365	50.331.996	37,1
2001	173.496.249	271.970.836	63,8	12.767.412	34.575.005	36,9
2002	194.955.237	309.464.541	63,0	18.341.641	45.373.470	40,4

Kaynak : <http://www.devplan.org/Ecosos/EXCEL-TUR/SEG-TUR.zip>

2.7.1997 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla Türkiye Halk Bankası ve TC Ziraat Bankası'nca Türkiye'deki koşullarla KKTC'deki tarımsal üreticiye, esnaf ve sanatkarlara işletme ve yatırım kredisi kullanılması kararı alınmıştır.¹²⁰ TC-KKTC arasında Yatırımlarda Devlet Yardımları Anlaşması, Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmalar ile KKTC'de yapılacak yatırımlarda, Türkiye'deki kalkınmada öncelikli yörelere uygulanan devlet yardımları ve desteklerinden yararlandırılmaları, mevzuatların uyumlulaştırılması, serbest ticaret koşullarının yaratılması, turizm ve yatırım alanlarında ortak uygulamalara geçilmesi vb. konularda anlaşma sağlanmıştır.

6.8.1997 tarihli anlaşma uyarınca tesis edilmiş bulunan Ortaklık Konseyi ilk toplantısını 31.3.1998 tarihinde yapmıştır. Bu toplantıda, KKTC ekonomisinin

¹²⁰ Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, s.47.

gelişmekte olan sektörlerinin kademeli olarak korunmasını da göz önünde tutmak suretiyle, gümrüklerin uyumlulaştırılması ve serbest ticaret koşulları çerçevesinde mal, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımını, teknoloji transferini ve yatırımların akışını temel alan ortak ekonomik alan tesis edilmesi kararlaştırılmıştır.

Ancak, yapılan protokollerin, zaman zaman Türkiye'deki mevzuatlarla uyumlaştırılmasında çeşitli sıkıntılar ve gecikmeler görülmesi nedeniyle, anlaşmalarda yer alan hususların bir kısmı şimdiye kadar etkin olarak uygulanamamıştır.

4.1.9. 1999 Yılında Yaşanan Ekonomik Sorunlar ve 'Ekonomik İstikrar Programı'

KKTC ekonomisindeki yapısal değişimin gerçekleştirilmesi için alınan tedbirlerin yer aldığı 3 Ocak 1997 tarihli protokol çerçevesinde, başta bankalar olmak üzere, kara paranın aklanmasının önlenmesi, vergi, yabancı sermaye yatırımlarının teşviki gibi çeşitli yasaların çıkartılması, KİT'lerin özelleştirilmesi, özel kesime destek sağlanarak yatırımların ve ihracatın artırılması öngörülmüştür. Ancak alınan bütün tedbirlere rağmen istenilen düzeyde kalkınma gerçekleşmemiş ve güçlü bir ekonomik yapı kurulamamıştır.

KKTC'de yaşanan siyasi istikrarsızlık nedeniyle gelir artırıcı ve gider azaltıcı tedbirler alınmamasına son dört yılda yapılan 3 seçim sebep gösterilmiştir. Bütçe açığı, genel seçimlerin olduğu 1998 yılında 80 milyon dolar, Cumhurbaşkanlığı seçiminin yapıldığı 1999'da ise 90 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.¹²¹

Diğer taraftan; Aralık 1999 ayı son haftası içinde Türkiye'deki 5 özel bankanın işlemlerinin kamu gözetimi ve denetimi altına alınması ile KKTC'de faaliyet gösteren bankaların mudilerinin paniğe kapılarak mevduatlarını çekmeleri üzerine nakit para sıkıntısı yaşanmaya başlamış ve ödemeler yapılamamıştır.

Muhtemel bir banka krizinin önlenmesi amacıyla Türkiye'den gönderilen paralarla devletin banka sistemine olan borçlarının kısmen de olsa tasfiyesine gidilmiş, mali sektörde nispi bir rahatlama ve istikrar sağlanmıştır.

¹²¹ <http://www.liberal-dt.org.tr>

Ancak yapılan tüm girişimlere rağmen, bankaların KKTC Merkez Bankası'nda bulunması gereken % 15 tutarındaki karşılıklarının hükümet tarafından kamu açıklarının kapatılmasında kullanılması, bankalardaki mevduatların büyük bir bölümünün banka sahiplerince kendi şirketlerine harcanması, bankacılık yasasının çıkarılmaması, krizin temel nedenlerini teşkil etmektedir.¹²²

Bahse konu dönemde hükümet, uzun süreden beri çıkaramadığı bankalar ile tasarruf mevduatı sigorta fonu yasalarını Cumhuriyet Meclisi'nden geçirmiştir. Ayrıca söz konusu mali krizin aşılması amacıyla Türkiye'deki bürokratlar tarafından 76 maddeden oluşan 'Ekonomik İstikrar Programı' hazırlanmıştır.

Ancak KKTC makamları, ekonomik gelişmeler ve ekonominin temel sorunlarının tespiti amacıyla hazırlanan paket üzerinde bir takım çekinceler öne sürmüşlerdir. Bunlar;¹²³

- Sosyal Güvenlik Reformu,
- Maaş ve ücretlerden alınacak vergiler,
- 13. maaş uygulaması,
- Tarımsal ürünlere uygulanmakta olan teşvik ve sübvansiyonlar ile kuraklık tazminatının kaldırılması,
- Kamu bankalarının ve vakıflara ait otellerin özelleştirilmesi,
- Maaş sisteminin değiştirilmesi,
- Motorin fiyatlarının artışı,

hususlarını ihtiva etmektedir.

¹²² <http://www.liberal-dt.org.tr>

¹²³ M.Fatih Tayfur, s.38.

Bahse konu çekinceler üzerinde Türk yetkilerle yapılan müzakereler olumlu sonuçlanmıştır. Ancak, bu konuların istikrar paketinin özünü teşkil etmesi, paketin etkinliğini önemli ölçüde etkilemiştir.

2003 yılı sonunda uygulanan ve KKTC hükümeti tarafından 26 Eylül 2000 tarihinde kabul edilen 'Ekonomik İstikrar Programı', kamu açıklarının en düşük seviyeye indirilmesi, bunun sonucunda enflasyonun düşürülmesi ve orta vadede ekonomide devam ettirebilecek bir büyümenin gerçekleştirilmesine yönelik olarak hazırlanmıştır. Söz konusu programın bankacılık, sosyal güvenlik, tarım, vergi, özelleştirme ve kamu mali yönetimi alanlarını kapsayan yapısal reformlar ve para politikası ile de desteklenmesi kararlaştırılmıştır.

Bunun yanı sıra, ekonomik reform programının 3 ayda bir Türkiye'den gelecek bir uzmanlar heyeti ile birlikte kontrol edilmesi ve gerekli görülmesi halinde ilave tedbirlerin alınması kararlaştırılmıştır.

4.2. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Ekonomisinin Önündeki Sorunlar

KKTC ekonomisi önündeki temel sorunlara; özelleştirme, tasarruf ve yatırım, parasal sektör, şirketler kesimi, teşvikler, tarım, enerji, uluslararası ticaret, turizm ve su sorunu başlıkları altında geniş olarak yer verilecektir.

4.2.1. Özelleştirme

Kamu gelirlerinin ancak cari giderleri karşıladığı bir ortamda kamunun üretim faaliyetlerinden çekilmesi gerekmektedir. Aksi halde, sürekli olarak yüksek maliyetli borçlanma ile özel sektör tasarruf fazlası kamu kuruluşlarının açıklarının finansmanı için kullanılacak ve bu durum sadece mevcut sorunların daha da ağırlaşmasına neden olacaktır.¹²⁴ İmalat sanayinin gelişme seviyesi dikkate alındığında, KKTC'de gereken özelleştirme sürecinin Türkiye'dekinden çok farklı olması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Var olan kuruluşların büyüklükleri itibarıyla, özelleştirmede temel amaç, mali etkiler değil, ekonomide etkinliğin artırılması olmalıdır.

¹²⁴ M. Fatih Tarfur, s.39.

Yapılacak özelleştirmenin sanayi sektöründe faaliyet gösteren kamu ile özel sektör firmaları arasındaki haksız rekabete son vermesi; üretimin verimsiz çalışan ve zarar etmesine rağmen faaliyetleri durdurulmayan kamudan özel sektöre geçmesiyle verimlilik düzeyini artırması beklenmektedir.

Mevcut kapasiteler ve talep projeksiyonları dikkate alınırca, özelleştirme, özellikle enerji alanında vakit geçirilmeden gerçekleştirilmelidir. Özelleştirme çerçevesinde akaryakıt dağıtımındaki tekel kaldırılmış olmakla birlikte, halen piyasanın tekelci yapısı devam etmektedir. Elektrik üretimi ve dağıtım konusunda ise yenileme ve kapasite artırıcı faaliyetlerin bir an önce gerçekleştirilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.¹²⁵

4.2.2. Tasarruf ve Yatırım

Kıbrıs'ta özel sektör tasarruf oranı yüksek ancak dalgalı bir seyir göstermektedir. Resmi istatistiklere göre özel sektör tasarruf oranı %8-%25 arasında dalgalanmaktadır. Gerek istatistikleri toplayan kamu kuruluşlarıyla gerekse bankacılarla yapılan görüşmeler, tasarruf oranının yüksek olduğu görüşünü desteklemektedir. Marjinal tasarruf eğilimi de yüksektir. Buna karşılık özel sektör yatırım oranı %10 civarındadır.¹²⁶

Resmi istatistiklerde yatırım oranının düşüklüğüne rağmen, işadamları tasarruflarını tekrar yatırıma döndürmek konusunda istekli olduklarını bildirmişlerdir. Ancak, aynen Türkiye'de olduğu gibi yüksek enflasyon ve yüksek faiz döngüsü bir taraftan faaliyetleri azaltırken diğer taraftan faaliyet dışı yatırımları (mali yatırımlar) cazip kılmaktadır. Yurtdışına sermaye çıkışı da KKTC ölçeğinde önemli boyutlardadır. Ayrıca, özellikle imalat sanayisinde KKTC'li işadamlarının maliyetleri çok yüksektir.

Doğal olarak, düşük kar marjları ile çalışmak yerine repo vb. yollardan gelir elde etmek daha cazip olmaktadır.¹²⁷

¹²⁵ http://www.kktecisad.org/genel/ekonomik_paket.htm

¹²⁶ http://www.kktecisad.org/genel/ekonomik_paket.htm

¹²⁷ Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, s.50.

Ayrıca, işadamları, siyasi belirsizlik nedeniyle tasarruflarının bir kısmını döviz, mevduat ya da menkul kıymet alımı yoluyla ihtiyat amaçlı değerlendirdikleri görülmektedir. Hızlı bir yatırım hamlesini karşılayacak bir altyapının sağlanmamış olması da tasarrufların yatırıma dönüşmesini engellemektedir.¹²⁸

4.2.3. Parasal Sektör

Bankacılık sektörünün tasarrufları yatırıma dönüştürmesinin önündeki engeller esas olarak Türkiye'dekinden çok farklı değildir. En önde gelen neden faizlerin çok yüksek olmasıdır. Ayrıca, munzam karşılık ve banka kasalarında bulundurulması gereken likidite miktarı da yüksektir. Karşılık oranlarındaki yükseklik mevduat faiziyle kredi faizi arasındaki marjın yükselmesine neden olmaktadır. Yüksek karşılık oranları, bir taraftan düşük öz kaynakla kurulan bankaların likidite risklerini azaltırken, diğer taraftan kamu kesiminin finansmanına imkan sağlamaktadır.

Merkez Bankası tarafından, bütçe ödeneklerinin %15 tutarında kamu kesimine açılan kısa vadeli avans çok yüksektir. Emisyon yaratmadığı için kaynak bulması daha maliyetli olan KKTC Merkez Bankası, bu kaynak ihtiyacının üçte birlik kısmını %12 faiz ödeyerek bankacılık kesiminden topladığı zorunlu karşılıklarından karşılamaktadır. Yüksek karşılık oranları da kredi faizleriyle mevduat faizleri arasındaki marjın büyümesine neden olarak üretici kesimin kaynaklara erişimini engellemektedir.

Büyük sermaye sahiplerinin genellikle bankacılığa da yatırım yaptıkları görülmektedir. İşletmelerde genellikle öz kaynak değil faiz gideri avantajını kullanmak amacıyla aynı sermaye grubuna ait bankadan borçlanma eğilimi mevcuttur. KİT borçları için %190 faiz oranıyla alınan ticari banka kredileri geri ödenmemiştir. Bu da bankacılık kesimine ek yük getirmiştir.¹²⁹

4.2.4. Şirketler Kesimi

Özel kesimde tasarrufların yüksekliğine karşılık yeterli sermaye birikimi sağlanamamış olması verimsizliğe neden olmaktadır; şirketlerde daha ziyade küçük

¹²⁸ Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, s.50.

¹²⁹ http://www.kktcisad.org/genel/ekonomik_paket.htm.

ölçekli aile şirketleri şeklindeki yapılanma hakimdir. Özel sektör firmaları, kendi yapılarındaki verimsizliğe ilaveten kamu kuruluşlarının zararına çalışabilmelerine imkan tanıyan ekonomik yapı nedeniyle hem KKTC'deki kamu firmaları hem de yabancı firmalar ile rekabet etmekte zorlanmaktadırlar. Rekabet şansının olduğu kimi ürünlerde ise iç talebin sınırlı olması, ihracatı zorunlu kılmakta, başlıca ihracat pazarı olan Türkiye'nin tavrı üretimin sürdürülebilmesi için belirleyici olmaktadır. Zaman zaman bazı sektörlerde üretilen malların Türkiye'ye girişinde engeller görülmektedir. KKTC'den gelen ve Türkiye piyasası içindeki payı küçük olan bu tür ürünlerin, KKTC koşullarında rekabet edebilen KKTC kaynaklı ürünlerin Türk piyasasına girmesine imkan tanınmalıdır.¹³⁰

KKTC vergi sistemi, Türk vergi sisteminden adapte edilmiştir. Vergiden düşme olanakları sınırlıdır. Yeniden değerlemenin ve enflasyon muhasebesi olmaması, şirketleri enflasyona karşı tamamen savunmasız bırakmaktadır. Enflasyon muhasebesi getirilmesi için yapılan çalışmaların yasalaşmamış olması şirketler kesimini rahatsız eden önemli bir husustur.

Türkiye'de olduğu gibi vergi ödeyeni cezalandırıcı sistem vergi kaçaklarını artırmaktadır. Vergi ödeyenlerin üzerinde ağır bir vergi yükü vardır. Gelir elde etmek için ekonomik aktivitenin hızlandığı sektörlerde vergi konması ile 1970'lerde %10'lar düzeyinde olan vergi yükü yıllar itibariyle artırılmış, 1995 ve 1996'da % 18 olmuştur.¹³¹ Bu durum rekabet gücünü zayıflatmakta, ekonomik aktiviteyi yavaşlatmaktadır

4.2.5. Teşvikler

Ekonomik büyüme hedeflerini gerçekleştirmek, ekonomik ve sosyal ihtiyaçları karşılamak, dışa açılmayı hızlandırmak ve özel sektörün ekonomideki ağırlığını artırmak amacıyla uygulanan sanayi, ihracat ve turizm teşviklerinin kapsamı genişletilerek yabancı yatırımcıların da yararlanması sağlanmıştır. Sağlık ve eğitim yatırımlarına da gelir ve kurumlar vergisinde beş yıl süreyle %10 indirim olanağı sağlanmıştır. Teşvikler genellikle KDV erteleme veya indirilmesi, piyasadaki kredi

¹³⁰ Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, s.52.

¹³¹ Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, s.52.

faizinden yaklaşık 30 puan civarında düşük faizle kredi verilmesi, arazi tahsisi, gümrük muafiyeti olarak sağlanmaktadır.¹³²

Teşviklerin kullanımında genellikle bürokrasinin yavaşlığından şikayet edilmektedir. Ancak, teşviklerin verildiği faaliyetlerin denetiminin çok sıkı olduğunu söylemek oldukça güçtür. Teşviklerle ilgili düzenlemelerin tek bir kurumdan çıkması için düzenlemeler yapılması gündemdedir. Teşviklerde dikkati çeken bir nokta, yaratılacak olan katma değer ve yatırım miktarı ne olursa olsun tüm teşviklerin aynı kanuna tabi olması ve aynı oranda teşvik alması, kademeli teşvik sistemi olmamasıdır.

4.2.6. Tarım

Volkanik bir yapıya sahip olan Kuzey Kıbrıs'ta hammadde ve su yetersizliği, tarımın ve tarıma dayalı sanayinin gelişmesini sınırlamaktadır.¹³³ Tarımın servis sektörü dışındaki üretim içindeki payı %47 olmasına rağmen toplam yüzölçümünün ancak %5'inde sulu tarım yapılabilmektedir. Toplam alanın % 56.7'si tarım arazisidir. Bu arazinin ancak %63'ünde ekonomik olarak tarım yapılabilmektedir. Ekonomik olarak tarım yapılabilen arazinin ise ancak %8.4'ünde sulu tarım yapılabilmektedir. Tarımın GSMH içindeki payı 1970'lerin sonlarında %19 düzeyinden 1990'ların ortalarında %10'lar civarına inmiştir.¹³⁴

Doğru bir tarım politikası uygulanmamış, tarıma yatırım sınırlı kalmıştır. Modern üretim tekniklerine geçilememiş, makine parkı oluşturulamamış, kaliteli tohum, damızlık hayvan, gübre, fidan, ilaç, vb. girdi sağlanamamış; iç ve dış talebe uygun ürün çeşitlenmesi sağlanamamıştır. Sonuç olarak, tarım yarı kurak iklim koşullarına bağımlı durumda, verimlilik ve etkinlikten çok uzaktadır. KKTC tarımının belkemiğini oluşturan narenciye üretiminde dahi ağaçlar genelde yaşlı olduğundan verim oldukça düşük kalmaktadır. Yanlış tarım politikalarının en somut örneği talebi olmayan ürünlerin üretiminin devlet tarafından hala teşvik edilmesidir.

¹³² M. Fatih Tayfur, s.45.

¹³³ http://www.kkteisad.org/genel/ekonomik_paket.htm

¹³⁴ http://www.kkteisad.org/genel/ekonomik_paket.htm

Toplam istihdamın %20'sini oluşturan tarımda, coğrafi nedenlerle gelir istikrarını sağlamak amacıyla 1982 yılından itibaren kuraklık tazminatı verilmektedir. Genel Tarım Sigortası Fonu'nun yanı sıra ürün ve girdi fiyatları da sübvansede edilmektedir. Bu tür parasal teşvikler devlet bütçesine yük olurken, tarımsal üretimin gelişmesi sağlanamamakta, ancak üreticilerin cari yıl gelir seviyesi garanti edilebilmektedir. Teşvik için ayrılan miktarların verimliliği artıracak yönde kullanılması durumunda, üreticilerin gelir seviyesi iyileştirilirken, sektörün ekonomiye katkısı da daha yüksek olacaktır.

1974 öncesinde özellikle hac zamanı Suudi Arabistan'a yapılan canlı hayvan ihracatından 6-10 milyon dolar civarında bir döviz kazanılırken, 1997 yılında canlı hayvan ihracatından sadece 1 milyon dolar kazanılabılmıştır.¹³⁵ Yüksek maliyetli olması nedeniyle besi hayvancılığına geçilememesi ve meraların giderek azalması hayvancılığı olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca, (süt, yoğurt gibi) hayvan ürünler üretiminde de soğuk hava depoları gibi gerekli yatırımların yapılmaması bu sektördeki gelişmeyi tıkamaktadır. Bir ada ülkesi olmasına rağmen balıkçılık gelişmemiştir. Halen balık tüketiminin önemli bir bölümü Türkiye'den karşılanmaktadır.

4.2.7. Enerji

Elektrik üretimi Rum tarafından alınan santrallerle yürütülmektedir. Santrallere yatırım yapılmadığından 1975-94 döneminde enerji ihtiyacının ancak % 10-20 arasındaki bölümü Kıbrıs Türk Elektrik Kurumu tarafından karşılanabilmiştir. Geri kalan bölümü Rum yönetimi tarafından alınan elektrikle karşılanmıştır. 1996'da tamamlanan Teknecik santralleri ile elektrik talebinin tamamı KKTC sınırları içinde karşılanabilir hale gelmiştir. Ancak, yenileme yatırımları yapılamadığı için, elektrik nakil hatları hem eskimiş ve önemli ölçüde kaybına neden olmuş hem de kapasiteyi taşıyamaz hale gelmiştir.¹³⁶

¹³⁵ Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, s.54.

¹³⁶ Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, s.54.

TABLO – 5

KKTC'nin Yıllar Ve Ülke Gruplarına Göre İthalatı (Kıymet U.S.\$)

YILLAR	TURKIYE	AVRUPA TOPLULUĞU ÜLKELERİ	UZAK DOĞU ÜLKELERİ	DİĞER AVRUPA ÜLKELERİ	ORTADOĞU VE ARAP ÜLKELERİ	DİĞER ÜLKELER	SERBEST LİMAN	TOPLAM İTHALAT
1982	47,984,067	53,436,065	3,855,056	388,580	191,348	9,933,372	3,158,427	118,946,915
1983	64,932,870	61,092,628	4,959,244	588,005	41,826	12,365,964	4,281,402	148,2961,939
1984	60,593,013	50,464,417	5,693,481	445,191	128,331	11,869,402	4,582,253	133,776,088
1985	65,641,598	55,506,244	4,360,725	271,895	879,159	11,444,371	4,542,953	142,648,945
1986	69,484,672	50,719,807	8,967,284	546,683	1,785,855	12,126,299	5,317,491	148,948,091
1987	93,641,740	74,112,800	25,133,640	812,990	3,351,030	15,236,570	7,456,490	219,745,260
1988	101,940,631	67,177,260	21,359,229	2,120,344	5,113,802	13,826,470	5,131,864	216,669,600
1989	124,628,020	88,185,590	24,611,320	1,000,690	4,685,590	16,723,360	4,201,340	264,035,910
1990	159,543,390	141,804,210	45,953,300	1,561,990	7,513,020	32,098,830	8,209,690	396,684,430
1991	143,990,784	87,848,011	28,566,207	1,206,040	4,648,879	19,556,338	6,051,710	291,867,969
1992	180,301,775	99,885,977	31,004,573	6,358,708	1,824,010	23,532,068	5,251,340	348,158,451
1993	150,925,525	123,955,640	51,009,983	10,956,104	5,477,855	18,575,672	2,870,151	363,770,930
1994	129,323,593	106,461,291	26,257,434	4,109,431	2,470,715	15,617,378	2,095,648	286,335,490
1995	194,771,196	101,988,089	37,035,377	9,197,169	7,408,433	14,101,699	1,515,951	366,017,914
1996	176,093,336	80,951,689	31,211,578	8,986,159	3,857,611	16,695,857	520,642	318,316,872
1997	201,967,809	87,508,267	39,852,301	3,101,697	4,214,678	19,362,377	510,144	356,517,273

Kaynak : <http://www.devplan.org/Ecosos/EXCEL-TUR/SEG-TUR.zip>

4.2.8. Uluslararası Ticaret

1994 yılında ATAD kararları çerçevesinde AB ülkelerinin KKTC'den yaptığı tarım ithalatını durdurması ve sanayi mamullerinin ithalatına %14 vergi koyması, KKTC'nin AB'ye olan ihracatını engellemektedir. AB'ye olan ihracat 1993 yılında 36 milyon dolardan 1996 yılında 25 milyon dolara inmiş, Türkiye'ye olan ihracat ise 12.5 milyon dolardan 34 milyon dolara çıkarak toplam ihracatın yarısına yükselmiştir. Limanlara uğrayarak yol alan gemilerin KKTC limanlarına uğramaması, ülkeye gelen gemilerin sadece KKTC ye sefer düzenlemek durumunda kalması birim başına taşıma maliyetini yükseltmektedir. KKTC'ye gidecek bir gemiyi dolduracak kadar malın satın alınması çoğu kez mümkün olmamakta; gemi kapasitesi kadar malın toplanmasını beklemek de ithalatçı için ayrı bir maliyet oluşturmaktadır. İtalya-Limasol arasında yük taşıyan gemilerin 20 ayaklık konteynır başına maliyeti 450 dolar iken, İtalya-Magosa

arasındaki taşımacılığın maliyeti 1,000 dolardır.¹³⁷ Benzer bir maliyet farkı konteynır boşaltmasında da göze çarpmaktadır. 20 ayaklık konteynırın Rum kesimindeki boşaltma maliyeti yaklaşık olarak 70-75 dolar iken, Magosa'daki boşaltma maliyeti 150 doları aşmaktadır.

TABLO – 6

KKTC'nin Yıllar Ve Ülke Gruplarına Göre İhracatı (Kıymet U.S.\$)

YILLAR	TURKIYE	AVRUPA TOPLULUĞU ÜLKELERİ	DİĞER AVRUPA ÜLKELERİ	ORTA DOĞU VE ARAP ÜLKELEİ	DİĞER ÜLKELER	SERBEST LİMAN	TOPLAM İHRACAT
1982	7,242,807	25,546,006	-	5,528,211	253,304	-	38,570,328
1983	6,890,354	26,636,535	-	8,369,573	4,996	191,336	42,092,794
1984	8,332,768	23,557,182	4,635	7,014,609	21,506	68,353	38,999,053
1985	5,540,342	36,017,270	120,400	4,578,366	100,642	453,059	46,810,079
1986	8,034,075	35,787,358	362,166	5,430,927	2,391,067	322,703	52,328,296
1987	7,732,030	41,609,220	-	3,521,110	1,236,820	300,340	54,399,520
1988	6,259,820	42,566,950	237,030	1,857,520	486,280	467,170	51,874,770
1989	9,461,210	37,069,220	49,600	2,840,360	1,222,550	3,558,190	54,201,130
1990	7,212,610	46,925,920	-	1,702,830	2,994,410	542,800	59,378,570
1991	7,209,950	43,892,370	1,319,660	415,200	567,890	1,035,580	54,440,650
1992	8,468,328	42,785,713	904,080	1,507,591	61,120	553,620	54,280,452
1993	11,806,680	37,532,555	2,143,758	1,899,750	329,063	253,907	53,965,713
1994	10,400,850	34,242,798	709,432	2,855,251	4,450,149	220,629	52,879,109
1995	20,423,911	35,981,640	8,037,616	1,783,068	453,662	249,508	66,929,405
1996	33,978,780	24,686,406	3,316,996	2,651,008	4,864,764	822,712	70,320,666
1997	25,086,454	23,977,444	5,243,962	1,802,574	1,057,883	482,202	57,650,519

Kaynak : <http://www.devplan.org/Ecosos/EXCEL-TUR/SEG-TUR.zip>

4.2.9. Turizm

Diğer tüm alanlarda olduğu gibi, turizme yeterli yatırımın yapılmaması, kamuya ait turizm işletmelerinin etkinlikten uzak çalışma tarzı, yanlış teşvik ve turizm politikaları, tanıtım eksikliği, tanınmamanın yol açtığı ulaşım problemleri, organizasyon ve pazarlama eksikliği, KKTC ekonomisinin belkemiğini oluşturan bu sektörün de yeterli atılımı gösterememesine neden olmuştur. 1974 öncesinden kalan otellere

¹³⁷ <http://www.kibripostasi.com/?action=journalist&aid=399>

yenileme yatırımı yapılmamıştır. Yapılan turizm yatırımlarında bazı anlamsızlıklar gözlenmektedir.

Yanlış turizm politikasının sonucu olarak Avrupalı turist sayısında azalma görülmekte, ülkenin çektiği turist profili değişmekte, az döviz bırakan turistlerin oranı yükselmektedir (Kumar turizmi hariç). Türkiye'nin serbest ticarete geçmesi ve ithal malı çeşitliliğinin artması sonucunda bavul turizminin yok olması da turizmden elde edilen gelirleri azaltmıştır. Turizmde öncelikli yöreler tespit edilmiş olup, bu yörelerin fiziki planlama çalışmaları bitmek üzeredir. İsrail, Fransız ve Alman firmaları son zamanlarda KKTC'de başta turizm olmak üzere yatırım imkanlarını araştırmaya başlamışlardır. Ayrıca, olumlu bir ortam yaratıldığında yurtdışında yaşayan KKTC vatandaşlarının da tasarruflarını KKTC de yatırıma dönüştürmeleri kuvvetle muhtemeldir.¹³⁸

KKTC ekonomisinde boyutu bilinmemekle birlikte kumarhane ekonomisinin kısa vadede karlı ve döviz kazandırıcı bir faaliyet olduğu düşünülse bile bu sektördeki rantların KKTC'nin ekonomik büyüklükleri içinde çok ciddi rakamlar oluşturması nedeniyle orta ve uzun vadede ekonomide ve sosyal hayatta olumsuz sonuçlarını görmek muhtemeldir. Dolayısıyla, kumarhane ekonomisinin büyümesinin önümüzdeki dönemde kontrol altına alınması gerekmektedir. 250 yatak kapasitesinin altındaki tesislerde kumarhane açma izninin kaldırılması çalışmaları bu doğrultuda atılmış bir adımdır.

4.2.10. Su Sorunu

KKTC'de içme, kullanma ve tarım alanında kullanılan su sorunu giderek artmaktadır. Su fiyatları verilen sübvansiyonlarla Türkiye'deki düzeyin altında tutulmaktadır. Su üretimindeki ve dağıtımındaki kayıplar %35 civarına ulaşmıştır. Su ihtiyacını karşılamak amacıyla çeşitli projeler gündemde bulunmaktadır. Bu alanda, yaklaşık 250 milyon dolara mal olacak boru hattı ile su taşıma ya da balonla su getirme projeleri üzerinde durulmaktadır.

¹³⁸ M. Fatih Tayfur, s.87.

KKTC Yönetimi, su sorununa çare bulabilmek amacıyla 1998 yılından itibaren Türkiye ile başlattığı çalışmalar çerçevesinde;¹³⁹

- Anamur Soğuksu Deresi'nden KKTC'ye balonla su taşınmasına ilişkin hazırlanan proje kapsamında Mart 2001 ayı itibarıyla 16 balon seferi gerçekleştirilmiştir. Ancak hava muhalefeti ve diğer nedenlerle balonların sık sık yırtılması sonucunda istenilen verim alınamamış olup, söz konusu uygulamaya son verilmiştir.
- Manavgat Çayı'ndan KKTC/Kumköy su tesislerine tankerle su taşımak amacıyla hazırlanan proje, DSİ Genel Müdürlüğü'nce değerlendirilmektedir.
- İçme suyu ihtiyacını karşılamak üzere MTA tarafından açılan 12 adet kuyunun su şebekesine bağlanma çalışmaları tamamlanmıştır.
- KKTC'nin tarım alanlarını sulamak için Anamur/Dragon Çayı'ndan KKTC'nin Kormacit Burnu mevkiine boru ile su taşınmasına ilişkin bir proje hazırlanmış olup, çalışmanın tam randıman ile çalışmaya başlanmıştır.
- Lefkoşa-Haspolat'ta bulunan atık su arıtma tesisinin inşaatı tamamlanmıştır. Buradan günde 11 bin metre küp su üretilecek ve 5 bin dekar alanın sulanması sağlanacaktır.
- MTA tarafından açılan 214 adet sulama suyu kuyusu ile mevcut sulama kapasitesi % 15 oranında artırılmıştır.

¹³⁹Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, s.64.

5. KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ EKONOMİSİ İÇİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ VE GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ'NİN AVRUPA BİRLİĞİNE TAM ÜYELİĞİNİN KUZEY EKONOMİSİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

5.1. Genel Bir Bakış

KKTC'de ekonomik sorunların temelinde siyasi sorunlar yatmaktadır. Ekonomik sorunların giderek büyümesi, Kıbrıs Rum Kesiminde refah düzeyinin Türk kesimine göre dört kat daha yüksek olması ve giderek yükselmesi, buna karşılık Türk kesimindeki duraklama, eşitliğe dayalı bir çözüm için KKTC'nin ekonomik kalkınmasını zorunlu kılmaktadır. Aksi halde, ağırlaşan ekonomik sorunlar, bu kez, siyasi ve sosyal sorunların da ağırlaşması tehlikesini doğuracaktır.

Bu sarmalın kırılması için mutlaka zaman geçirmeden bir dizi önlem alınmalıdır. KKTC'nin kendi dinamikleriyle bu sarmaldan kurtulabilmesi güç olduğundan, Türkiye'ye bu konuda önemli görevler düşmektedir. Öncelikle, KKTC ekonomisinin önündeki temel sorunları ortadan kaldıracak, etkinliği artıracak ve yapısal değişikliği sağlayacak politikalar bir an önce uygulamaya konulmalıdır. KKTC ekonomisinin temel kısıtları; tanınmama, ulaştırma ve ihracat olanaklarının sınırlı olması, aşırı güçlü devlet ekonomisi ve bu nedenle özel sektörün gelişmesinin nispeten sınırlı kalması ve düşük verimliliğidir.

Bu çerçevede bu bölümde ilk olarak, KKTC ekonomisi için çözüm önerileri ele alınacaktır. Çözüm önerileri; yapısal reformlar, altyapı ve sektörel gelişme için alınması gereken önlemler ve Türkiye-KKTC ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi alt başlıklarında incelenecektir. Daha sonra, GKRY'nin AB'ye tam üyelik başvurusunun KKTC ekonomisi açısından değerlendirmesi yapılacaktır.

5.2. Kuzey Kıbrıs Türk Ekonomisi İçin Çözüm Önerileri

KKTC hükümetinin ekonominin yeniden yapılandırılması için bir dizi reform uygulaması gerekmektedir. Serbest piyasa ekonomisinin daha iyi işlemesi, ekonomide kamunun ağırlığının küçültülmesi ve ekonomide etkinliğin artırılması gibi bir dizi yapısal reformun acilen gerçekleştirilmesinin yanı sıra altyapı ve sektörel gelişme için de bir dizi önlemin alınması gerekmektedir.

5.2.1. Yapısal Reformlar

KKTC ekonomisi açısından yapılması gereken yapısal reformlar şunlardır:

- Kamu açığının azaltılması için vergi denetiminin iyileştirilmesi ve kamunun boyutunun küçültülmesi gerekmektedir. KKTC ölçeğindeki bir ekonomi için vergi kaçağının kısa zamanda önlenmesi bugünün teknolojik olanaklarından faydalanarak çok zor olmayacaktır. Kamu kesiminde istihdam daha fazla artırılmamalıdır. Personel ihtiyacı olduğunda kurumlar arası geçiş sağlanmalıdır.
- Ekonomik gelişmenin önünde ciddi bir engel oluşturan vergi sistemi yeniden düzenlenmeli, kurumlar ve gelir vergisi oranları düşürülmeli ve enflasyon muhasebesine geçilmelidir.
- Özelleştirmenin kapsamı, kamunun küçültülmesi, ekonomide etkinliğin artırılması ve sektörel gelişimin hızlandırılması perspektifiyle genişletilmeli ve hızlandırılmalıdır. Özellikle elektrik üretimi ve dağıtımının özelleştirilmesi vakit geçirilmeden gerçekleştirilmelidir.
- Sektörel gelişimi hızlandırıcı bir araç olarak, gerek KKTC'li gerekse Türkiye'li yatırımcılara açık olmak üzere, yap-işlet-devret sistemi kullanılmalıdır.
- Tüm kamu ve özel sektör işletmelerine eşit koşullarda uygulanmak üzere rekabet yasası hazırlanmalı ve oluşturulacak bir rekabet kurulu vasıtasıyla kanunların etkin bir şekilde uygulanması sağlanmalıdır.

- Sosyal güvenlik sisteminde, kamu ve özel sektör çalışanları arasındaki farklar giderilmeli, özel sosyal güvenlik kurumlarına olanak tanınan ve çalışanların kendi tasarruflarının sahibi olduğu bir sisteme geçilmelidir. Kamu ve özel sektörde çalışanların primlerinin bir sektörden diğerine geçerken taşınabilmesi sağlanmalıdır.
- Tarımsal teşvik sistemi gözden geçirilerek görelî fiyat yapısını ve kaynak dağılımındaki etkinliği bozan uygulamalar kaldırılarak tarım üreticilerinin gelir düzeylerini korumayı amaçlayan bir sisteme geçilmelidir.
- Ekonomi politikası belirlenirken serbest piyasa ekonomisi esasları içinde toplumsal uzlaşma ve karar alma mekanizmalarına özel sektörün temsilcilerinin de katılımı, alınacak kararların verimini artırmak açısından gereklidir.

5.2.2. Altyapı ve Sektörel Gelişme İçin Alınması Gereken Önlemler

Altyapı ve sektörel gelişme için alınması gereken önlemler aşağıda sıralanmıştır.

- Gerek hizmetler, gerekse tarım ve sanayi alanlarında kapsamlı fizibilite çalışmaları ve bu çalışmalar neticesinde, yatırımcıların uzun vadeli karar almasını kolaylaştıracak makro planlar hazırlanmalıdır. Bu çerçevede, elektronik chip üretimi, yazılım, yüksek öğrenim, sağlık, alternatif turizm, çiçekçilik, lüks meyve-sebze, balıkçılık, çiftlik balıkçılığı, marinacılık, tekne imalatı vb. sektörleri de içerecek biçimde, rekabet gücü olabilecek sektörler hakkında detaylı fizibilite çalışmaları yapılmalıdır. Türkiye, KKTC'nin kendi olanaklarının yeterli olmaması durumunda, fizibilite ve plan çalışmaları için her türlü teknik ve mali desteği sağlamalıdır. Fizibilite çalışmaları, insan kaynakları alanını da kapsamalı; özellikle, küçültülmeye çalışılan kamu kesiminde ihtiyaç fazlası personelin, ekonomiye katkı sağlayacak projelere yönlendirilmesinde, bu fizibilite çalışmalarından yararlanılmalıdır.

- Fizibilite çalışmalarının sonuçlarına göre, ihtiyaç duyulması halinde, çeşitli uzmanlık alanlarında, kalifiye eleman yetiştirmek üzere uzmanlık kursları açılmalıdır.
- Teşvik sistemi, fizibilite çalışmaları neticesinde belirlenecek alanlar ve öncelikler çerçevesinde yeniden düzenlenmelidir.
- Turizmde altyapı, insan gücü, ulaştırma alanlarında yatırım yapılmalı ve ürün çeşitlenmesine gidilmelidir, özellikle sağlık, kongre, doğa-yaşam vb. alanlarda uzmanlaşma mümkündür. Marinacılık da gelişmeye müsait ve potansiyeli olan bir alan olarak gözükmektedir.
- Turizmin gelişmesi için, Singapur gibi tamamen lüks tüketimle desteklenen bir serbest bölge sisteminin faydaları incelenmelidir.
- Ercan havaalanı ve feribot yolcu salonları, turizm potansiyeli dikkate alınarak genişletilmeli ve yenilenmelidir.
- Türkiye'de faaliyetlerinin durdurulmasından sonra büyümesi olası gözükken kumarhane ekonomisinin önümüzdeki dönemde kontrol altına alınması gerekmektedir.
- KKTC'nin eğitimdeki en önemli avantajı temiz, sakin ve huzurlu bir eğitim ortamı sunmasıdır. Çok sayıda üniversite ve bölüm açılmasıyla değil, kaliteli eğitimin sağlanmasıyla çok sayıda üniversite öğrencisinin çekileceği unutulmamalı, sağlanan potansiyelin düşmemesi için kaliteden ödün verilmemelidir. Üniversitelere yapılan altyapı yatırımları desteklenmelidir.
- Yurtdışındaki ciddi ve kaliteli eğitim verdiği bilinen üniversiteler ile yapılacak ortaklıklar desteklenmelidir. KKTC deki yüksek öğrenim kurumlarıyla özellikle ABD ve İngiltere'deki iyi eğitim veren üniversiteler arasında öğretim üyesi, öğrenci değişimi, burs gibi konularda işbirliği olanakları geliştirilmelidir.

- Tarım ve suyu girdi olarak kullanan çeşitli imalat sanayii sektörlerinin gelişmesinin önündeki temel sorunlardan biri olan kaliteli ve yeterli su sorununun çözümü için, boru ya da balon ile su taşıma dahil, başlatılan projeler ivedilikle sonuçlandırılmalıdır.
- Narenciye üretiminde damla sulamaya geçilmesi su tüketimini azaltabilecektir. Yeşilirmak baraj projesinin hayata geçirilmesi de denize akan suyun kazanılması anlamına gelecektir. Bu iki projenin su açığını büyük ölçüde karşılaması beklenmektedir. Ancak, oldukça masraflı yöntemlerle sağlanan suyun maliyeti yüksek olacak ve özellikle tarım fiyatlarını etkileyecektir. Bu nedenle, meyve ve çiçekçilik gibi tarım ürünlerine geçiş için beklenmelidir.

5.2.3. Türkiye-Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Arasında Ekonomik İşbirliğinin Geliştirilmesi

Türkiye KKTC ile ekonomik ve mali işbirliği alanında bir dizi anlaşma ve protokol imzalamıştır. Türkiye, bu anlaşma ve protokoller çerçevesinde, ekonominin gelişmesi, ulaşım ve ihracat pazarı sorunlarının aşılabilmesi için KKTC'ye yardım etmektedir. 1996 yılında KKTC Türkiye'den 74.4 milyon \$ devlet yardımı almıştır. Bu rakam, KKTC nüfusu göz önüne alındığında kişi başına 406 \$ tutarında bir yardım anlamına gelmektedir. 2001 yılı itibarıyla Türkiye'den KKTC ye aktarılan kaynak miktarı ise 98.9 trilyon TL civarındadır.

Ancak, bir yandan Türkiye'deki kanunların zaman zaman imzalanan protokollerle uyumlu olmaması, mevzuatların karşılıklı uyumlaştırılmasında görülen aksaklık ve gecikmeler, diğer yandan, KKTC ekonomisinin kamu ağırlıklı ve etkinlikten uzak yapısı, Türkiye'nin maddi ve teknik yardımlarının hedeflenen faydanın gerisinde kalmasına neden olmaktadır. Bu tikanlıkların giderilebilmesi ve KKTC ekonomisinin gelişmesi için aşağıdaki önlemlerin alınması faydalı olacaktır:

- Türkiye, KKTC'deki elektrik, su ve ulaştırma gibi büyük ölçekli sorunların çözümüne yardımcı olacak projelerin geliştirilmesi ve gerçekleştirilmesi konusunda teknik ve mali destek sağlamalıdır.

- Türkiye tarafından KKTC hükümetine yapılan parasal yardımların tamamı proje bazında verilmeli; proje safhaları gerçekleşmeden kredi dilimleri serbest bırakılmamalıdır. KKTC de kamunun ekonomi içindeki ağırlığının küçülmesi sürecine paralel olarak, Türkiye'nin yardımlarının giderek artan bir bölümü yine sıkı denetlenen projeler bazında KKTC özel sektörüne tahsis edilmelidir.
- KKTC'de gerçekleştirilen altyapı yatırımlarına Türkiye sadece proje bazında parasal yardım vererek ve bu yatırımları üstlenecek Türkiyeli ve KKTC'li müteahhitleri teşvik sisteminden yararlandırarak katkıda bulunmalıdır. Bu yatırımların ihale süreçleri her iki ülke yetkililerinin temsil edileceği bir ortak kurul tarafından denetlenmelidir.
- KKTC'nin de kalkınmada öncelikli yöre kapsamına alınmasıyla, gerekli uyum çalışmaları kısa süre içinde tamamlanarak, her iki ülkenin de gerçek ve tüzel kişileri KKTC'ye yapacakları yatırımlarda Türkiye'nin teşvik sisteminden eşit biçimde yararlandırılmalıdır.
- Türkiyeli yatırımcıların KKTC'deki yatırımlarının özendirilmesi bakımından, ihraç edilen sermaye tutarının Türkiye'de itfa edilmesine imkan tanınmalıdır.
- KKTC ekonomisinde egemen olan üretim yapısının küçük ve orta ölçekli işletmeler olduğu ve bu işletmelerin esneklik, istihdam, rekabet ve sosyal yapı açılarından taşıdıkları önem dikkate alınarak, KOBİ'ler de teşvik sistemi kapsamına dahil edilmelidir.
- GB kararlarını etkilemeyecek şekilde Türkiye ile KKTC'nin ticari ilişkilerinin genişletilmesi yolları araştırılmalı ve uygulanmalıdır. Bu çerçevede düşünülebilecek alternatiflerden birisi de gümrük birliği kapsamı dışında kalan ürünlerle sınırlı kalmak üzere bir serbest ticaret anlaşması yapılmasıdır. Bu anlaşma kapsamı dışında kalan KKTC

mallarına Ortak Gümrük Tarifesi uygulayacak olan Türkiye, alınan gümrük vergilerini bir fon üzerinden telafi edebilir.

- KKTC'den gelen ve miktarı Türkiye piyasası için küçük, ancak KKTC için büyük bir ekonomik faaliyet anlamına gelen malların Türkiye'ye girişindeki bürokratik ve yasal zorluklar giderilerek serbest piyasa koşullarında rekabet edebilen KKTC kaynaklı ürünlerin Türk piyasasına girmesine imkan tanınmalıdır. Ayrıca, KKTC'de üretilen malların Türkiye piyasasına rahatça girişi ve dolaşımının önündeki engellerden olan sağlık belgesi sorunu KKTC tarafından düzenlenen belgelerin kabul edilmesi suretiyle aşılmalıdır. Bu belgelerin kabul edilebilirliğini sağlamak üzere KKTC'nin Türk yetkililerle işbirliği yapması uygun olacaktır.
- KKTC ile Mersin serbest bölgesi arasında ticari işbirliği olanakları araştırılmalıdır.
- KKTC'de turizmin önündeki en önemli engel olan ulaştırma sorununun çözümü için, Türkiye'den hızlı feribot seferleri imkanları araştırılmalıdır. Türkiye'nin yabancı ülkelerdeki turizm ofislerinde KKTC'nin de tanıtımı ve tur işlemleri yapılmalıdır.
- KKTC'de kayıtlı yatılara tanınacak Türk bayrağı çekme hakkı marinacılığın gelişmesine katkıda bulunacaktır.
- Taşımacılık büyük sermaye gerektiren bir alan olması nedeniyle Türkiye tarafından desteklenmelidir.
- SSK ve Emekli Sandığı'nın huzurevleri, bazı uzmanlık hastaneleri, devlet üniversitelerine bağlı kimi enstitüleri KKTC'ye kaydırılması değerlendirilmelidir.

5.3. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliğine Tam Üyeliğinin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Ekonomisi Açısından Değerlendirilmesi

Bir ada ekonomisi olan KKTC ekonomisini, sorunlarını ve bu sorunlar karşısında alınabilecek önlemleri inceledik. Şimdi ise, GKRY'nin tüm Kıbrıs adına 1990'da AB'ye yapmış olduğu tam üyelik başvurusunun kabul edilmesi ve GKRY'nin AB'ye tam üyeliğinin KKTC ekonomisi üzerindeki etkilerini ele alacağız. GKRY'nin, AB'ye tam üye olma konusunda almış olduğu başarıya paralel olarak, her iki tarafın kendi çözüm önerilerinde daha da ısrarcı bir politika izlemeye başladığı görülmektedir. Bu bağlamda KKTC Kıbrıs için çözümü konfederasyonda ararken GKRY güçlü bir federasyon istemektedir. 4 Aralık 2001 tarihinden bu yana Kıbrıs'ta bir yumuşama havası esmekte ve taraflar arası müzakereler yapılmaktadır. Fakat bu yumuşamanın nasıl sonuçlanacağı henüz belli olmadığından, Kıbrıs konusunda ihtiyatlı bir iyimserlik sergilemek en iyisidir. GKRY'nin AB'ye üyeliği henüz çok yenidir ve Ada'nın Kuzey'in de oluşturacağı siyasi ve ekonomik etkiler henüz saptanmamıştır. Fakat biz GKRY'nin AB'ye tam üyeliğinin KKTC ekonomisi üzerinde doğurabileceği etkileri, üç senaryo halinde ele almayı uygun gördük.

5.3.1. Kıbrıs Sorunu Çözümüne Kavuşmadan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliğine Üyeliği

Aslında bu durum bir senaryodan daha çok varolan konjonktürün ta kendisidir. Mevcut statükonun devamı ve GKRY'nin AB'ye kabulü, kısa vadede Kıbrıslı Türklerin uluslar arası toplum nezdinde dışlanmasına, dolayısıyla da iki toplum arasında varolan sosyal, ekonomik ve politik uçurumun daha da artmasına yol açacaktır.

Kıbrıslı Türklerin uluslararası toplumdan dışlandıkları yönündeki hissiyatın ve iki toplum arasındaki güvensizlik duygusunun giderek artması da bu durumun muhtemel sonuçlarındandır. Ayrıca KKTC'nin Türkiye'ye entegrasyonunu savunan kesimlerin cesaret ve güç kazanması da ihtimal dahilindedir.

Ekonomik açıdan bakıldığında ise bu durum, Türkiye'ye bağımlı bir görünüm sergileyen KKTC'nin, ekonomik açıdan Türkiye'ye daha da bağımlı hale gelmesine

neden olabilecektir. Bu senaryo, ekonominin temel taşını oluşturan kamu harcamaları ve kamu yatırımlarının alternatifsiz kalmasına ve günümüz itibariyle ambargo ve tanınmamaşlık gibi sorunlar nedeniyle 'can çekişir' vaziyetteki özel sektörün geleceğe yönelik perspektif ve umutlarını kaybetmesine neden olabilecektir. Zira, Türkiye'den yapılan yardımlar kamu sektöründe gerçekleştirilmekte olup, özel sektöre herhangi bir yarar sağlamamaktadır.

Sonuç olarak bu durum çerçevesinde Kıbrıslı Türklerin, Türkiye ile her ne kadar çerçevesi ve kapsamı kesin çizgilerle belirlenmemiş olsa da Türkiye ile daha fazla entegre olmaktan başta bir alternatifinin bulunmadığını söylemek mümkündür. Bu durumun Kıbrıslı Türklerin kendine özgü sosyal dokusunun, Türkiye'den işçi göçü gibi etmenler nedeniyle bozulmasına, dolayısıyla da siyasi ve ekonomik olarak artan ilişkilerin toplumsal dayanışma gibi sosyal boyutta hayata geçirilememesine neden olabilecektir.

Yani Kıbrıslı Türklerin çıkarma olduğu iddia edilen bu yöndeki politikalara bizzat Kıbrıslı Türkler tarafından giderek artan oranda tepki gösterilmesine yol açabilecektir.

5.3.2. Kıbrıs'ın Güçlü Federasyon Halinde Avrupa Birliğine Üyeliği

Her ne kadar GKRY tüm adanın temsilcisi olarak AB'ye kabul edilmiş bulunsa da, AB müzakereler sonucu, oluşması ihtimal olumlu bir birlikteliğe kapısını kapatmış değil. Bu şekilde bir AB üyeliği düşünüldüğünde, serbest dolaşım, yerleşme ve mülkiyet hakkı gibi konular tüm Avrupa vatandaşlarını dolayısıyla da Yunanlıların ve Kıbrıslı Rumların Kuzey Kıbrıs topraklarında bahse konu haklardan faydalanmalarına yol açacaktır. Her ne kadar güçlü bir federasyon seçeneğinden en fazla KKTC ekonomisi yarar sağlayacak görünse de, bazı Kıbrıslı Türkler için bu durum tam tersine işleyecektir. Bu bağlamda KKTC deki aşırı büyümüş kamu sektörü, personel çıkarmak ve harcamalarını kısmak durumunda kalacaktır. Personel politikaları açısından, yetkilerin büyük ölçüde federal hükümete devredilmesi sonucunda bürokrasideki bazı pozisyonların kaldırılması, bu pozisyonların Kıbrıslı Rumlarla paylaşılması kamu sektöründe çalışanların büyük ölçüde işlerini kaybetmelerine yol açabilecektir.

Harcamalar açısından ise, Maastricht Anlaşması'nda öngörülen 'bütçe açığının üye ülkelerinin GSMH'nın % 3'ünü aşamaz' kuralına istinaden, halihazırda KKTC de 3 olan bu açığın kapatılması için kamu harcamalarının kısılması gerekmektedir.

Federal yapılanma, KKTC ye uygulanan uluslar arası ambargonun sona erdirilmesini sağlayacak ve Ülke'nin ihracat gelirlerinin artmasına neden olacaktır. AB'ye üyelik, KKTC'nin tarım ürünleri için büyük bir pazar yaratacak ve KKTC ekonomisine canlılık getirecektir. 1994 yılında uygulanmaya başlanan ambargo öncesinde AB pazarında önemli bir yüzdeye sahip olan narenciye ve patates gibi ürünlerde, bu olumlu etki daha fazla görülecektir. Diğer potansiyel tarım ürünleri ise, üzüm ve kış sebzeleri olacaktır. Asya ve hatta Türk tekstil ürünlerine yönelik olarak tarif ve kota uygulandığı dikkate alındığında, KKTC tekstil ürünlerinin bu uygulanmalardan etkilenmeyerek, Avrupa pazarına rahat bir şekilde girebilecektir. Ayrıca, deri ürünleri de AB Ülkeleri ile rekabet edebilecek durumdadır.

KKTC'deki turizm gibi hizmet sektörleri de, büyük bir potansiyele sahiptir. KKTC'nin direkt uçuşlarla dünyaya bağlanması, barış ve güven ortamının sağlanması da turizm gelirlerinde artışa neden olacaktır. Bununla birlikte, yukarıda bahsedilen faydaların elde edilmesi, ancak ulaşım, sulama ve turizm konularında akılcı alt yapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi şartıyla sağlanabilecektir. Kıbrıs sorununun çözümü ve AB'ye tam üyelik, üretimin ve halkın refahının artması için gereken dış yardım ve yatırımların da kapılarını açacaktır.

Ancak, GKRY ekonomisi ile karşılaştırıldığında oldukça kötü bir durumda olan KKTC'nin, aradaki farkı kısa vadede kapatamaması halinde, GKRY ekonomisinin kontrolü altına girmesi mümkündür, özellikle KKTC'de 1974 öncesi mülkiyet haklarına geri dönülmesi yani GKRY vatandaşlarına topraklarının iade edilmesi, bu tehlikeyi artıran bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

5.3.3. Kıbrıs'ın Gevşek Bir Federasyon Halinde Avrupa Birliğine Üyeliği

Gevşek bir federasyon yapısı altında, KKTC'nin bir nevi otonomi olarak adlandırılacak bir konuma geleceğini, dolayısıyla birçok konuda haklarını muhafaza

edeceğini söylemek mümkündür. Örneğin KKTC'de Kıbrıslı Rumlara uygulanana gelen yerleşim ve mülkiyet haklarındaki engel ve kısıtlamalar, aynen devam edecektir.

Öte yandan bu durumda KKTC'nin AB müktesebatında öngörülen bazı uygulamalardan da muaf tutulması ihtimal dahilindedir. Nitekim, AB içerisinde de bu muafiyetlerden yararlanan bölgelerin mevcut olduğu bilinmektedir. Örneğin, Finlandiya'nın Aland Adaları'nda, Finlandiya ile Ada Yönetimi arasında, yerleşme hakkı konusunda kalıcı muafiyet anlaşması imzalanmıştır. Ayrıca, Avusturya Alplerinde bazı koruma altına alınmış özel bölgelerde de muafiyet uygulaması işletilmektedir. Yine bunlara benzer bir düzenleme, Kıbrıslı Türklerin özel durumu dikkate alınarak, AB tarafından KKTC içinde gerçekleştirilebilir.

Ancak, mülkiyet edinme ve yerleşme özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar Kıbrıs'ta iki toplumun birbirine yakınlaşmasını yavaşlatabilecektir. Özellikle KKTC açısından bu durum, dış yatırımları olumsuz yönde etkileyebilecek, dolayısıyla, KKTC ekonomisinin, büyük ölçekli yatırımlar yerine ancak mütevazı yatırım ve yardımlarla gelişmesine neden olacaktır. KKTC ekonomisinin kendi dinamikleriyle ayağa kalkmasının hemen hemen imkânsız olduğu dikkate alındığında, yurt dışından yapılacak kısıtlı yardımların etkisi beklenenden düşük olacak ve Kıbrıslı Türkler nezdinde tepkilere yol açabilecektir.

Gevşek bir federasyon halinde KKTC'nin AB'ye üye olmasının, Ülke ekonomisi üzerindeki etkileri, güçlü federasyon seçeneğindeki etkilerle paralellik arz edecektir. Bunun başlıca istisnasını, KKTC'nin güçlü bir federasyon seçeneğinin aksine bağımsız bir maliye politikasına sahip olması teşkil etmektedir. Gevşek bir federasyonda dış mali yardım doğrudan KKTC ye yapılacaktır. Bu durumda KKTC, AB'den iletişim altyapısı, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve çevre koruması gibi önemli projelerde doğrudan yardım elde edebilecektir. AB tarafından yapılan bu tip yardımlar İrlanda, İspanya ve Yunanistan'da çok faydalı olmuştur.

KKTC'ye yönelik dış yatırımların artması, özellikle inşaat, tarım ve hizmet sektöründe işgücü talebini artıracaktır. Halihazırda bu konudaki talebi Türkiye'den KKTC'ye göç edenler karşılamakla birlikte, özellikle çatışmaların yaşandığı 1963-1974

döneminde Kıbrıs'tan ayrılan Türkler de, ekonomideki iyileşmeye paralel olarak Kıbrıs'a geri dönebileceklerdir.

6. SONUÇ

Siyasi açıdan bakıldığında yıllar boyu tarafların ve uluslararası toplumun çözüm için vermiş oldukları çabalar ışığında, Annan Planı etrafında gevşek bir federasyonun Kıbrıs'ın tamamı için ideal bir çözüm olacağı kanısındayım. Böyle bir noktaya varabilmek adına, tarafların bir barış anlaşmasının olabirliğine yönelik güven artırıcı adımların atılmasına göstereceği duyarlılık oldukça önemlidir. Ada içerisinde birbirini tamamlayan üç hedefe ulaşılmaya çalışılmalıdır:

Öncelikle Kuzey Kesimde, çözüm taraftarı yönelimi korumak gerekir. Görünüşe bakılırsa Kıbrıslı Rumların lider kadrosunun tezi, Kuzey Kesimine uygulanan izolasyonun kaldırılması durumunda, Kıbrıslı Türklerin yeniden birleşme konusundaki isteklerinin azalacağıdır. Hal bu ki Kıbrıslı Türklere uygulanan izolasyonu daha da arttırmak muhtemelen onların Türkiye'ye olan bağımlılığını ve AB'den dışlanmışlıklarını daha da arttıracaktır. Gerçekte Kuzey Kesimin ekonomik açıdan gelişmesi, Kıbrıs Rum tarafının yararına olması kuvvetle muhtemeldir. İki taraf arasındaki ekonomik açığın azaltılması, federal bir çözümün gerçekleştirilebilirliğini arttıracaktır. Daha da ötesi federal bir anlaşma sağlanamasa bile Yeşil Hattın öteki tarafında makul ölçüde gelişmiş ve iyi yönetilen bir devlet ya da siyasi varlık olması Kıbrıslı Rumların menfaatindedir. Kuzey Kıbrıs'ta başarısızlığa uğramış bir devlet, Güneyde ki Cumhuriyet'e hem siyasi hem de ekonomik açıdan zarar verebilir.

Kuzey Kesimdeki çözüm tarafı, hareket politikalarının somut bir sonucu olarak ekonomik gelişme sağlandığını göstermek zorundadır. Yeşil Hattın açılmasından bu yana görülen ekonomik canlanma bu açıdan yardımcı olmuştur. Ancak bunun etkisi muhtemelen kısa vadeli olacaktır. İzolasyon sona erdirilmezse ve Kıbrıslı Türkler, kurumlarında ve politikalarında reform gerçekleştiremezlerse, Kuzey Kesimin ekonomisi yine bozulmaya yüz tutabilir.

Desteklenmesi gereken diğer önemli bir hedef de Güney Kesimde yeni bir siyasi değişim sağlamak olmalıdır. Çözümü AB ekseninde etrafında aramaya çalışmaktan çok BM nezdinde, Annan Planı'nın yakın gelecekte benimsenmesi için Güney Kesimdeki yaklaşımlarda ciddi bir değişim gerçekleşmesi zorunludur. Başkan

Papadopoulos'un 2003 yılından bu yana yaptığı konuşmalar ve uyguladığı politikalar; lider kadrolarının herhangi bir anlamda uzlaşma çözümünü benimseme konusundaki isteksizliğini yansıtmaktadır. Yunan hükümetinin AB içerisinde Güney Kıbrıs Hükümetine verdiği koşulsuz desteği gözden geçirmesi olumlu bir gelişme olacaktır. Özellikle de Kuzey'e uygulanan izolasyonun AB tarafından kaldırılması girişimleri söz konusu olduğunda göstereceği duyarlılık oldukça önemlidir. Ülke içinde ise, Kıbrıs Rum sivil toplum kuruluşları ve muhalefeti söz konusu ihtilafları masaya yatırıp, objektif bir tartışma ortamı yaratabilmesi önemlidir.

İki toplum arasındaki uzlaşmayı arttırmak, siyasi anlamda acil yapılması gereken politikaların son ve en önemli ayağı olarak görülebilir. Kıbrıs'ta ne tür bir yapısal çözüme gidilirse gidilsin, iki toplum Ada'da yaşamaya devam edecektir ve birbirleriyle barış içerisinde, karşı karşıya gelmeden ilişki kurmak durumunda kalacaktır. Referandumlardan sonra güven hissiyatı hasar görmüştür. Özellikle de Kıbrıslı Türklerin, Referandum'da Kıbrıslı Rumların ne derece güçlü bir şekilde hayır oyu verdiğini gördükten sonraki tepkileri bundan sonraki süreci etkileyebilir.

İki toplum arasındaki temaslar ve ortak etkinlikler azalmıştır, bunların yeniden tesis edilmesi ve derinleştirilmesi zorunludur, özelliklede medya ve eğitim alanlarında yapılacak ortak çalışma bu güveni tekrar tesis etmek adına da faydalı olacaktır. Sadece Kuzey ve Güney Kesimdeki siyasi partiler arasında değil, aynı zamanda Kıbrıslı Rumlar ve Türkiye, Kıbrıslı Türkler ile de Yunanistan arasında da bağlar güçlendirilmeli ve kurumsallaştırılmalıdır. 2005 Şubat ayında DISI Lideri Nikos ANASTASİADES'in Ankara ziyareti bu konuda önemli bir örnek oluşturmuştur.

1960 Antlaşmaları ile kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AT ve akabinde AB ile olan ilişkisi, siyasi nedenlerden çok ekonomik çıkarların bir sonucudur. İngiltere, AB'ye tam üyelik için 1 Ağustos 1961 tarihinde başvuruda bulunmuştur. Bunun üzerine Commonwealth ülkesi olan ve tercihli Commonwealth Tarife Rejiminden yararlanan Kıbrıs, önemli bir ihraç pazarını kaybetmemek amacıyla Türk ve Rum halkının ortak iradesi sonucunda 1962 yılında AB'ye Ortaklık Antlaşması imzalanması amacıyla başvurmuştur. 1962 yılında iki toplumun konsensüs ile almış olduğu AB'ye başvuru kararı, Kıbrıs Türklerinin hükümetten dışlanması ile 19 Aralık 1972'de sadece Rumların

bulunduğu Kıbrıs Hükümetiyle, AB Bakanlar Konseyi arasında Kıbrıs AET Ortaklık Antlaşması, Roma Antlaşması'nın 238. Maddesi uyarınca AB arasındaki ticareti engelleyen gümrük vergileri ve kotaların kaldırılmasını ve iki aşamada Gümrük Birliğinin kurulmasını amaçlamaktadır. Ortaklık Antlaşmasının birinci aşaması, Kıbrıs'taki siyasi belirsizlik nedeniyle 15 Eylül 1977'de imzalanan Katma Protokol ve 7 Şubat 1980'de imzalanan Geçici Protokol ile iki kez uzatılmıştır.

Ortaklık Antlaşmasında her türlü çifte standardı ve ayrımcılığı yasaklayan 5. Madde, AB tarafından tam olarak uygulanmamaktadır. Bununla birlikte, Ortaklık Antlaşması ve Mali Protokollerde yapılacak mali yardımların tüm ada halkının refahını artırıcı nitelik taşıyan projelerin destekleneceği şeklinde olmasına rağmen, uygulamada Güney Kıbrıs'ın bölgesel nitelikteki projeleri finanse edilmekte, Kuzey Kıbrıs'a yardım yapılmamaktadır. AB ile yalnızca Kıbrıs Rum Kesiminin temsil edildiği Kıbrıs hükümeti arasında 22 Mayıs 1987 tarihinde AET Kıbrıs Gümrük Birliği Antlaşması imzalanmış ve 10 Ocak 1988 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Antlaşma Ortaklık Antlaşmasında öngörülen ikinci döneme geçişte uygulanacak hükümleri ve takvimi ortaya koymakta ve iki evreyi kapsayan 15 yıllık bir süre sonunda Gümrük Birliğinin kurulmasını amaçlamaktadır.

3 Temmuz 1990 tarihinde ise GKRY daha da ileri giderek tek başına aldığı bir kararla tüm adayı ilgilendirecek nitelikte Kıbrıs Cumhuriyeti sıfatı ile AB'ye tam üyelik başvurusu yapmıştır. AB Komisyonu, bu başvuruyu dikkate almış ve başvuru hakkındaki görüşlerini 30 Haziran 1993'te açıklamıştır. 1-6 Mart 1995 AB Bakanlar Konseyinde ortaya çıkan 6 Mart kararında, bir adım daha ileri giderek Kıbrıs'ın AB'ye üyelik müzakerelerinin 1996 Haziran ayında başlayacak olan Hükümetler arası Konferanstan altı ay sonra başlamasını öngörmüştür. AB tarafından açıklanan 2001 yılı ilerleme raporunda ise, GKRY'nin 2002 yılı sonuna doğru, tam üyelik için teknik açıdan hazır olacağı belirtilmektedir. Ve nitekim 1 Mayıs 2005 tarihinden itibaren GKRY Ada'nın tek temsilcisi olarak AB saflarına katılmıştır.

Söz konusu gelişmelerin ekonomik açıdan değerlendirilmesi sonucunda ise GKRY ekonomisinin, AB tarafından gerçekleştirilen mali yardımlar ve gümrük birliğinin çok çeşitli avantajlarından faydalandığını söylemek mümkündür. KKTC ise,

Türkiye'nin 1974 yılında gerçekleştirdiği müdahale öncesinde Ada GSMH'sının %70'inin sağlandığı, en zengin narenciye, tarım ve turizm bölgeleri ile Kıbrıs'ın en önemli ihraç limanı olan Magosa'nın bulunduğu bir coğrafyada kurulmuş olmasına rağmen, ekonomisi yeterince gelişmemiş bir konumda bulunmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında AB'ye üyeliğin KKTC ekonomisi üzerinde, gümrük birliği ile başlayan ve tam üyelik ile devam eden bir perspektifte, zincirleme ve çok yönlü etkiler meydana getireceği açıkça ortadaydı. KKTC ekonomisi tam üyelik sonucunda kamu gelirlerinde, giderlerinde, mali ve reel piyasalarında, sektörlerinde, gelir dağılımında, kısacası makro ve mikro ekonomik parametrelerinde oldukça radikal değişiklikler yaşayacaktır.

KKTC ekonomisinin mevcut durumu ve sorunları itibarıyla, AB'ye tam üyelik halinde önemli ekonomik avantajlar ve kazançlar sağlayacağı açıktır. En azından KKTC, çok önemli olan ancak şimdiye kadar yeterince faydalanamadığı AB mali yardımlarından yararlanır hale gelecektir. Özellikle günümüze değin altyapı çalışmalarında verimsiz bir şekilde kullanılan bu yardımlar, doğrudan ülkenin reel sektörlerine yatırım amaçlı aktarılabilir. Netice itibarıyla AB'ye üyelik, küçük bir ada ekonomisi özelliği taşıyan KKTC ekonomisindeki canlılığı yeniden sağlayabilecek ve belli bir gelişme performansı yakalamakta büyük katkılar yaratabilecektir. Ancak, KKTC'nin elde edeceği ekonomik avantajlardan önce, AB'ye hangi statüde ve ne şekilde tam üye olarak katılacağı önemlidir. Dolayısıyla konunun siyasi boyutu önem kazanmakta ve AB ile ilişkilerde belirleyici olmaktadır.

1 Mayıs 2005'ten itibaren GKRY'nin Kıbrıs'ta kalıcı bir çözüme ulaşılmadan AB'ye alınmasının, Ada'daki bölünmeyi daha derinleştirme riski vardır. Bölgede barış ve istikrar ciddi risklerle karşı karşıya kalacak ve Kıbrıs Türk tarafı kaçınılmaz olarak başka çözüm yolları arayacaktır.

Türkiye ve KKTC, egemen eşitlik ve Ada'daki gerçekler temelinde bir uzlaşmaya açık olduklarını her vesile ile açıklamışlar ve müzakere sürecine katkıda bulunmaya devam etmişlerdir. Başta AB olmak üzere üçüncü tarafların da sorumluluk içinde hareket etmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

Aker, Ahmet. “KKTC'nin Dünya Ekonomisine Katılması”. **Kuzey Kıbrıs Ekonomisinin Bugünü, Yarını**. Tebliğ, Ankara:İKV ve Milli Prodüktivite Merkezi. 1988.

Alasya, Halil Fikret. **Tarihte Kıbrıs**. Kıbrıs Türk Kültür Demeği Genel Merkezi. Lefkoşa: Ulus Ofset. 1988.

Altunay, Kezban,. “AB'nin Akdeniz Politikası”. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü, 1995

Armaoğlu, Fahir. **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi**. C.II. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 1989

Türkiye-Avrupa Birliği Derneği. **Cardiff Zirvesi Ardından Türkiye-AB İlişkileri Paneli**. Ankara : Afşaroğlu Matbaası. 1998.

“AB’ye Katılım Çerçevesinde 12 aday Ülke için Komisyon Tarafından Hazırlanan İzleme Raporları”. **İKV Dergisi**. Sayı:142. Eylül-Aralık 1998. s.33.

“Değişim ve gelişim Sürecinde AB ve Türkiye”. **Arı Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği**. İstanbul: Form Yayıncılık. 2002.

Aydoğan, Metin. **Avrupa Birliği’nin Neresindeyiz?** İstanbul. 2003.

Baykal, Sanem ve Tuğrul Arat. “AB’yle İlişkiler”. Baskın Oran(ed). Türk Dış Politikası. CiltII. İstanbul: İletişim Yayınları. 2002.

Bile, Suat A. **Ankara Atina Lefkoşa Üçgeni**. Ankara: İmge Yayınevi. 1996.

Bozkurt, Veysel. **Avrupa Birliği ve Türkiye**. Bursa: Vipaş A.Ş. 2001.

Çakar, Filiz Yıldız. **Türkiye’nin Geleneksel Güvenlik Sorunu: Kıbrıs**. Ankara: Seçkin Kitapevi. 2002

Dodd, Clement. Annan Planı'nın Siyasi Yönleri. Hasan Ünal(ed). **Uluslar arası Kıbrıs Konferansı, Tebliğler ve Tartışmalar**. Ankara: TOBB. 2003.

Dodd, Clement. **Kıbrıs Meselesi, Güncel Bir Bakış**. Ankara: Turhan Kitapevi. 1996.

Eminer, Çiler ve Gülden İlkman. **AB ve Kıbrıs**. Lefkosa: KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi. 1999.

Efegil, Ertan. **Temel Konular Işığında Annan Belgesinin Analizi**. İstanbul: Gündoğan Yayınları. 2003.

Erhan, Çağrı ve Tuğrul Arat. **“AB’yle İlişkiler”**. Baskın Oran(ed). Türk Dış Politikası. CiltII. İstanbul: İletişim Yayınları. 2002.

Eser , Kürşat. “AB Sürecinde Ulusal Program”. **Türkiye ve Siyaset Dergisi**. Sayı:13. Temmuz-Ağustos 2001.

Fırat, Melek. **AB-Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye'nin Politikaları**. İstanbul: Büke Yayınları. 2000.

Fırat, Melek. **Yunanistan’la İlişkiler**. İstanbul: Büke Yayınları. 2002.

Gazioğlu, Ahmet. **AET’ye Tam Üyelik ve Megali İdeaya yeni bir Kılıf, Kıbrıs Sorunu ve Bağımsızlık**. Lefkoşa:CYREP Yayınevi. 1986.

Gökdere, Ahmet. **Avrupa Topluluğu ve Türkiye ile İlişkiler**. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. 1991.

Gönlübol, Mehmet ve Cem Sor. **Olaylarla Türk Dış Politikası**. Ankara: Siyasal Kitapevi. 1996.

Gümrükçü, Harun. **Türkiye ve AB – İlişkilerin Unutulan Yönleri, Dünü ve Bugünü**, İstanbul. 2002.

Günüğur, Haluk. **Ortaklık Anlaşmaları ve 6 Mart 1995 Ortaklık Konseyi Kararları Işığında Gümrük Birliği, Avrupa Birliği El Kitabı**. Ankara: TCMB Yayınları. 1995.

- Gürel, Şükrü S., **Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri**. Ankara. 1993.
- İlkova, Nazarı ve Ömer Bolat. **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti**. İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı. 1991.
- İsmail, Sebahattin. **100 Soruda Kıbrıs Sorunu**. Lefkoşa. 1992.
- İsmail, Sebahattin. **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**. İstanbul: Kastaş Yayınevi. 1998.
- İsmail, Sebahattin. **Erdoğan-Gül İlişkisinin Çelişkileri, Annan Planı ve Referandum. Annan Planı'na Hayır**. İstanbul: İleri Yayınları. 2004.
- Kabaalioglu, Haluk. **Avrupa Birliği ve Kıbrıs Sorunu**. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınları. 1999.
- Karluk, Rıdvan. **Avrupa Birliği ve Türkiye**. İstanbul: İMKB Yayınları. 1996.
- Karluk, Rıdvan. **AB ve Türkiye**. İstanbul: Beta Yayıncılık. 2002.
- Karluk, Rıdvan. **AB Üzerine Notlar**. İstanbul. 2005.
- Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası**. Lefkoşa: Kıbrıs Hükümeti Matbaası. 1960.
- Kıbrıs'ın Dünü- Bugünü Uluslar arası Sempozyumu**. Gazi Mağosa: KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları. 1991.
- KKTC Dış İşleri ve Savunma Bakanı Kenan Atakol'un Basın Açıklaması**. 29 Haziran 1990.
- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihsel Gelişim, Sosyoekonomik Durum ve AT ile İlişkiler**. İKV yayınevi. 1994.
- Türkiye- Avrupa Birliği Derneği. **Luksemburg Zirvesi Ardından Türkiye-AB İlişkileri Paneli 16 Aralık 1997**. Ankara: Afşaroğlu Matbaası. 1998.
- Mango, Andrew. Kıbrıs Sorunu. **Uluslar arası Kıbrıs Konferansı, Tebliğler ve Tartışmalar**. Ankara: TOBB . 2000
- Mango, Andrew. Annan Planının Siyasi Yönleri. **Uluslar arası Kıbrıs Konferansı, Tebliğler ve Tartışmalar**. Ankara: TOBB. 2003.

Manisalı, Erol. **1999-2002 Dönemi Kıbrıs ve Türkiye-AB İlişkileri, Dünden Bugüne Kıbrıs.** İstanbul: Gündoğan Yayınları. 2002.

Manisalı, Erol. **İçyüzü ve Perde Arkasıyla Avrupa Çıkmazı, Türkiye-AB İlişkileri.** İstanbul: Otopsi Yayınları. 2001.

Manisalı, Erol. **Gümrük Birliğinin Siyasal ve Ekonomik Bedeli.** İstanbul: Bağlam Yayıncılık. 1996.

Mendelson, Maurice H.. **Kıbrıs'ın Avrupa Birliğine Girişi Neden Hukuka Aykırı Olacaktır, Hukuki Mütalaa.** Londra. 2001.

Metinsoy, Murat ve Mustafa Eroğlu. **Değişen Dünya ve Türkiye'nin Dış Politika Gündemi.** İstanbul: Donkişot Yayınları. 2001.

Özkan, İ. Reşat. **Küresel Çıkar Oyunları İçinde Türkiye'nin Dış Politika Sorunları.** Ankara: Ümit Yayıncılık. 1999.

Özersoy, Kudret. **Kıbrıs Sorunu- Hukuksal bir İnceleme.** Asam Yayınları. 2002.

Seyitoğlu, Halil, **Uluslar arası İktisat Teori, Politika ve Uygulama.** İstanbul: Güzem Yayınları, 2001.

Somuncuoğlu, Sadi. **Arka Kapımıza Dayandılar: Kıbrıs'ta Sirtaki.** Ankara: Boyut Tan Matbaası. 2002.

Sönmezoğlu, Faruk. **Türk Dış Politikasının Analizi.** İstanbul: Der Yayınları. 1998.

Sönmezoğlu, Faruk. **Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu.** İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basımevi. 1991.

Stephen, Michael. Senaryolar ve Öneriler. **Uluslar arası Kıbrıs Konferansı, Tebliğler ve Tartışmalar,** Ankara: TOBB. 2003.

Şener, Vehbi. **Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi.** Lefkoşa. 1991.

Şimşir, Bilal N.. **AB, AKP ve Kıbrıs.** İstanbul. Bilgi Yayınları. 2003.

Tamçelik, Soyalp. **Avrupa Birliği- Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Münasebetlerinin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne İktisadi, Siyasi ve Hukuki Tesirleri.** İzmir. 1997.

Tamçelik, Soyalp. **Kıbrıs- Avrupa İlişkileri, Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi.** İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları. 2001.

Tayfur, M. Fatih. **Akdeniz'de Bir Ada.** İstanbul: İmge Kitapevi. 2002.

T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Avrupa Birliği ve Türkiye. Ankara. 2002.

Tekeli, İlhan ve Selim İlkin. **Türkiye ve Avrupa Topluluğu I-II,** Ankara: Ümit Yayıncılık. 1993.

Tekeli, İlhan ve Selim İlkin. **Türkiye ve Avrupa Birliği III,** Ankara: Ümit Yayıncılık. 2000.

Toluner, Sevin. **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk.** İstanbul. 1977.

Topur, Tuncer. **Dünya ve Türkiye-AB-Kıbrıs Üçgeni.** Ankara. 2002.

Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu, GKRY AB' ye Üye Olabilir mi? Hukuki Durum ve Siyasi Değerlendirmeler, Avrupa Birliği Birliği Bilgilendirme Serisi No: 3. Ankara. 2001.

Uslu, Nasuh. **Kıbrıs Sorunu ve ABD.** İstanbul: Gündoğan Yayınları. 2002.

Ülger, Kaya. İrfan ve Efeğil, Ertan. **Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi.** Ankara:2001

Yeşilada, Ali Birol. **Kıbrıs Görüşmeleri, AB-Türkiye Sorunları Ekonomik Krizler ve Ortaya Çıkan Karmaşık Durum.** Ankara. 1999

Gazeteler

Akşam Gazetesi	14.12.2002-20.01.2003-14.03.2003-02.04.2004
Cumhuriyet Gazetesi	1999-2000-2001-2002-2003-2004-2005-2006-2007 yılları.
Dünya Gazetesi	05.04.2003-18.12.2003
Güneş Gazetesi	20.04.2004
Hürriyet Gazetesi	1998-2000-2004-2005-2006 yılları.
Kıbrıs Gazetesi	26.10.1997
Posta Gazetesi	11.12.2002-06.11.2003-04.04.2005
Radikal Gazetesi	11.09.2005-30.03.2007
Sabah Gazetesi	11.03.2002-03.12.2002-27.03.2003
Tercüman Gazetesi	17.04.2003-18.04.2003
Türkiye Gazetesi	08.12.2002
Vatan Gazetesi	05.03.2003
Yeni Şafak Gazetesi	16.07.2002-29.12.2002
Zaman Gazetesi	1998-2002-2007 yılları.

İnternet Kaynakları

<http://www.abgs.gov.tr>

<http://www.aksam.com.tr>

<http://www.belgenet.gov.tr>

<http://www.byegm.gov.tr>

<http://ctpkibris.gov.tr>

<http://www.deltur.cec.eu.int>

<http://www.dunyaonline.com>

<http://www.eso-es.net>

<http://www.europa.eu.int>

<http://www.haberaliz.com>

<http://www.hurriyetim.com.tr>

<http://www.ikv.org.tr>

<http://www.kibrispostasi.com/?action=journalist&aid=399>

<http://www.liberal-dt.org.tr>

<http://www.mfa.gov.tr>

<http://minidev.com>

<http://www.nethaber.com>

<http://www.sodev.org.tr>

<http://www.stargazete.com.tr>

<http://www.tesev.ork.tr>

<http://www.trncinfo.com>

<http://www.trncpio.org>